

GAIRĖS

2011 rugpjūtis
Nr. 6(205)

GAIRĖS
ISSN 1392-0251

Mėnesinis
visuomenės gyvenimo,
politikos, kultūros
ir istorijos žurnalas
Leidžiamas
nuo 1994 metų

Vyriausiasis redaktorius
Algis Kusta

Redakcija
Gediminas Dubonikas
Vaclovas Paulauskas

Maketavo Gražina Majauskienė

Redakcijos adresas:
Laisvės pr. 60 (10 aukštas), 05120 Vilnius.
El.p.: gaires@post.skynet.lt
tel. 241 82 03, 242 88 03
Faksas 241 77 98.

Leidžia UAB „Mūsų gairės“

Pasirašyta spaudai 2011 08 17. SL 971.
Formatas 60x84/8. Ofsetinė spauda. 6 sp. lankai.
Kaina 3,49 Lt (su PVM).

Spausdino AB „Spauda“
www.spauda.com
Laisvės pr. 60, 05120 Vilnius.

Tiražas 1500 egz.
© „Gairės“

Viršelyje panaudota
Eurobasket 200. Lt nuotrauka

TURINYS

■ POŽIŪRIS

- Vaclovas Paulauskas.* Mikės kvailučio pasekėjai Lietuvos politikoje 2
Justinas Karosas. Bevizis režimas su Baltarusija įstrigo? 4
Lietuviai nori Europos aukso 5

■ EKONOMIKA

- Juozas Bartuška.* Apie progresinius mokesčius – konkrečiau ir konstruktyviau 6
Vytėnis Paulauskas. Kaip išsivirti sau sriubą bendrame puode? 13

■ POLITIKA

- Partijomis menkai pasitikima. Gal jų nereikia? 16

■ DEOLOGIJOS

- Vytautas Liutkus.* Ar įmanoma sukurti socializmą demokratinio keliu? 21

■ GYVENIMAS

- Evelina Butkutė-Lazdauskienė.* „Esu nepakanti tiems, kurie žemina žmogų“ 24
Albinas Kosciuška. Mokslo filosofas, matematikos poetas 25

■ LIUDIJIMAI

- Jonas Baravykas.* Varėnos grybavimo ypatumai 26
Žmonių atminty, paminklo metale 31

■ KNYGOS

- Julius Norkevičius.* Nuoširdžiausiu atvirumu prisodrinti gyvenimo paveikslai 32
Aloyzas Urbonas. Derlinga rašytojo vasara 34
Eglė Tutinienė. Sonetų romanai apie A. Kulvietį 35

■ ISTORIJA IR MES

- Julius Jurginis.* Kaip minėsime 1236 metų kautynių Šiaulių žemėje pergalę? 36

■ PASAULIS

- Vitalijus Balkus.* Teroro akivaizdoje nesame saugūs 40
Petras Eidukevičius. Laisvi šešėlių vergijoje 43

■ GAIRIŲ PAŠTAS

- Albinas Klizas.* Ar ne per daug mūsų šalyje „ponišku“ specialybių? 44
Ferdinandas Petkevičius. Kai nemokama veterinarinė pagalba tampa svajone 44
Romualdas Navickas. Pagerbtas Piotras Silkinas 45
Petras Raila. Kalba ir pilietybė 46
Algis Kusta. Toks jausmas – lyg gyvas 47

■ ŠYPSENOS

- Jonas Visockas.* Paprotinimo epigramos 48

Mikės kvailučio pasekėjai Lietuvos politikoje

Kas baisiau – neišduoti priešo ar išduoti draugą? Kur daugiau šnipų – Austrijoje ar Lietuvos konservatorių partijoje? Neseni įvykiai rodo, kad kalbantiems apie moralią politiką verta gerokai pamąstyti apie vertybių hierarchiją.

Vaclovas PAULASKAS

Nežinau, kaip skaito klasiką dabartiniai vaikai, tačiau man, tarybinės mokyklos auklėtiniui, iki šiol įsiminė Žemaitės pasakojimas apie Mikę kvailutį, kuris tėvo patarimus vykdavo akla ir kiekvienas noras padaryti gerai virsdavo kvailyste. Mums būdavo smagu jausti pranašumą prieš Mikę – mes tai jau tikrai taip kvailai nedarytume! Gal jau ir į valdžią atėjo karta, neskaičiusi Mikės? Jie daro viską kaip Mikė! Dar nenuslopo skandalas dėl Austrijos su Michailu Golovatovu, ir štai naujas nuotykis su mūsų draugais Baltarusijoje. Kone visa Lietuva virė ir kunkuliavo, kad Austrija neišdavė, o dabar paaiškėjo, kad Lietuva išdavė: Austrija neišdavė prieš, o Lietuva išdavė draugą. Nuolat kalbantiems apie moralią politiką tikrai verta gerokai pamąstyti apie vertybių hierarchiją.

Kad mūsų valdžia vadovaujasi Mikės logika, patvirtino ir biudžeto taupymo nuostatos. Gražiomis vasaros dienomis valdininkai buvo pamaloninti gausiomis priemonėmis prie algų. Mat tokie yra įstatymai ir valdžia negali taip greitai jų pakeisti. Keis gal po pusmečio, ar dar vėliau,

kai kadencija eis į pabaigą. O kodėl pensininkams išmokas sumažino ir visiems mokesčius padidino per vieną naktį, paklauskite. Bet užtai kiek valdžia gavo kritikos už naktinius svarstymus! Todėl dabar ir nenori skubėti, nors dėl valdininkų užtekėtų daug trumpesnio posėdžio... Vėl kaip Mikė... Tik nežinia, kada valdžia iš tiesų yra Mikė, o kada tik apsimeta dėl savo naudos.

Kuo toliau, tuo labiau atrodo, kad bent jau užsienio politiką vykdo tikrieji Mikės. Ką dar kvailesnio begalima išgirsti iš užsienio politikos „žinovo“ lūpų, kaip pasiūlymą nutraukti diplomatinis santykius su Austrija? Jei su Austrija nutraukiame diplomatinis santykius, tai belieka Rusijai paskelbti karą. Čia M.Sakašvilio vyriausybės šalininkai mus jau tikrai palaikytų... Juk neseniai unisonu kalbėjo ir Vytautas Landsbergis, ir Gruzijos ambasadorius Lietuvoje Georgijus Kerdikošvilis – kad ir dėl duomenų pateikimo Baltarusijai apie jų disidentus neapsieita be Rusijos rankos. Kaip lengva prieš mūsų visuomenę savo žioplumus ir nuodėmes nusiplauti Rusijos ranka! Tik įdomu, kurį Teisingumo ministerijos klerką vedžioja Rusijos ranka? Vėl kaip Mikė. Ten, kur iš tiesų mažiausiai Rusija gali, kaltiname ją, o kur ir be akinių matosi, ilgiausiai tos rankos ieškome ir klausinėjame. Ar Rusija spaudė Austriją kuo greičiau paleisti Michailą Golovatovą, ilgai spėliojo ministrai, valdančiosios Seimo daugumos specialistai, per televiziją buvo rengiami pokalbiai ir šou, visokios „teisės žinoti“... O tuo tarpu bene antrą ar trečią dieną reikėjo

paskaityti rusiškuosius interneto puslapius, kur buvo paties Michailo Golovatovo interviu, ir jame aiškiai pasakyta, kad šalia jo visą laiką sėdėjo Rusijos atstovas, kad jis išgelbėjo nuo nuvežimo į sulaikymo vietą, kad Rusijos atstovai skambino ir kalbėjosi su Austrijos puse ir t.t. Tai ko dar beieškoti, ko bespėlioti?! Belieka susėsti ir su Austrija aptarti, kad ateityje taip neatsitiktų. Jei kas užsienio politikoje nėra visiškai Mikė, turėtų suprasti, kad Rusija elgiasi kaip dažna užsienio valstybė: savo piliečių neišduoda JAV, Izraelis, Didžioji Britanija ir daugelis kitų. Rusija dar nuo B.Jelcino laikų vykdo susitaikymo su praeitimi ir lėtos destalinizacijos politiką ir sunku tikėtis, kad koks nors Golovatovas atsidurtų teisme. Mums jis – žiaurus užpuolikas, o Rusijai – elitinio būrio vadas, vykdeš anuometinės valstybės užduotį. Elitiniai būriai ir šandien tebėra ir pradėti juos teisti niekas nesiruošia, nes nežinia, bet kurią dieną gali pririekti kovoje prieš kokius nors teroristus. Ir mums dėl to nėra ko sau darytis charakiri. Tačiau pasiekti, kad mūsų tautai nusikaltę žmonės bent jau nesivažinėtų po Europą yra visai realu. Jeigu jie nesėdės kalėjime, bent jau bus „nevyjezdnyje“ (negalintys išvažiuoti į užsienį – taip tarybiniais laikais buvo baudžiami disidentai), tai jiems bus didelė bausmė. Juk ne paslaptis, kad Rusijos aukštieji valdininkai mėgsta pinigais laikyti Europos bankuose, pirkti nekilnojamą turtą Europos didžiuosiuose miestuose ir garsiausiuose kurortuose, mėgsta leisti laiką kurševiliuose – ištaigingiausiuose Europos poilsio in-

dustrijos vietose. Tegul sau važiuoja slidinėti anapus Uralo, bet ne į Europą!

Taigi, Austrijos-Golovatovo incidente Rusijos ranka akivaizdi. Tik nenorėčiau sutikti su didžiausiais mūsų valdančiųjų autoritetais dėl didžiulio šnipų skaičiaus Austrijoje. Neabejoju, kad jų yra. Abejoju, kur jų daugiau – Austrijoje ar Lietuvos konservatorių ir jų rėmėjų gretose. Jeigu, kaip teigia garsiausi konservatorių politikai, išduoti Baltarusijai duomenis apie kovotojus už žmogaus teises padėjo Rusijos ranka, tai ji yra kažkur tarp valdančiųjų.

Ar ne Rusijos ranka stumdė dešiniuosius politikus ir žurnalistus su filmavimo kameromis ieškant nesamų ČŽV kalėjimų? Buvo viešai parodyta kiekviena seniau slapta buvusi tvora, kiekvienos durys ir langas. Geriau nebūtų padaręs joks rusų žvalgas. Valdžios žmonės ir dešinieji žurnalistai elgėsi kaip senų laikų atsiliekančio kolūkio pirmininkas, gavęs rajono laikraščio iškarpa apie trūkumus jo darbe – stengėsi muštis į krūtinę ir „taisyti trūkumus“. Nesu Valdo Adamkaus gerbėjas, tačiau tuometinė jo laikysena mane žavėjo – jis gynėsi kaip tikras žvalgas ir šalies vadovas: „Ne! Nėra ir nebuvo!“ Taip reikia ginti savo tėvynės interesus, jei netarnauji svetimiems!

Ar ne Rusijos ranka vedžiojo visokiausius „patriotus“ ir praėjusios kadencijos opoziciją naikinti Valsybės saugumo komiteto ir Užsienio reikalų ministerijos ryšius, puolė atskirus darbuotojus, išpūtė mistinį „valstybininkų klaną“? Kaip neseniai paaiškėjo per „Vikiliksą“, matyt patriotams nepatiko, kad kai kurie tų „valstybininkų“ per dažnai vaikščiojo pasitarti į JAV ambasadą... Atėjus į valdžią konservatoriams svarbiausiose valstybės struktūrose, kurios daug lemia užsienio politikos vykdymo sėkmę, buvo galutinai įvesta

sava tvarka. Pagal Mikę... Jeigu jau perduodant duomenis kitai valstybei institucijos nesusiderina savo namuose, tai jau kaip sakoma – pasaulio pabaiga. Dabar nutarta duomenų visai neteikti. Kvailas nutarimas. Reikia teikti. Ir nuoširdžiai, besišypsant. Jeigu visos instancijos savo žinias gerai suderins, paaiškės, kad pageidaujama duomenų apie tą ir tą žmogų nėra. Ir santykiai geri, ir mūsų, ir ne tik mūsų interesai apsaugoti. Ryšiai tarp valstybių juk palaikomi diplomatiniais būdais, o ne taip, kaip Mikei atrodo. Na, o kaip padėti nukentėjusiam baltarusiui opozicionieriui, dabar jau galva skauda ne vien Lietuvai...

Taigi, valdžios vežimo ratai rieda kiekvienas sau. O tuose ratuose daug naujų žmonių – po rinkimų atėję dešinieji nepaliko akmens ant akmens. Net ir ten, kur geriau būtų geras, patyręs karjeros valdininkas, puikiai išmanantis savo sritį, pasodino politinio pasitikėjimo partinukus. Gyvenimas parodo, kad pasitikėjimas, nors ir mielesnis viršininkui, tačiau reikalui geriau kompetencija. Yra vietų, kur reikalinga ištikimybė ne partijai, bet valstybei, jos žmonėms.

Lietuvos dešinieji, o ypač konservatoriai mėgsta mokyti kitus. Mokė Ukrainą, Gruziją – nieko neišmokė. Pasitaikė proga pamokyti Austriją. O čia, kaip žmonės sako, Dievas žiburį parodė – patiems nutiko dar blogiau. Neabejoju, kad Austrija pasidarys deramas išvadas. Kas nusikaltę žmoniškumui po Europą nesivažinės. Bet ar pasimokysime patys iš savo klaidų – labai abejoju. Siekiame teisingumo visame pasaulyje, bet jo nėra mūsų tėvynėje – tiek istorinio, tiek ir kasdieninio. Dar niekas neatsiprašė už tuos bemaž 20 tūkstančių žmonių, be reikalo sušaudytų pokario metais. Dar deramai neįamžintas holokausto aukų atminimas, nelikviduoti padariniai, paslapyje laiko-

mi žydšaudžiai. Beveik vienu sykiu vyko žuvusiųjų minėjimai Rainiuose netoli Telšių ir Kaune, kur pirmosiomis karo dienomis buvo žiauriai žudomi žydai. Nė iš tolo negalima lyginti minėjimų masto ir emocinio krūvio. Jei stalinizmo aukos visos suskaičiuotos ir deramai pagerbiamos, tai holokausto aukos teturi tik skaičius – kur jų vardai ir pavardės? Juk tai pasityčiojimas iš genocido, jei jo tyrimų centre sėdi nacistinių nuotaiškų žmonės. Ne tolimesnė tarybinė praeitis kalta, o dabarties neteisingumai ir skriaudos, valdžios didybė ir nepagarba eiliniam žmogui, kad šiandien tokia moralinė aplinka, kai viename mieste dvi mergaitės mėsinėja savo klasės draugę, o kitame prisigėrę nusikaltėliai nupjauna galvą savo pažįstamam. Ir visuomenėje nei valdžioje nekyla tokio sujudimo kaip dėl M.Golovatovo ar Kedžio. Sudievinata laisvoji rinka ir visagalė pinigų valdžia mus atvedė į tokį akligatvį, kad reikės didelių intelektualinių ir ekonominių pastangų norint kuo greičiau iš to akligatvio išeiti, jei dar turime noro neišeiti iš pasaulio žemėlapiu.

Bet ką mūsų valdžia gali pasakyti savo kolegoms Austrijoje po to, ką padarė mūsų Teisingumo ministerija? Jeigu pasišovėme nešti demokratiją į pasaulį, tai didžiausia paslaptimi turi būti ir sąskaitos tų, kurie mūsų idėjas skelbia Šiaurės Korėjoje, Tibete, Libijoje ar kitoje šalyje, jau net nekalbant apie tai, kas mūsų pašonėje. Ir geriausia visai apie tai nekalbėti Aš, kaip eilinis demokratijos šalininkas to turiu net nežinoti – tegul žino tik atitinkami darbuotojai atitinkamose įstaigose, kurie yra savo galva atsakingi už valstybės paslaptį saugojimą. Ir girtis, kad mūsų valstybėje yra labai daug tų sąskaitų per televiziją nereikėtų net Seimo užsienio reikalų komiteto pirmininkui. Žinoma, jeigu jis nėra Mikė kvailutis. ■

Bevizis režimas su Baltarusija įstrigo?

Lietuvos santykiai su autoritari-
ne Baltarusija yra labai neapibrėž-
ti. Nemažai lemia ir visos Europos
Sąjungos pozicija, kuri ilgą laiką
Baltarusijos režimo atžvilgiu laikė-
si izoliavimo politikos. Tuos santy-
kius lyg ir bandė atgaivinti Lietu-
vos prezidentė, už tai susilaukusi
kontroversiškų vertinimų. Neseniai
optimistiškai kalbėta apie bevi-
zio režimo įvedimą Baltarusijos ir
Lietuvos pasienio gyventojams, bet
ir ši galimybė artimiausiu bendrau-
ti tautoms vėl nutolo. Ir neaišku,
kuriam laikui. Nes neseni įvykiai,
kai pasak teisingumo ministro A.
Šimašiaus, „politiškai nenuovokūs“
Lietuvos pareigūnai perdavė Mins-
kui informaciją apie Baltarusijos
opozicijos veikėjų sąskaitas Lie-
tuvos bankuose ir tai pasitarnavo
Minskui juos persekioti ir net teis-
ti, vėl įnešė sumaišties į Lietuvos ir
Baltarusijos santykius.

**Pateikiame Seimo Užsienio
reikalų komiteto pirmininko pa-
vaduotojo Justino KAROSO pas-
tabas apie kai kuriuos Lietuvos ir
Baltarusijos santykių aspektus.**

Pasaulis darosi vis globalesnis,
taigi – vis painesnis. Tai, kas anks-
čiau atrodė gana paprasta, dabar
atsiveria savo naujais aspektais ir
tampa problemiška. Ypač skaudžiai
tai atsiliepia veikimo, praktikos sri-
tims, o pirmiausia – politikai, nes ji
praranda aiškesnius vertinimo krite-
rijus. Šiai replikai mane išprovokavo
kai kurios mūsų užsienio politikos
aktualijos, o konkrečiau – mūsų
valstybės santykių su kaimynine
Baltarusija kiek netikėtai sąstingis.
Įprasta išmintis, kad nieko neveikda-
mas nieko ir nesugadinsi, politikos
vargu ar galioja. Gal čia tai kaip tik
ir yra pati blogiausia išeitis. Politika,
kuriai trūksta aktyvumo, vargu ar
apskritai yra verta tokio vardo, nes

tai, ko nepadarai laiku, už tave pada-
ro kažkas kitas, ir taip iškyla grėsmė
atsidurti politikos nuošalėje.

Iškalbus tokios situacijos pa-
vyzdys dabartinėje mūsų užsienio
politikoje – gana nelauktai įstrigęs
Lietuvos ir Baltarusijos pasienio
ruožo gyventojų bevizio valstybių
sienos kirtimo klausimas. Po sė-
kmingai vykusių derybų ir pasiektų
susitarimų, po to, kai Baltarusijos
parlamentas dar praėjusių metų
pabaigoje ratifikavo susitarimą
dėl bevizio sienos su Lietuva kir-
timo, atsirado ilgokas tylos metas.
Jis atsirado, kai principinės kliūtys
šioje užsienio politikos iniciatyvo-
je buvo įveiktos. Niekas bent jau
atvirai neginčija, kad minėtos ini-
ciatyvos įgyvendinimas reikalingas
ir naudingas abiejų valstybių pilie-
čiams. Ir vis dėlto vietoj galutinių
žingsnelių čia atsiranda ilga ir sun-
kia suprantama pauzė. Kodėl?

Kaip užsienio politikos klau-
simais užsiimantis Seimo narys,
nepritariantis tokiam mūsų užsie-
nio politikos neveiklumui pradė-
tuose geruose užmojuose, drįsčiau
įvardinti pagrindinę jo priežastį.
Manyčiau, kad tai galiausiai yra
pasimetimas, vertinimo kriterijų
praradimas ir tam tikra baimė iš-
kylančioms naujoms problemoms
bei techniniams sunkumams.

Esminę įtaką minėtam sąstin-
giui, be abejo, turėjo mūsų užsie-
nio politikos reakcija į praėjusių
metų pabaigoje buvusius Baltaru-
sijos prezidento rinkimus ir po jų
kilusias šios valstybės vidaus poli-
tikos realijas. Kaip valstybė turėtų
reaguoti į kitoje valstybėje vykstan-
čius demokratinės politikos nor-
mų pažeidinėjimus? Kam tokiuose
vertinimybė turėtų būti teikiama
pirmenybė: valstybės piliečiams ar
jiems atstovaujantiems valdžiai (tarp
kurių gana dažnai neįmanoma dėti

lygybės ženklą)?

Mūsų laikmečiu šis klausimas
yra tapęs sunkia pasaulinės politi-
kos aktualija. Kaip parodė demo-
kratijos vardan vykstančios riaušės
Šiaurės Afrikos ir Artimųjų Rytų
valstybėse, vienareikšmių atsaky-
mų į šį klausimą kol kas nėra. Ri-
bos tarp valstybių, taigi taip pat
tarp vidaus ir užsienio politikos,
darosi vis sąlygiškesnės. Demokrati-
nės valstybės negali likti abejin-
gos kitų valstybių vidaus politikai,
bet ar tai reiškia, kad jos turėtų per-
daug įsijausti į jų demokratijos kū-
rėjų vaidmenį. Ar šio vaidmens vis
dėlto nereikėtų palikti pirmiausia
patiems šių valstybių piliečiams?

Tokia, abstrakčiai kalbant, yra
bendriausioji dabartinio JAV pre-
zidento inicijuojamo demokrati-
jos tapimo vertybių perkainavimo
prasmė. Galingiausia pasaulio de-
mokratinė valstybė pripažino, kad
palaikant demokratiją kitose vals-
tybėse įvairių galios svertų efek-
tyvumas yra ribotas, nes lengvai
gali atvesti prie priešingų rezultatų
negu tikimasi.

Bet grįžkime prie Lietuvos ir
Baltarusijos santykių temos. Ma-
tyt, analogiško demokratijos verty-
bių perkainavimo reikėtų ir mūsų
užsienio politikai, kad ji galėtų
atgaivinti gerų santykių su kaimy-
ninėmis valstybėmis plėtojimo
iniciatyvas. Tiesiog vertėtų labiau
pasikliauti ta politikoje įvairiškai
patvirtinta išvada, kad valstybė
– tai pirmiausia jos piliečiai ir jų
valia. Juk pastaroji yra daug tva-
resnis dalykas negu tie ar kiti val-
džios asmenys, kurie tai ateina, tai
nueina. Pagaliau, net ir tuo atveju,
kai piliečių valia yra diktatoriškai
manipuliuojama, mes neturime
palikti likimo valiai piliečių. Mes
turime artėti prie jų, o ne apsitverti
aukštomis sienomis. ■

Lietuviai nori Europos aukso

Panevėžio miesto meras Povilas Vadopolas tikisi, kad Lietuvos rinktinė taps čempione.

Rugpjūčio 31 – rugsėjo 18 dienomis Lietuvoje vyks 2011 metų Europos vyrų krepšinio čempionatas („EuroBasket 2011“). Pirmą kartą Europos istorijoje jame dalyvaus 24 geriausias Senojo žemyno komandos. Jos dėl čempionų vardo rungtyniaus šešiuose Lietuvos miestuose: Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje ir Alytuje.

Panevėžio mieste grupių varžybas žaisiantys lietuviai kovas pradės rugpjūčio 31 dieną. Mūsų vyrai A grupėje varžysis su D. Britanijos, Turkijos, Ispanijos, Lenkijos rinktinėmis ir atrankos turnyre antrą vietą užėmusia komanda (Portugalija, Suomija arba Vengrija).

„Gairių“ kalbintas Panevėžio miesto meras Povilas Vadopolas sakė, kad miestas labai gerai pasirengė šiam tarptautiniam renginiui. „Nors ir nesu didelis sirgalius, bet būtinai žiūrėsiu rungtynes, o tokiu atveju, kaip sakau juokaudamas, lietuviai būtinai laimės. Galimybių tapti čempionais mūsų nacionalinė rinktinė turi, svarbu, kad ji atsilaukytų prieš ispanus“.

Europos vyrų krepšinio čempionato varžybų grupėse tvarkaraštis

2011-08-31 15:15 Serbija – Italija
2011-08-31 15:15 Ispanija – Lenkija
2011-08-31 15:30 Juodkalnija – Makedonija
2011-08-31 15:30 Belgija – Gruzija
2011-08-31 17:45 Prancūzija – Latvija
2011-08-31 17:45 Turkija – A2
2011-08-31 18:00 Slovėnija – Bulgarija
2011-08-31 18:00 Graikija – Bosnija ir Hercegovina
2011-08-31 21:00 Lietuva – Didžioji Britanija
2011-08-31 21:00 Rusija – Ukraina
2011-08-31 21:00 Vokietija – Izraelis
2011-08-31 21:00 Kroatija – A 1
2011-09-01 15:15 A 2 – Ispanija
2011-09-01 15:15 Latvija – Serbija
2011-09-01 15:30 Bulgarija – Belgija
2011-09-01 15:30 Bosnija ir Hercegovina – Juodkalnija
2011-09-01 17:45 Didžioji Britanija – Turkija
2011-09-01 17:45 Izraelis – Prancūzija
2011-09-01 18:00 Gruzija – Rusija
2011-09-01 18:00 A 1 – Graikija
2011-09-01 21:00 Italija – Vokietija
2011-09-01 21:00 Ukraina – Slovėnija
2011-09-01 21:00 Lenkija – Lietuva
2011-09-01 21:00 Makedonija – Kroatija
2011-09-02 15:15 Serbija – Izraelis
2011-09-02 15:15 Ispanija – Didžioji Britanija
2011-09-02 17:45 A 2 – Lenkija
2011-09-02 17:45 Latvija – Italija
2011-09-02 21:00 Turkija – Lietuva
2011-09-02 21:00 Prancūzija – Vokietija
2011-09-03 15:15 Izraelis – Latvija

Į antrąjį etapą, kurio varžybos rugsėjo 7–12 dienomis vyks Vilniuje, pateks po tris stipriausias kiekvienos grupės komandas.

Po tris geriausias A ir B grupių komandas sudarys naują grupę, iš kurios į finalinį čempionato etapą Kaune, vyksiantį rugsėjo 14–18 dienomis, pateks pirmas keturias vietas užėmusios rinktinės. Analogiškai pirmos trys C ir D grupės komandos sudarys naują šešių komandų grupę, iš kurios į Kauną atvyks keturios.

Europos krepšinio čempionato Lietuvoje finalas vyks rugsėjo 18 dieną Kaune.

Priminsime, kad Lietuvos rinktinė pirmą kartą Europos čempione tapo 1937 m. Latvijoje. 1939 m. Europos krepšinio čempionatas vyko Lietuvoje ir vėl buvo sėkmingas mūsų rinktinėi. Trečią kartą Europos čempionais lietuviai tapo 2003 m. Švedijoje. ■

2011-09-03 15:30 A 1 – Bosnija ir Hercegovina
2011-09-03 15:30 Ukraina – Bulgarija
2011-09-03 18:00 Graikija – Makedonija
2011-09-03 18:30 Slovėnija – Gruzija
2011-09-03 21:00 Kroatija – Juodkalnija
2011-09-03 21:00 Rusija – Belgija
2011-09-04 15:15 Didžioji Britanija – A 2
2011-09-04 15:15 Izraelis – Latvija
2011-09-04 15:30 Makedonija – A 1
2011-09-04 15:30 Gruzija – Ukraina
2011-09-04 17:45 Italija – Prancūzija
2011-09-04 17:45 Lenkija – Turkija
2011-09-04 18:00 Juodkalnija – Graikija
2011-09-04 18:00 Bulgarija – Rusija
2011-09-04 21:00 Lietuva – Ispanija
2011-09-04 21:00 Vokietija – Serbija
2011-09-04 21:00 Belgija – Slovėnija
2011-09-04 21:00 Bosnija ir Hercegovina – Kroatija
2011-09-05 15:15 Didžioji Britanija – Lenkija
2011-09-05 15:15 Izraelis – Italija
2011-09-05 15:30 Gruzija – Bulgarija
2011-09-05 15:30 A 1 – Juodkalnija
2011-09-05 17:45 Latvija – Vokietija
2011-09-05 17:45 Ispanija – Turkija
2011-09-05 18:00 Slovėnija – Rusija
2011-09-05 18:00 Graikija – Kroatija
2011-09-05 21:00 Serbija – Prancūzija
2011-09-05 21:00 Ukraina – Belgija
2011-09-05 21:00 A 2 – Lietuva
2011-09-05 21:00 Makedonija – Bosnija ir Hercegovina

Pastaba. A1 ir A2 – atrankos turnyre pirmas ir antras vietas laimėjusios komandos.

Apie progresinius mokesčius – konkrečiau ir konstruktyviau

LSDP frakcijos Seime pateikto įstatymo projekto dėl progresinių gyventojų pajamų mokesčio (GPM) vertinimų trumpa apžvalga. Autorius teigia, kad progresinių mokesčių įvedimas negali turėti esminės įtakos valstybės biudžetui subalansuoti, tačiau numatomi padidinti mokesčiai gali būti ekonominio-socialinio solidarumo priemonė sumažinti GPM našta mažiausius darbo užmokesčius gaunantiems darbuotojams.

Juozas BARTUŠKA

Pagaliau sulaukėme gerosios naujienos – Seimo LSDP frakcija pateikė įstatymo projektą dėl progresinių gyventojų pajamų mokesčių (progresinių GPM). Deja, didžiuosiuose dienraščiuose – nei „Lietuvos ryte“ nei „Lietuvos žiniuose“ – nepavyko surasti išsamesnės informacijos apie tą projektą. Tačiau abu minėti dienraščiai nepagailėjo vietos to projekto beveik tik nihilistinei kritikai: 2011 03 31 „Lietuvos ryto“ straipsnyje „Laiko ženklai“ teigiama, kad toks įstatymas trukdytų stiprinti vidurinę klasę, o „Lietuvos žinių“ reakcija aiški pagal dienraščio 2011 04 06 straipsnių pavadinimus: Lietuvos laisvosios rinkos instituto analitikės K. Leontjevos „Pavydas plius pui-kybė – progresinis mokesčiai“ bei J. Tvaskienės „Krizė baigiasi. Galima atimti daugiau“. Visgi „Lietuvos žinios“ išspausdino (2011 04 04) ir kitokią nuomonę tuo klausimu – K. Girniaus straipsnį „Dangus nesugrius“, kuriame autorius rašo, kad „Lietuvos elitas bijo progresinių mokesčių kaip velnias kryžiaus. Kiekviena užuomina apie jų įvedimą sukelia Lietuvos ūkio žlugimą pranašaujančių pasisakymų srautą. <...> Kovo 24 dieną Delfi.lt paskelbtame straipsnyje LS pirmininkas Egidijus Masiulis neapsiėjo be demagogijos dozės. Esą progresinių mokesčių našta bus užkrauta ant žmonių, uždirbančių 2 – 3 tūkst. Lt, <...> pinigai bus paimti iš darbščiujų ir padalyti tiems, kurie pripratę gyventi su ištiesta ranka. <...> Betruko pasakyti, kad moterys taps nevaisingos, o vyrai impotentai. <...> Socdemų planas nėra nepriekaištingas. Siūlomi tarifai yra perdėm dideli, be to, per mažai pakopų <...> Bet progresinių mokesčių reikia. Viliuosi, kad ilgai ir konservatoriai juos palaikys.“ Po šiuo straipsniu išspausdintas „Redakcijos prierašas: „Lietuvos žinios“ taip pat turi savo tvirtą nuomonę. Šiuo atveju ji radikaliai priešinga K. Girniaus pozicijai. <...> Jeigu 4 – 5 tūkst. Lt algą

gaunančius žmones paskelbsime turtuoliais, užkonservuosime dabartinio skurdo valstybės lygį ir galėsime save lyginti nebent su Baltarusija.“ **Įdomu, kodėl „Lietuvos žinių“ redakcijai nerūpi tik iki 800 litų darbo užmokesčių gaunantys Lietuvos žmonės?**

Sveikintina, kad „Gairės“ (2011, Nr. 4) išspausdino kelis palankiai progresinius mokesčius vertinančius straipsnius: „K. Girnius: progresinių mokesčių oponentai negalvoja apie tautą“, „A. Sysas: tai ne pavydo mokesčiai, tai mokesčiai už civilizuatą valstybę“ bei labiausiai išsamaus turinio S. Burbienės straipsnį „Dar kartą apie siūlomus gyventojų pajamų mokesčio pakeitimus“. Kritinių pastabų dėl „Gyventojų pajamų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto“ pateikė A. Usenavičius straipsnyje „Kuo skiriasi aritmetinė, geometrinė ir socialdemokratinė progresija“. Čia racionalu pateikti kelis A. Usenavičiaus kritinius vertinimus, kurie sutampa ir su mano vertinimais: „įstatymo projektas, autorių įvardinamas, kaip progresinių mokesčių įvedimas, mano nuomone, nėra visiškai socialdemokratinis. <...> Gal vertėtų <...> numatyti ne tik mokesčių didinimą, bet kai kam ir sumažinimą, nors simbolinį.“ Autorius kritikuoja įstatymo projekto dalis, pagal kurias numatyti skirtingi mokesčių tarifai už panašios kilmės kitokias pajamas. Labai vertingi apibendrinimui tinkami minėtame „Gairių“ numeryje pateikti žinomo politikos apžvalgininko A. Račo teiginiai: „Jau senokai esu viešai pareiškęs, kad tikriausiai esu socialdemokratinis pažiūrų – manau, kad solidarumas valstybėje yra svarbus, kad mes visi kartu turėtume pasirūpinti tais, kurie dėl objektyvių priežasčių negali pasirūpinti savimi. <...> Solidarumą suprantu kaip gebėjimą dalintis, kai turi daugiau, nes esu įsitikinęs, kad tie, kuriems pasisekė labiau, už savo asmeninę gerovę turi būti dėkingi ne tik sau, bet ir visuomenei, kurios sukurtu darbu jie naudojami ir tebesinaudoja.“ Akivaizdu, kad solidarumo priemone A. Račas pripažįsta ir progresinius mokesčius, nors tokio teiginio citatoje apie tai konkrečiai ir nepasakyla.

Visgi konkrečių bent orientacinių suminių duomenų apie galimą progresinių GPM finansinį-fiskalinį (pagal įplaukų į valstybės biudžetą pokyčius) efektyvumą ir socialinę-ekonominę naudą mažiausius uždarbius gaunantiems darbuotojams aptikti nepavyko. Todėl šio straipsnio paskirtis - tokią spragą bent iš dalies užpildyti.

Septyni progresinių GPM skaičiavimo variantai

Tokį skaičiavimą norėjau pradėti tuoj pat, kai sužinojau jau apie konkrečius oficialius LSDP frakcijos Seime pasiūlymus dėl progresinių GPM įvedimo. Tačiau tam tikslui reikėjo bent minimaliai būtinos statistinės informacijos apie Lietuvos dirbančiųjų darbo užmokesčius. Šiek tiek tokios informacijos pirmiausiai aptikau žurnale „Veidas“ (2010 gegužės 31 Nr. 22) J. Laurinaitės tendencingo pavadinimo straipsnyje „Nauji mokesčiai atitolins Lietuvos atsigavimą“. Straipsnyje pateikta konkreti informacija apie tai, „kiek lietuviai gauna pajamų“, tiko tik labai apytikriam progresinių GPM finansinio efektyvumo skaičiavimui, nes straipsnyje nurodyti pajamų intervalai labai daug neatitiko skirtingų GPM tarifų intervalų. Tikslėnių Lietuvos statistikos departamento parengtų duomenų apie 70 proc. Lietuvos dirbančiųjų asmenų pasiskirstymą pagal mėnesinio darbo užmokesčio intervalus internetu man atsiuntė LSDP frakcijos Seime referentė I. Urbonavičiūtė, bet šioje statistikoje trūko tikslesnių duomenų apie didžiausius uždarbius gaunančius darbuotojus, kuriems pagal minėtą LSDP frakcijos įstatymo projektą turėtų būti taikomi didžiausi progresinių GPM tarifai. Tiksliausių ir labiausiai pakankamų duomenų, kuriuos parengė Valstybinio socialinio draudimo fondo „Sodra“ valdyba, radau savaitraščio „Opozicija“ (2011 05 05 – 2011 05 11 Nr. 17) V. Rūko straipsnyje „Pusę gyventojų pajamų mokesčio sumoka vos 15 proc. dirbančiųjų“. Pastarosios informacijos patikimumą man telefonu patvirtino „Sodros“ Statistikos, analizės ir prognozės skyriaus vyriausioji specialistė R. Bernotienė. Todėl šiame straipsnyje pateiktiems skaičiavimams bus naudojama tik minėta „Sodros“ informacija.

Mėnesinių GPM skaičiavimui reikalingi ir pakankami pradiniai duomenys (darbuotojų skaičius D ir jų suminis mėnesinis darbo užmokeskis SmDU) paimti iš minėtos „Sodros“ statistikos, kurioje tie duome-

nys buvo suskirstyti net į 21 intervalą pagal skirtingus mėnesinių darbo užmokesčių intervalus – nuo iki 224 Lt (D=42363, SmDU=3 mln. Lt) iki per 12000 Lt (D=6338, SmDU=133.7 mln. Lt). Tokius pradinis duomenis buvo įmanoma beveik 100 proc. tikslumu perskaičiuoti į GPM apskaičiuoti reikalingus intervalus, kurių didžiausias skaičius yra tik šeši. Skaičiavimo pagrindinis tikslas – suminio mėnesinio gyventojų pajamų mokesčio SmGPM pagal atskirus variantus apskaičiavimas. Siekiant, kad dauguma skaitytojų lengviau suvoktų skaičiavimo rezultatus, šiame straipsnyje jie pateikiami mažesniu tikslumu, negu „Sodros“ statistikoje, kurioje visi duomenys buvo pateikti vienetu ar net didesniu tikslumu. Mėnesinių GPM skaičiavimo rezultatai pateikiami 1 lentelėje.

Gyventojų pajamų mokesčių taikymo apžvalga ES valstybėse ir tarpukario Lietuvoje

Seimo LSDP frakcijos nariai ir patarėjai, rengdami gyventojų pajamų mokesčių įstatymo pataisų dėl progresinių GPM įvedimo įstatymo projektą, surinko informaciją apie GPM taikymo praktiką visose ES (Europos Sąjungos) valstybėse, kurią paskelbė Seimo LSDP frakcijos patarėjų grupės vadovė S. Burbienė jau minėtame straipsnyje „Gairėse“. Pagal to straipsnio duomenis 27-ias ES valstybes pagal GPM taikymo praktiką galima suskirstyti į kelias grupes: 1) dideliems darbo užmokesčiams didėjantys progresiniai GPM taikomi 20-tyje ES valstybių (didžiausi Danijoje – iki 59% ir Švedijoje – iki 60%, kitose ES valstybėse – iki 30 – 52%); 2) visiems darbo užmokesčiams taikomas vienodas proporcinis GPM – 4-iose ES valstybėse (Bulgarijoje – 10, Čekijoje – 15, Rumunijoje – 16, Slovakijoje – 19%); 3) tik didesniems už neapmokestinamą pajamų dydį (NPD) darbo užmokesčiams taikomi vienodi proporciniai GPM 3-ose ES valstybėse (Estijoje – 21%, NPD – 27000 Estijos kronų per metus, Latvijoje – 25 %, NPD – 420 latų per mėnesį, Lietuvoje – 15 % 3150 Lt ir didesniems darbo užmokesčiams per mėnesį, visiems nuo 471 iki 800 Lt darbo užmokesčiams taikomas vienodas NPD – 470 Lt, o 800 – 3150 Lt mėnesiniams uždarbiams taikomas pagal specialią formulę apskaičiuojamas tolygiai mažėjantis nuo 470 Lt iki nulio NPD; 471 – 1349 Lt darbo užmokesčių apmokestinamai daliai taikomas taip pat 15 % GPM tarifas 4); NPD netaikoma 14-oje ES valstybių. Atskirose ES valstybėse yra

1 lentelė

Mėnesinių GPM skaičiavimo pagal septynis variantus rezultatai

Sutrumpinti pažymėjimai: GPM – gyventojų pajamų mokesčiai %; mDUi – mėnesinio darbo užmokesčio intervalai; D – darbuotojų skaičius; D% – darbuotojų skaičius %; vmDU – vidutinis mėnesinis darbo užmokestis; SmDU – visų darbuotojų suminis mėnesinis darbo užmokestis; vmGPM – vidutinis mėnesinis gyventojų pajamų mokeskis; SmGPM – visų darbuotojų suminiai mėnesiniai gyventojų pajamų mokesčiai; skaičių sveikoji ir dešimtainė dalis atskiriama tašku (kaip kompiuteriuose ir kalkuliatoriuose)

Variantas	GPM%	mDUi Lt	D tūkst.	D%	vmDU Lt	SmDU mln. Lt	vmGPM Lt	SmGPM. mln. Lt %	
Dabartinis	0	iki 470	113.3	9.6	265	30.0	0	0	0
	0 – 6	471-800	147.6	12.5	702	103.6	35	5.1	1.7
	6 -15	801-3150	734.9	62.3	1664	1223.0	205	150.6	50.3
	15	per 3150	184.2	15.6	5200	957.8	782	144.0	48.0
Iš viso			1180.0	100.0	1961	2314.4	254	299.7	100.0
LSDP	0	iki 470	113.3	9.6	265	30.0	0	0	0
	0 – 6	471-800	147.6	12.5	702	103.6	35	5.1	1.5
	6 -15	801-3150	734.9	62.3	1664	1223.0	205	150.6	42.7
	15	3151-4000	85.7	7.2	3441	294.9	516	44.2	12.5
	15-33	4001-10000	88.4	7.5	5524	488.3	1103	97.5	27.6
	33-40	per 10000	10.1	0.9	17287	174.6	5495	55.5	15.7
Iš viso			1180.0	100.0	1961	2314.4	300	352.9	100.0
JB1 – minimaliai socialiai efektyvesnis LSDP variantas	0	iki 800	260.9	22.1	512	133.6	0	0	0
	6-15	801-3150	734.9	62.3	1664	1223.0	205	150.6	43.3
	15	3151-4000	85.7	7.2	3441	294.9	516	44.2	12.7
	15-33	4001-10000	88.4	7.5	5524	488.3	1103	97.5	28.0
	33-40	per 10000	10.1	0.9	17287	174.6	5495	55.5	16.0
Iš viso			1180.0	100.0	1961	2314.4	295	347.8	100.0
JB2 – socialiai efektyvesnis LSDP variantas	0	iki 800	260.9	22.1	512	133.6	0	0	0
	0-15	801-4000	820.6	69.5	1850	1517.9	197	161.5	51.4
	15-33	4001-10000	88.4	7.5	5524	488.3	1103	97.5	31.0
	33-40	per 10000	10.1	0.9	17287	174.6	5495	55.5	17.6
Iš viso			1180.0	100.0	1961	2314.4	267	314.5	100.0
JB3 – minimaliai kompromisinis LSDP variantas	0	iki 800	260.9	22.1	512	133.6	0	0	0
	6-15	801-3150	734.9	62.3	1664	1223.0	205	150.6	45.5
	15	3151-4000	85.7	7.2	3441	294.9	516	44.2	13.3
	15-27	4001-10000	88.4	7.5	5524	488.3	1014	89.6	27.1
	27-33	per 10000	10.1	0.9	17287	174.6	4264	46.7	14.1
Iš viso			1180.0	100.0	1961	2314.4	281	331.1	100.0
JB4 – socialiai efektyvesnis kompromisinis variantas	0	iki 800	260.9	22.1	512	133.6	0	0	0
	0-15	801-4000	820.6	69.5	1850	1517.9	197	161.5	54.2
	15-27	4001-10000	88.4	7.5	5524	488.3	1014	89.6	30.1
	27-33	per 10000	10.1	0.9	17287	174.6	4624	46.7	15.7
Iš viso			1180.0	100.0	1961	2314.4	252	297.8	100.0
JB5 – tolimesnės ateities variantas	0	iki 1000	383.1	32.5	637	243.9	0	0	0
	0-15	1001-4000	698.4	59.1	2015	1407.6	203	141.8	48.1
	15-33	4001-10000	88.4	7.5	5524	488.3	1103	97.5	33.1
	33-40	per 10000	10.1	0.9	17287	174.6	5495	55.5	18.8
Iš viso			1180.0	100.0	1961	2314.4	250	294.8	100.0

įvairių pavadinimų mokesčių. Vienintelėje Danijoje yra bažnyčios mokeskis (vidutinis dydis – 0.74 %), Lietuvoje yra tokio mokesčio pakaitalas – valstybės finansinė parama tradicinėms religijoms.

Dabartinę Lietuvos GPM sistemą įdomu ir naujinga palyginti ir su tarpukario Lietuvos analogišką mokesčių sistema, kuri pateikiama docento K. Šalkauskio sudarytame didelės net 816 puslapių apimties neoficialiame leidinyje „Lietuvos novelos“ – veikiančių 1935 03 16 Lietuvos įstatymų ir įsakymų, paskelbtų „Vyriausybės žiniuose“ 1 – 476 Nr. rinkinyje (Kaunas, 1935). GPM taikymo principai buvo reglamentuojami pagal Darbo pajamų mokesčių įstatymą (paskelbtą „Vyriausybės žiniuose“ 1932 07 01 Nr. 388/ 2668). Pagal šį įstatymą darbo pajamų mokesčių valstybės išdui moka asmenys, kurie užsiima nesavarankišku ir savarankišku darbu, gauna pensijas ar kitokio pavadinimo atlyginimą už eitą tarnybą. Užsiimančiais nesavarankišku darbu buvo laikomi asmenys, kurie rinkimų, paskyrimo ar sutarties būdu už atlyginimą eina valstybinę, savivaldybinę, visuomeninę arba privačią tarnybą, naudodami savo darbe išimtinai arba daugiausia proto pajėgas (advokatai, teisių patarėjai, teismo antstoliai, gydytojai, daktarai, felčerės, akušerės, inžinieriai, technikai, matininkai, rašytojai, žurnalistai, tapytojai, skulptoriai, muzikai, dvasininkai, privatiniai mokytojai, agentai, tarpininkai, ekspertai). Užsiimančiais savarankišku darbu buvo laikomi asmenys, kurie savistoviai už atlyginimą teikia kitiems patarnavimus, naudodami savo darbe išimtinai arba daugiausia fizines pajėgas (amatininkai, akrobatai, boksininkai). Apmokestinamomis darbo pajamomis buvo laikomos algos, tantjemos, honorarai, pensijos ir kitokie piniginiai bei natūraliniai atlyginimai. Įstatyme nurodytos didžiausios neapmokestinamos pajamos, mokesčių tarifai (kurie buvo progresiškai didesni didesnėms pajamoms) ir mokėjimo (arba išskaitymo) tvarka. Darbo pajamų mokesčių įstatymas dažniausiai buvo taikomas apmokestinti neperiodiškai gaunamas darbo pajamas. Todėl tokioms pajamoms buvo nustatomi metiniai darbo pajamų mokesčių tarifai. Neapmokestinamos metinės pajamos buvo 2400 Lt Kaune bei užsienyje ir 1800 Lt kitose vietovėse dirbantiems mokėtojams. Nuo apmokestinamų pajamų buvo imami šie mokesčiai: nuo pirmųjų pilnų ar nepilnų 10000Lt – 10 %, nuo kitų pilnų ar nepilnų 5000 Lt – 12 %, nuo likusios sumos – 16 %. Darbo pajamų mokesčių įstatyme buvo pateikta mokesčių sistema ir periodiškai atlyginimus gaunantiems darbuotojams. Tačiau ta sistema buvo mažai panaši į Lietuvos dabartinę GPM sistemą. Palyginimui su GPM dabartiniu ir Seimo LSDP frakcijos 2011 m. kovo mėnesį pateiktu variantais geriau tinka analogiška tarpukario Lietuvos mokesčių sistema, pateikta 1933 m. valstybės

biudžetui subalansuoti įstatyme (paskelbtame „Vyriausybės žiniuose“ 1933 04 12 Nr. 411/2835), kuris buvo taikomas iš valstybės ir savivaldybių biudžeto išlaikomiems tarnautojams, darbininkams ir patarnautojams, dirbantiems valstybinėse, savivaldybinėse ar deleguotiems dirbti visuomeninėse bei privačiose įstaigose ir įmonėse, taip pat nedirbantiems pensininkams. Dirbantiems pensininkams pensijos nebuvo mokamos. Vėl pradėjusiam dirbti pensininkui pensijos mokėjimas būdavo nutraukiamas.

Pagal tą įstatymą tuometinė periodiškai kas mėnesį gaunamų pajamų apmokestinimo sistema buvo panašiausia į GPM dabartinį variantą. Šavokos „minimali mėnesinė alga“ analogas pagal Valstybės tarnautojų atlyginimo įstatymą („Vyriausybės žinios“, 1922 05.05 – 88/751 Nr.) buvo pirmos kategorijos valstybės tarnautojo minimali (be kas treji metai skiriamos 10 % priedo už stažą) alga – 150 Lt. Mažesnės už šią algą pajamos buvo neapmokestinamos. Įdomu, kad pagal šį įstatymą darbo pajamų apmokestinimas buvo vadinamas ne mokesčiais, bet išskaitymais iš atlyginimų už darbą (ne tik pinigais, bet ir natūra – už nemokamai ar sumažintomis kainomis suteikiamą butą, kurą, šviesą, maistą, žemę, baldus, aptarnavimą ir pan.). Pagal minėtą valstybės biudžetui subalansuoti įstatymą atlyginimams nuo 150 iki 1500 Lt buvo taikomi tolygiai didėjantys progresiniai išskaitymai, o didesniems už 1500 Lt atlyginimams – tik vienodi proporciniai išskaitymai. Visiems išskaitymams buvo nustatyti šeši tarifai – skirtingi vedusiems ir nevedusiems priklausomai nuo darbovietės srities: I – iš Kauno ir Klaipėdos miestų ir Lietuvos atstovybių įstaigų užsienyje tarnautojų; II – iš Šiaulių ir Panevėžio miestų ir Klaipėdos krašto tarnautojų; III – iš kitų Lietuvos vietovių tarnautojų. Tie tarifai kai kuriems mėnesiniams atlyginimams pateikiami 2 lentelėje.

Didžiausias 2 lentelėje nurodytas mėnesinis atlyginimas (alga) 4000 Lt nuo 1926 07 01 buvo mokamas Respublikos Prezidentui. Be to, Respublikos Prezidentui buvo duodamas nemokamai butas (prezidentūros pastate), kuras, šviesa ir aptarnavimas, valstybei reprezentuoti buvo skiriama mėnesiui 1000 Lt be atsiskaitymo. Pagal G. Mitrulevičiaus straipsnį „Lietuvos socialdemokratų politika III Seimo (1926 – J.B) metais“ tokia Prezidento alga (sumažinta nuo 6000 iki 4000 Lt) buvo nustatyta Seimo socialdemokratų frakcijos ir Prezidento Kazio Griniaus iniciatyva. Tais pačiais 1926 m. (nuo 1926 05 10) buvo sumažinti ir Seimo atstovų (taip buvo vadinami Seimo nariai) atlyginimai iki 900 Lt (nuo kiek – informacijos nerasta), ministrų ir Valstybės kontrolieriaus – nuo 3750 iki 2500 Lt (tokią algą valstybė mokėjo ir arkivyskupui metropolitui), Ministro Pirmininko – nuo 5000 iki 4500 Lt, vėliau – iki 3000 Lt. Be pagrindinės 3000 Lt algos Ministrui Pirmininkui ir 2500 Lt algos užsienio reikalų ministrui buvo moka-

2 lentelė

Išskaitymai iš valstybės ir savivaldybių biudžetų išlaikomų tarnautojų, darbininkų ir patarnautojų atlyginimų ir pensininkų pensijų tarpukario Lietuvoje

Atlyginimas brutto pinigais ir natūra Lt	Išskaitymai iš vedusiųjų						Išskaitymai iš nevedusiųjų					
	I sritis		II sritis		III sritis		I sritis		II sritis		III sritis	
	Lt	%	Lt	%	Lt	%	Lt	%	Lt	%	Lt	%
150	9.00	6	13.50	9	16.50	11	16.50	11	21.00	14	24.00	16
300	28.10	9.4	37.10	12.4	43.10	14.4	43.10	14.4	52.10	17.4	58.10	19.4
600	74.75	12.5	92.75	15.5	104.75	17.5	104.75	17.5	122.75	20.5	134.75	22.5
900	128.65	14.3	155.65	17.3	173.60	19.3	173.60	19.3	200.55	22.3	218.55	24.3
1200	179.75	15.0	215.75	18.0	239.75	20.0	239.75	20.0	275.75	23.0	299.75	25.0
1500	237.90	15.9	282.90	18.9	312.90	20.9	312.90	20.9	357.90	23.9	387.90	25.9
Per 1500		16.15		19.15		21.15		21.15		24.15		26.15
2000	323.00		383.00		423.00		423.00		483.00		523.00	
2500	403.75						528.75					
3000	484.50						634.50					
4000	646.00						846.00					

ma reprezentacijos reikalams po 1500 Lt, o kitiems ministrams ir Valstybės kontrolieriui po 400 Lt kas mėnuo be atsiskaitymo. Pasikeitus Ministrų Kabinetai, į naująjį Kabineta neįėjusiems ministrams buvo išmokama vieno mėnesio pagrindinė alga. Į kitą Seimą neišrinkti buvusio Seimo atstovai gaudavo atlyginimą iki galo to mėnesio, kurį susirinkdavo naujasis Seimas. Jau minėtame straipsnyje G. Mitrulevičius rašo, kad „Čia pravartu atkreipti dėmesį į tokį politikos istorijoje retai aptinkamą faktą, kaip naujosios valdžios atlyginimų savo aukščiausiems atstovams susimąžinimą.“ Verta pabrėžti, kad net „autoritetinė“ (pagal A. Smetonos sulietuvintą tarptautinį terminą „autoritarinė“) Prezidento A. Smetonos valdžia bent iki 1933 m. nepakeitė 1926 m. patvirtintų aukštosios valdžios atlyginimų. Be to, tie (kaip ir visi kiti) atlyginimai buvo skaidresni (nustatyti litais, o ne kartais nelengvai surandamais skirtingais baziniais atlyginimais ir pareiginiiais koeficientais bei priedais, kaip reglamentuojama dabartinėje Lietuvoje).

Verta paminėti, kas gaudavo ir kai kuriuos kitus 2 lentelėje nurodytus mėnesinius atlyginimus. 2000 Lt gaudavo Valstybės Tarybos (iš dalies dabartinio Konstitucinio teismo analogo) Pirmininkas, jo pavaduotojas ir 9 nariai. Viena Valstybės Tarybos pareiga buvo svarstyti ir įvertinti naujų įstatymų sumanymus (projektus), dėl ko būdavo išvengiama dažnai vienerius metus ir ilgiau laukiamų (kaip dabar) Konstitucinio teismo sprendimų dėl kai kurių Seime jau priimtų įstatymų atitikimo Konstitucijai. 1200 Lt atlyginimą gaudavo aukštųjų mokyklų profesoriai ir vyskupai. 900 Lt atlyginimą gaudavo Seimo atstovai (dabar vadinami Seimo nariais). Iš šių pavyzdžių akivaizdu, kad tarpukario Lietuvoje aukščiausiųjų valstybės tarnautojų algos buvo racionaliau subalansuotos ir stabilesnės, negu dabartinėje Lietuvoje.

Progresinių GPM įvedimo efektyvumo vertinimas

Pozityvūs dabartinio ir LSDP variantų požymiai – staigių šuolinių perėjimų iš vieno į kitus GPM tarifus nebuvimas, dėl ko netenka prasmės norai vengti šiek tiek didesnių darbo užmokesčių, patenkančių į didesnių GPM tarifų skalę.

Pagrindinis atskirų variantų finansinio-fiskalinio efektyvumo rodiklis yra 1 lentelėje atskirų variantų iš viso eilutėse pateiktas suminis mėnesinis GPM mln. Lt (jo reikšmės 1 lentelėje pateiktos juodesniu šriftu)

Papildomi konkretūs apskaičiuoti duomenys apie progresinių GPM įvedimo (tiksliau – išplėtimo, nes progresiniai GPM faktiškai jau taikomi ir pagal dabartinį GPM variantą darbuotojams, kurių mėnesinis darbo užmokestis yra mažesnis už 3150 Lt) efektyvumą pateikiami 3 ir 4 lentelėse. Iš 3 lentelės akivaizdu, kad pagal finansinį-fiskalinį efektyvumą (SmGPM įplaukų į valstybės biudžetą padidėjimą) dabartinio varianto atžvilgiu efektyviausias būtų **LSDP variantas – net 352.9-299.7=52.2 mln. Lt per mėnesį, 626.4 mln. Lt per metus.** Tačiau pagal socialinį-ekonominį efektą LSDP variantas yra neoptimalus, nes jame nėra nė vieno mėnesinio darbo užmokesčio intervalo mDUi, kurio darbuotojams būtų siūloma bent simboliškai sumažinti GPM našta, o tik ją ženkliai padidinti per 4000 Lt mDU gaunantiems darbuotojams. Be to, progresinių GPM harmonijai kenkia vienintelis LSDP variante paliktas neprogresinių GPM mDUi=3151-4000 Lt. Minėtiems trūkumams pašalinti šio straipsnio autorius pateikia **JB1 (minimaliai socialiai efektyvesnį LSDP variantą) ir JB2 (labiau socialdemokratinį mažesnių mDU darbuotojams ir visiškai progresiškai harmonizuotą, įvedant progresinius mokesčius visų mėnesinių darbo užmokesčių mDU intervalų darbuotojams**

3 lentelė

Mėnesinių gyventojų pajamų mokesčių (suminių SmGPM ir mėnesinių mGPM) pokyčių dėl progresinių GPM įvedimo finansinis-fiskalinis efektyvumas (FFE) ir socialinis-ekonominis efektyvumas (SEE) dabartinio varianto atžvilgiu

Rodikliai	Rodiklių reikšmės pagal variantus						
	Dabartinį	LSDP	JB1	JB2	JB3	JB4	JB5
SmGPM mln. Lt	299.7	352.9	347.8	314.5	331.1	297.8	294.8
FFE pokyčiai mln. Lt	0	+53.2	+ 48.1	+14.8	+31.4	-1.9	-4.9
SEE pokyčiai:							
GPM padidėjimas							
per 4000 Lt							
uždirbantiems darbuotojams:							
SmGPM mln. Lt	0	53.6	53.6	53.6	16.7	16.7	53.6
mGPM vidutiniškai Lt /1 darbuotojui	0	65.3	65.3	65.3	20.4	20.4	65.3
SmGPM sumažėjimas mln.Lt visiems darbuotojams, uždirbantiems:							
471-800 Lt	0	0	5.1	5.1	5.1	5.1	5.1
801-4000 Lt	0	0	0	33.3	0	33.3	53.0
mGPM sumažėjimas vidutiniškai Lt/1 darbuotojui uždirbančiam:							
471-800 Lt	0	0	34.6	34.6	34.6	34.6	34.6
801-4000 Lt	0	0	0	40.6	0	40.6	64.6

4 lentelė. Iš kai kurių mėnesinių darbo užmokesčių (mDU) išskaitomų mėnesinių gyventojų pajamų mokesčių (mGPM) konkretios reikšmės pagal septynis progresinių mokesčių variantus

mDU Lt	mGPM Lt ir % mDU atžvilgiu pagal septynis mokesčių skaičiavimo variantus													
	dabartinį		LSDP		JB1		JB2		JB3		JB4		JB5	
	Lt	%	Lt	%	Lt	%	Lt	%	Lt	%	Lt	%	Lt	%
500	4.5	0.9	4.5		0		0		0		0		0	
600	19.5	3.2	19.5		0		0		0		0		0	
700	34.5	4.9	34.5		0		0		0		0		0	
800	49.5	6.2	49.5		0		0		0		0		0	
1000	85.5	8.6	85.5		85.5		37.5	3.8	85.5		37.5		0	
1200	121.5	10.1	121.5		121.5		75	6.2	121.5		75		40	3.3
1600	193.5	12.1	193.5		193.5		150	9.4	193.5		150		120	7.5
2000	266.5	13.3	266.5		266.5		225	11.2	266.5		225		200	10.0
2400	337.5	14.1	337.5		337.5		300	12.5	337.5		300		280	11.7
2800	409.5	14.6	409.5		409.5		375	13.4	409.5		375		360	12.9
3150	472.5	15.0	472.5		472.5		440.6	14.0	472.5		440.6		430	13.7
3600	540	15.0	540		540		525	14.6	540		525		520	14.4
4000	600	15.0	600		600		600		600		600		600	
4400	660	15.0	732	16.6	732		732		708	16.1	708		732	
5000	750	15.0	930	18.6	930		930		870	17.4	870		930	
6000	900	15.0	1260	21.0	1260		1260		1140	19.0	1140		1260	
8000	1200	15.0	1920	24.0	1920		1920		1680	21.0	1680		1920	
10000	1500	15.0	2580	25.8	2580		2580		2220	22.2	2220		2580	
15000	2250	15.0	4580	30.5	4580		4580		3870	25.8	3870		4580	
20000	3000	15.0	6580	32.9	6580		6580		5520	27.6	5520		6580	
30000	4500	15.0	10580	35.3	10580		10580		8820	29.4	8820		10580	
50000	7500	15.0	18580	37.2	18580		18580		15420	30.8	15420		18580	

Pastabos: 1. Tokiems patiems mGPM Lt toje pačioje eilutėje mGPM % nekartojamas. 2. Apskaičiuoti mGPM % pateikiami vienos dešimtosios tikslumu.

variantą). Tačiau dabartinio varianto atžvilgiu **JB1 (taip pat JB2 ir JB3) variantų finansinis efektyvumas būtų mažesnis. Bet socialdemokratams ne mažiau svarbus turėtų būti ne tikai finansinis-fiskalinis, bet ir socialinis-ekonominis efektyvumas (ekonominis solidarumas) mažesnius mDU gaunančių darbuotojų atžvilgiu.** Pagal JB1 ir JB2 variantus neapmokestinamas pajamų dydis NPD turėtų būti lygus dabartinei minimaliai mėnesinei algai MMA=800 Lt.

Atsižvelgdamas į neabejotinai kilsiančią didelius mėnesinius darbo užmokesčius gaunančių įtakingų žiniasklaidos, verslo ir net valstybinių institucijų darbuotojų nepalankią reakciją didelių progresinių GPM atžvilgiu, straipsnio autorius tokiai reakcijai amortizuoti pateikia **JB3 ir JB4 kompromisinius progresinių GPM, didesnių už dabartinius GPM variantus**, pagal kurį maksimalus GPM% tarifas būtų ne 40, o tik 33 %, kuris dar prieš kelerius metus buvo taikomas visiems 3150 Lt ir didesnius mėnesinius darbo užmokesčius gaunantiems darbuotojams. Tokiu būdu būtų šalinama neoptimali ankstesniųjų vyriausybės GPM vienodo mažinimo praktika net ir didelius bei labai didelius darbo užmokesčius gaunantiems darbuotojams. Atsižvelgiant į tai, šio straipsnio autoriaus įsitikinimu, **racionaliausias pradinis progresinių mokesčių įvedimo (išplėtimo) variantas turėtų būti JB3 minimaliai kompromisinis LSDP variantas, pagal kurį būtų visiškai patenkinti mažai uždirbančiųjų (napmokestinamųjų pajamų dydį padidinant iki 800 Lt) ir iš dalies daugiausiai uždirbančiųjų (sumažinant jiems planuojamus GPM nuo 33 ir 40 % iki 27 ir 33 %) interesai. Be to, JB3 varianto finansinis-fiskalinis efektyvumas -31.4 mln. Lt per mėnesį (376.8 mln. Lt per metus) – būtų nedaug (52.2-31.4=20.8 mln. Lt per mėnesį, 249.6 mln. per metus) mažesnis už LSDP varianto efektyvumą, o to efektyvumo su mažėjimo lėšos būtų panaudotos labai socialdemokratiškai kilniems tikslams – panaikinti GPM mažai (iki 800 Lt) uždirbantiems darbuotojams.** Radikaliausias galėtų būti JB5 (tolimesnės ateities, kai GPM mokėtojai jau būtų pripratinti prie kompromisinių variantų, o mėnesinė minimali alga būtų padidinta iki 1000 Lt) variantas.

Pirmąjį šio straipsnio variantą su penkiais GPM skaičiavimo variantais ir tokiam skaičiavimui reikalingomis mano parengtomis formulėmis 2011 liepos pradžioje išsiunčiau Seimo LSDP frakcijos referenčių tarnybai. Aišku, kad iš penkių mano pateiktų variantų artimiausioje ateityje galėtų būti priimtinas tik vienas. Tačiau manau, kad visi mano pateikti variantai galėtų būti daugiau arba mažiau naudingi tobulesnei GPM sistemai parengti tolimesniam laikotarpiui.

Pabaigos išvados. Progresinių mokesčių įvedimas negali turėti esminės įtakos valstybės biudžetui

subalansuoti, nes darbuotojų skaičius, gaunančių didesnius kaip 4000 Lt mėnesinius darbo užmokesčius, kurie mokėtų didesnius GPM negu dabar, yra nedidelis – tik 8.4 procento. Numatomi padidinti mokesčiai gali būti tik ekonominio-socialinio solidarumo priemonė sumažinti GPM našą mažiausius darbo užmokesčius gaunantiems darbuotojams. Aukštos ekonominės gerovės valstybių pavyzdžiai šiais klausimais Lietuvai yra mažai tinkami, nes tose valstybėse tikriausiai yra daug didesnis procentas didelių darbo užmokesčius gaunančių darbuotojų, kuriuos įmanoma apmokestinti dideliais progresiniais mokesčiais. Aišku, kad siekiant padidinti biudžeto įplaukas ne tik paskolų iš užsienio sąskaita, nebūtų įmanoma išvengti kai kurių mokesčių didinimo. Dabartinė valdžia tokiu biudžeto papildymo šaltiniu propaguoja turto mokesčio įvedimą (ar tik išplėtimą). Tačiau dėl to reikėtų atsižvelgti ir iki kitų valstybių patirtį. Šiuo atžvilgiu įdomus žurnalistas L. Lavastės straipsnis „Koks suomių gerovės receptas?“ („Lietuvos rytas“, 2011 04 16), kuriame žurnalistas aprašė savo pokalbį su Suomijos Ministre pirmininke M. Kiviniemi. Tas pokalbis įvyko nuošaliame Vidurio Suomijos kaime pakelės degalinės mažoje kavinėje, kurioje susitikti su Ministre pirmininke susirinko apie 50 apylinkės gyventojų. Ministrė pirmininkė žurnalistei pasakė, kad Suomijoje įvestas turto mokestis nepasiteisino, nes daugelis potencialių mokėtojų įvairiais pretekstais jo sugeba išvengti, o mokesčio administravimo išlaidos neretai būdavo didesnės už pačius mokesčius. Pagal Ministrę pirmininkę, nedidinant mokesčių, pakankamo biudžeto surinkti neįmanoma. Vietoje nepasiteisinusio turto mokesčio planuojama progresiškai didinti kapitalo mokestį. Suomijoje GPM skaičiuojami tik nuo 800 eurų ir yra progresiniai GPM. Mažai uždirbantieji moka 15 %, o daugiausia uždirbantieji – net 50 procentų nuo savo pajamų.

Šio straipsnio autorius supranta, kad straipsnyje pateikti duomenys nėra pakankamai reprezentatyvūs optimaliai progresinių GPM sistemai parengti ir įdiegti, nes tie duomenys pagrįsti tik fragmentine ir iki tų mokesčių įdiegimo jau būsiančia pasenusia pradine informacija. Siekdama parengti galimai realesnę progresinių GPM sistemą, kurios priėmimo dabartiniame Seime tikimybė artima nuliui, LSDP frakcija būtinai privalo jau dabar pradėti organizuoti tokios sistemos parengimui ir pagrindimui būtinos ir pakankamos pradinės statistinės informacijos surinkimą. Susitarti, kad tokią statistiką parengtų ją galinčios sukaupti institucijos – Valstybinė mokesčių inspekcija, „Sodra“ ar Statistikos departamentas. Nuo 2012 m. vidurio Seimo LSDP frakcijai reikėtų pradėti plačiai publikuoti tokią mokesčių sistemą ir jos naudingumą daugumai Lietuvos dirbančių žmonių ir taip siekti, kad 2012 m. rudens Seimo rinkimuose LSDP vėl taptų valdančiąja partija, nes tik taip įmanoma realiai įgyvendinti savo programinius uždavinius. ■

Kaip išsivirti sau sriubą bendrame puode?

Finansų ministrė paskelbė planą sukaupti 20 mlrd. litų valstybės rezervą, kurį galima būtų panaudoti krizės atveju, jei tokia įvyktų. Jeigu Lietuvai toks planas pavyktų, tai ją drąsiai būtų galima įrašyti į Gineso rekordų knygą, nes praktiškai visos, net ir labiausiai ekonomiškai stiprios šalys turi ne rezervą, prilygstantį valstybės biudžetui, bet didžiulę skolų kuprą.

Vytėnis PAULASKAS

Norint sukaupti tokį didelį valstybės rezervą, kaip siūlo ministrė I. Šimonytė, pirmiausia reikėtų panaikinti valstybės skolą. Savo ruožtu, norint panaikinti valstybės skolą, būtina bent vieną ar du dešimtmečius turėti ne deficitinį, bet perteklinį valstybės biudžetą. Jeigu, pavyzdžiui, kasmet Lietuvos valstybės biudžetas turėtų po 2 mlrd. litų perteklių, tai po 20 metų jau galima būtų pradėti kaupti tą rezervą. Tačiau, esant dabartinei valstybės finansų politikai, turėti net ir nedeficitinį valstybės biudžetą, be pertekliaus, yra, manau, utopija.

O štai I. Šimonytė kalba, kad jau 2014-2015 metais bus pradėtas ar net ir sukauptas tas rezervas. Tai reikštų, kad tuos trejus metus visiems Lietuvos žmonėms, kaip tiems trims račiams iš pasakos, tektų savo pilvus pakabinti miške ant šakos, nes visas valstybės pajamas tektų panaudoti tam rezervui kaupti. Pasakose galbūt ir įmanoma trejus metus išbūti nevalgius, bet, deja, realybėje po tokios I. Šimonytės vizijos įgyvendinimo Lietuvoje neliktų nė vieno gyvo žmogaus, nes žmonės būtų priversti arba pabėgti iš Lietuvos, arba mirti iš bado Lietuvoje.

Panašu, kad I. Šimonytės rezervų kaupimo modelis Lietuvoje jau bandomas. Valstybės kontrolė pranešė,

kad Ligonų kasos terminuotose indėliuose bankuose įšaldė 700 mln. litų, o tuo metu vyriausybė skolinosi iš užsienio bankų lėšas ir iš jų 300 mln. litų skyrė Ligonų kasoms tam, kad būtų užtikrintas numatytas gydymo įstaigų finansavimas. Tokia strategija, kai dėl savo kvailumo veikiamas nuostolingai, populiariai vadinama „monkės bizniu“.

Ar ne analogišką „biznį“ nori daryti ir ministrė, ruošdamasi būsimai krizei? Visose srityse bus veržiami diržai, taupoma ir tokiu būdu sutaupytos lėšos dedamos į bankus juodai dienai. Jeigu iš tikrųjų valstybės biudžete atsiranda perteklinių lėšų, tai tomis lėšomis žymiai protingiau būtų padengti esamas valstybės skolas, o ne padėti tas lėšas į banką kaip indėlį. Juk bet koku atveju palūkanos, kurios gaunamos už tą banke laikomą indėlį, yra kelis kartus mažesnės už tas palūkanas, kurias tenka mokėti už paimtą paskolą. Iš tų palūkanų skirtumo susidaro didelės pinigų sumos, kurias tenka dengti iš valstybės biudžeto. Todėl finansiškai žymiai racionaliau yra perteklinėmis lėšomis dengti valstybės skolą, o atėjus krizei skolintis netgi ir už dideles palūkanas.

Vis dėlto tų perteklinių lėšų per pastaruosius 20 metų valstybės biudžete praktiškai niekada nebuvo, todėl kasmet valstybės skola tik didėjo. Tad iš kur jų gali atsirasti

dabar? I. Šimonytės nuomone, 20 mlrd. litų buvo galima sukaupti valstybės rezerve jau 2003-2008 metų laikotarpyje, jeigu tuo metu būtų buvę taikomos antiinflacinės priemonės. Kas turima galvoje kalbant apie tas antiinflacinės priemones? Matyt tai, kad tuomet atseit nereikėjo didinti žmonių pajamų – minimalaus atlyginimo, pensijų, atlyginimų biudžetininkams, mokytojams, gydytojams. Akivaizdu, kad šiuo metu A. Kubilius, I. Šimonytė ir kiti vyriausybės nariai būtent tokios strategijos ir stengiasi laikytis visokeriopai priešindami minimalaus atlyginimo didinimui.

Deja, visi šie finansų strategai pamiršta, kad gyvename vienoje ekonominėje erdvėje su visa Europos Sąjunga ir netgi visu pasauliu. Todėl yra beviltiška išsivirti savo atskirą sriubą bendrame puode. Kai kovojant su infliacija mažinamos savo šalies gyventojų pajamos, įmanoma tik dar labiau tuos savo gyventojus įstumti į skurdą ir dar labiau padidinti emigracijos mastus. Deja, nei A. Kubilius, nei I. Šimonytė nesumažins nei energetinių išteklių, nei maisto kainų kėlimo, nes tai priklauso nuo pasaulinių tendencijų, kurias sąlygoja įvairūs už Lietuvos ribų veikiantys faktoriai.

Egzistuoja mitas, kurį, beje, palaiko ir nemaža opozicijos atstovų, kad Lietuva atsidūrė sunkioje finansinėje padėtyje todėl, kad prieš

krizę buvusios vyriausybės, turėdamos labai daug pinigų, juos nepagrįstai švaistė į kairę ir į dešinę, be reikalo didino pensijas, atlyginimus mokytojams ir gydytojams. Deja, visa tai yra netiesa. Ekonominio pakilimo metais buvo didelė infliacija, siekianti per metus net 10 proc., tad tas atlyginimų ir pensijų padidimas buvo labai kuklus, nekompensuojantis netgi ir to su infliacija susijusio pinigų nuvertėjimo. Jeigu tie atlyginimai ir pensijos nebūtų buvę padidinti, o tam skirtos lėšos būtų kaupiamos į rezervinį fondą, vis tiek infliacijos nebūtų sumažinę, nes infliaciją daugiausia sąlygojo ne vidinės priežastys (pensijų ir biudžetinių atlyginimų didėjimas), bet išoriniai veiksniai – užsienio bankų pučiamas nekilnojamojo turto burbulas ir dėl padidėjusios paklausos Kinijoje ir kitose šalyse pradėjusios didėti maisto produktų kainos. Be to, sparčiai augo naftos ir kitų energetinių išteklių kainos, kurios įkalkuliuojamos praktiškai į visų gaminių kainas ir taip didina infliaciją.

Todėl, norint žmonėms kompensuoti visus tuos su pasaulinėmis kainų didėjimo tendencijomis patiriamus nuostolius, buvo būtina didinti žmonių pajamas tam, kad jie nebūtų nustumti į dar didesnę skurdą.

Nekilnojamojo turto burbulo kilimą inicijavo bankai, teikdami nerealaus dydžio paskolas tam turtui įsigyti, ir Vyriausybė, kuri, skatindama statybų sektoriaus plėtrą, teikė jam įvairias mokesčių lengvatas. Iš nekilnojamojo turto burbulo pasipelnė tie spekuliantai juo, kurie prieš krizę spėjo parduoti savo turimą turtą. Tačiau pralaimėjo tie, kurie ėmė banko paskolas ir už nerealiai didelę, spekuliacinę kainą pirko butą savo reikmėms.

Lietuvos valdžia negalėjo išvengti nekilnojamojo turto kainų kilimo, nes, kaip minėjau, tai daugiausia priklausė nuo užsienio bankų. Tačiau esamą situaciją ji galėjo išnaudoti tiek visos valstybės finansinei situacijai pagerinti, tiek ir visų

Lietuvos piliečių gerovei pakelti. Per keletą ekonominio pakilimo metų darbdaviai gavo net apie 100 mlrd. litų pelno atskaičius mokesčius. Ši pinigų suma beveik prilygsta valstybės biudžeto pajamoms per tuos keletą metų. Deja, niekas nedarė analizės, kur pradingo tie verslininkų 100 mlrd. litų. Matyt, didesnė jų dalis tapo dividendais ir pradingo kur nors verslininkų asmeninėse sąskaitose užsienio bankuose. O juk šias lėšas buvo galima panaudoti žymiai protingiau ir naudingiau. Tam tereikėjo padidinti pelno mokestį maždaug iki 40 proc. Tokio dydžio pelno mokestis būtų leidęs suformuoti I. Šimonytės minėtą 20 mlrd. litų valstybės rezervą. Tačiau, skirtingai negu siūlo I. Šimonytė, rezervas būtų sukauptas ne atimant varganas lėšas iš pensininkų ir kitų skurdžių, bet iš turtuolių. Bet dar geriau būtų ne kaupti rezervą, kuris tokio dydžio yra visai nereikalingas, bet iš padidinto pelno mokesčio gautas lėšas panaudoti Lietuvos vidaus rinkai plėsti. Kitaip sakant, tas lėšas racionaliausia buvo panaudoti pensininkų ir kitų asmenų, finansuojamų iš valstybės ir „Sodros“ biudžetų, pajamų didinimui. Tokiu atveju mažėtų šalies ekonomikos priklausomybė nuo eksporto, didesnė dalis lėšų sukūpti vidaus rinkoje ir pasaulinė krizė negalėtų daryti tokios didelės įtakos kaip dabar, kai 60 proc. Lietuvos ekonomikos skirta eksportui ir tik 40 proc. vidaus rinkai.

Deja, panašu į tai, kad A. Kubiliaus vyriausybė nieko nepasimokė iš praeities klaidų ir vėl lipa ant to paties grėblio. Vėl laikoma, kad potencialūs būsimos krizės kaltininkai yra mažiausias pajamas gaunantys gyventojai, jeigu jiems tos pajamos bus bent kiek padidintos. O štai turtuolių dar didesnis praturtėjimas, A. Kubiliaus nuomone, Lietuvos finansinei sistemai jokios grėsmės nekeltų. Pasak Seimo nario A. Syso, praėjusiais metais darbdavių pelnai padidėjo 4 mlrd. litų, o štai darbuotojų darbo užmokesčio fondas sumažėjo 2 mlrd. litų. Taigi A. Kubi-

liaus vyriausybės dėka viskas vyksta pagal klasikinę formulę – turtuoliai vis labiau turėja, vargšai vis labiau skursta. Pasak statistikos, šio tūkstantmečio vidaus vartojimo atsigavimas įvyko tik dėl to, jog per metus beveik dvigubai išaugo naujų automobilių pardavimai. Taigi – gavę didelius pelnus darbdaviai prisipirko naujų brangių automobilių, o savo darbuotojams atlyginimus sumažino tam, kad tie darbuotojai, anot bankų ekspertų, gavę šiek tiek daugiau pinigų neperkaitintų ekonomikos.

Tvarus, stabiliai augantis ir be didelių svyravimų ekonomikos atsigavimas būtų tik tuo atveju, jeigu didėtų ne pačių turtingiausiųjų – verslininkų – pajamos, bet mažiausias pajamas gaunančių visuomenės narių pajamos. Tokių stabilų ekonomikos augimą garantuotų minimalaus atlyginimo didinimas. Tačiau būtent tam A. Kubilius ir jo vyriausybė kaip įmanydami priešinosi. Kelis mėnesius A. Kubilius visaip išsisukinėjo vengdamas spręsti minimalios algos didinimo klausimą. Po to jis pareiškė, kad savo sprendimą jis padarys tik tada, kai „vilkas su avele“ – verslininkas su darbuotoju patys susitars. Dabar gi aiškėja, kad A. Kubilius rengiasi sprendimą didinti minimalią algą nukelti net iki 2012 m. vidurio. Kitaip sakant minimalios algos padidinimas bus priešrinkiminė A. Kubiliaus ir konservatorių dovana rinkėjams. Tai reiškia, kad ekonomikos augimą, valstybės finansus (minimalios algos padidinimas leistų žymiai pagerinti valstybės biudžetą ir „Sodros“ padėtį) rengiamasi paaukoti vardan savo ir savo partijos būsimos rinkimų sėkmės.

Verslininkai, darbdaviai ir jiems tarnaujantys įvairaus plauko ekspertai, besipriešinantys minimalios algos didinimui, nuolat kartoja tą patį melą, to savo melo nesugebėdami pagrįsti jokiais argumentais, skaičiais ar faktais. Jie sako, kad didinti minimalaus atlyginimo negalima todėl, kad darbuotojai nesukuria pakankamai pridėtinės vertės, kad jų mažas darbo našu-

A. Janušonio pieš.

mas, todėl jie neverti net ir minimalaus atlyginimo, kuris yra dabar. Ir iš viso, atseit, dauguma darbuotojų yra tinginiai, vagys, nemokšos, girtuokliai. O šventieji, atseit, yra tik darbdaviai, kurie sukuria ir darbo vietas, ir pridėtinę vertę.

Neteisis ir A. Kubilius, teigdamas, kad jeigu minimalus atlyginimas būtų padidintas, tai neatitiktų bendrojo ekonomikos konkurencingumo ir produktyvumo augimo. Jau daug kartų esu rašęs, kad Lietuvoje sukuriama bendrojo vidaus produkto dydis vienam gyventojui yra mažesnis už ES maždaug du kartus, o vidutinis atlyginimas už ES vidurkį mažesnis maždaug penkis kartus. Niekas tokio mano teiginio nepaneigė. Tai reiškia, kad ne produktyvumo augimas atsilieka nuo atlyginimų augimo, bet, priešingai, darbo užmokestis 2,5 karto atsilieka nuo produktyvumo augimo. Todėl norėdami minimalų atlyginimą priderinti prie esamo produktyvumo ir konkurencingumo, minimalų atlyginimą turėtume padaryti ne 900 ir net ne 1000 litų, bet 2000 litų.

Galima įtarti, kad A. Kubilius nesimokė buhalterijos pagrindų, nes jis akivaizdžiai painioja pajamas su išlaidomis. Pasak jo, jei didinama minimali alga viešajame sektoriuje, tai didinama išlaidos.

Bet juk minimalios algos didinimas privačiame sektoriuje visų pirma reiškia didesnes valstybės biudžeto pajamas, taigi ir mažesnę valstybės biudžeto deficitą, kurio didėjimo A. Kubilius taip labai baiminasi. Padidinus minimalų atlyginimą privačiame sektoriuje didėja valstybės pajamos iš fizinių asmenų pajamų mokesčio ir „Sodros“ įmokų, taip pat didėjant vartojimui didėja pajamos iš pridėtinės vertės mokesčio ir akcizų. Viešajame sektoriuje minimalų atlyginimą gauna žymiai mažiau asmenų negu privačiame sektoriuje, todėl valstybės pajamų atžvilgiu balansas visada bus teigiamas. Be to, padidinus minimalų atlyginimą viešajame sektoriuje, visų su tuo padidėjimu susijusių mokesčių padidėjimas lieka valstybės biudžete.

Europarlamentaras V. Uspaskichas televizijos laidoje paklaustas, kodėl jis nenori didinti savo įmonių darbuotojams atlyginimų, su jam įprastu atvirumu ir cinizmu pasakė, kodėl jis turėtų mokėti daugiau, jeigu darbo jėgos rinkoje gali tos darbo jėgos nusipirkti pigiau. Taip galvoja visi verslininkai. Suprantama, kam jiems mokėti brangiau? Juk jeigu visi lietuviai iš Lietuvos išbėgtų ten, kur darbdaviai daug dosnesni, tai galima bus pasisamdyti pigių kinų.

Tokiu būdu, bėgdamas nuo Rusijos į Vakarus, A. Kubilius nubėgs dar toliau į Rytus – į Kiniją. Bet nejaugi mes su tokia vyriausybės ekonomine politika norime Lietuvą paversti Kinijos provincija?

Taigi, spręsdamas vilko ir ėriuko ginčą, A. Kubilius akivaizdžiai palaiko vilko pusę. Du vilkai (A. Kubilius ir verslininkai) prieš vieną bejėgį, nepajėgiantį apsiginti ėriuką (samdomą darbuotoją). Tad gal bent prezidentė D. Grybauskaitė gins neginamą samdomą darbuotoją? Deja, ji irgi vilko pusėje. D. Grybauskaitė pasiūlė vienus metus naujai įsteigtai įmonei leisti visai nemokėti jokių mokesčių ir jos veiklos visai netikrinti. Kitaip sakant, D. Grybauskaitė siūlo kurti šešėlinio verslo inkubatorius, kurie vadovautųsi tik laukinės rinkos principais ir neturėtų jokių išpareigojimų nei valstybės, nei savo darbuotojų atžvilgiu. Tereikės tokiems verslininkams kasmet pakeisti iškabą ir jokių prievolių niekam neturėjimas bus garantuotas amžiams.

Visai kitoks D. Grybauskaitės požiūris į paprastus žmones. Jiems, skirtingai negu verslininkams, atseit, negali būti jokių nuolaidų. Pasak D. Grybauskaitės, dabartinė socialinė išmokų sistema neskatina ieškoti darbo, todėl ją reikia nedelsiant peržiūrėti. Nesunku suvokti, kad „skatinimu“ dirbti norima atimti ir tą labai kuklią, vieną kukliausių Europos Sąjungoje valstybės paramą skurstantiems. Ką gi, Prezidentės požiūris įprastinis Lietuvoje – turtingiesiems pridėkime, iš skurstančiųjų – atimkime ir tada Lietuva, atseit, suklestės. Deja, to klestėjimo laukiame jau 20 metų, o jo kaip nėra, taip nėra. Smulkiojo verslo atstovas verslininkas A. Mackevičius teigė, jog „konkuruoti su užsieniu mes negalėsime dar 20 metų“. Manau, kad tol, kol Lietuvos verslininkai bus tokie savanaudžiai kaip dabar ir tol, kol valdžia ir visokie bankų ekspertai besąlygiškai gins tuos savanaudžius, tai užsienio mes nepavysime ne tik per 20, bet ir per 100 metų. ■

Partijomis menkai pasitikima. Gal jų nereikia?

Viena iš visuomenės organizacijos formų – politinės partijos tos pačios visuomenės Lietuvoje labai kritiškai vertinama ir turi menką pasitikėjimą (vos 3 proc.). Tačiau rinkimų sistema priverčia kritikus rinktis partijas ir joms patikėti valstybės valdymą.

Kas valdo Lietuvą

„Nesmagu, bet politikai Lietuvoje jau seniai nebėra tikrieji šalies valdytojai, – teigia Lietuvos socialdemokratų sąjungos pirmininko pirmasis pavaduotojas Dainius Paukštė. – Nors rinkėjai pagal atstovaujamos demokratijos principus jiems šią teisę ir suteikė. Deja, politikus ir jų partijas, lyg kokias komunalines įmones prieš 15 metų, „privatizavo“ verslas“.

Dainius Paukštė:
„Politikai tarnauja pinigams.“

Pasak D. Paukštės, jau seniai yra vieša paslaptis, kad politinės partijos Seime atstovauja ne rinkėjams, o stambaus kapitalo atstovams. „Viso to pasekmė – pačių įvairiausių monopolijų susikūrimas bei įsigalėjimas šalyje: šiandien visi esame naftos, šilumos, dujų, kuro, mažmeninės prekybos bei kitų monopolijų įkaitai. Tauta jau net

nesistebi, kad visos mūsų seiminės partijos yra tarsi vieno veido, kurio išskirtiniu bruožu tapo akių vietoje suspindę du sidabriniai doleriai – jos, tarsi dvyniai, neturintys nei išorinių, nei ideologinių skirtumų. Politikų tarnystė pinigams skaudžiai atsiliepia tautos gyvybingumui: supratę, jog politikai, prisidengę demokratijos lozungais manipuliuoja tauta, šimtai tūkstančių jos atstovų jau nebetikėdami ir Tėvynės ateitim, surado užuovėją svetimuose kraštuose“.

Išbandymo pinigais neišlaikė ir „ketvirtoji valdžia“ – masinės informacijos priemonės, tvirtina D. Paukštė. „Vis dažniau spauda tampa priemone, kurios pagalba bandoma susidoroti su asmeniniais ar politiniais oponentais. Jau kelias rinkimų kadencijas stebime veiksmą kai seiminėms partijoms valstybės paskirti pinigai rinkimams tampa savotiška pakiša žiniasklaidai, kurių ji laukia ir reikalauja kiekvienų rinkimų išvakarėse. Leidinių, kurie skelbtų vienu ir tuo pačiu nagrinėjamu reiškiniu skirtingas nuomones – nebeliko. O tai reiškia, kad masinės informacijos priemonės atsiduria toje pačioje barikadų pusėje su politikais bei oligarchais“.

Ar yra šansas, kad sukurta politinė sistema sugebėtų pati apsi- valyti nuo joje išryškėjusių ydų? „Be tautos paramos – vargu bau“, – sako D. Paukštė, keldamas klausimą, kiek gi tęsis politikų nepa-

sitikėjimas tauta Lietuvoje ir kaip užbaigti šį gėdingą laikotarpį?

Daugiapartinė sistema suniveliavo partijas?

„Reikia pripažinti, kad dabar funkcionuojanti daugiapartinė sistema išsigimė, nes pasidarė sunku ir net neįmanoma atskirti, kuo skiriasi partijų ideologijos, – vieną sistemos neigiamų bruožų vardija Socialdemokratų partijos garbės pirmininkas Aloyzas Sakalas.“

Daugiapartinės sistemos atkūrimas Lietuvoje buvo vienas demokratėjimo požymių. Tačiau atsiradusi gausybė partinių junginių ir jų pseudopolitika nuvylė šalies visuomenę. Partijos, kurios jungia tik kelis procentus žmonių, pasak Prezidentės, uzurpavo valdžią.

„Lietuvos gyventojai turi teisę realizuoti savo siekius per politines partijas. Tačiau šiandien jie susiduria su problema, kurios nepajėgia išspręsti net aukščiausios kvalifikacijos politikos apžvalgininkai. Ši problema – tai partijų identitetas, kitaip sakant, požymiai, kuriais skiriasi viena partija nuo kitos, – sako A. Sakalas. – Akivaizdu, kad jos skiriasi savo pavadinimais, programomis ir vadų pavardėmis. Jos skiriasi ir tuo, ar jos sisteminės ar ne. Sisteminės partijos turi istoriškai nusistovėjusias pamatines ideologines nuostatas, kurios nekinta pasikeitus partijos vadovybei. Šios partijos – tai konservatoriai, krikš-

čionys demokratai, socialdemokratai ir liberalai. Jas galima rasti bet kurioje demokratinėje valstybėje.

Nesisteminės partijos – tai partijos, kurias valdo stipri asmenybė. Kai asmenybės nebelieka, partija paprastai išnyksta. Tai vadinamosios vieno žmogaus partijos, kurių programos, kaip pagrindinis partijos identiteto dėmuo, priklauso tik nuo partijos vado įsitikinimų ar užgaidų. Vargu ar rasi tokią partiją Vakarų valstybėse, jos būdingos tarybinį jungą patyrusioms valstybėms, tarp kurių ir Lietuva. Todėl neverta ieškoti Lenkų rinkimų akcijos, Darbo ir „Tvarkos ir teisingumo“ partijų identiteto“.

A. Sakalo nuomone, sisteminių partijos identiteto požymiai – tai ne vien partijų pavadinimai, ideologinės nuostatos ar partijų politinės programos, bet ir partijų praktinė veikla realizuojant savo nuostatas ir programas. „Todėl labai sunku suprasti, kuo skiriasi viena partija nuo kitos, jei jų praktinėje veikloje dominuoja pragmatiniai sumetimai, o ne ideologija ir programa. Naujausias pavyzdys – partijų veikla po savivaldos rinkimų. Daugelio partijų pagrindiniu tikslu tapo siekis bet kuriomis priemonėmis paimti valdžią į savo rankas. Vardan to daromos koalicijos net su savo ideologiniais priešais. Ir tai daro tiek sisteminės, tiek ir nesisteminės partijos. Sisteminiams partijoms pirmuoju smuiku groja TS-LKD. Tvarkos ir teisingumo nesisteminė partijai niekados nebuvo svarbu, su kuo dalintis valdžia, o Darbo partija elgiasi kaip patyręs pokerio žaidėjas. Socialdemokratų ir liberalų partijos nors yra gerokai atsargesnės, bet

Aloyzas Sakalas:
„Kova dėl postų sunaikina partijų tapatybę.“

irgi nevengia koalicijų su priešingu ideologijų partneriais.

Iš to seka, kad iš partijų veiklos po savivaldybių rinkimų apibrėžti partijų identiteta – tai tikrai neišsprendžiamas uždavinys. Todėl belieka pasikliauti tik jų programomis. Bet kyla klausimas, kas svarbiau: gražūs žodžiai (partijų programos) ar realūs veiksmai jas vykdančios? Per savivaldos rinkimus išaiškėjo, kad dauguma partijų užmiršo savo programas ir stengėsi užimti tik kuo daugiau postų. Dėl postų griebtasi net apgaulės. Kaip kitaip paaiškintumėte partinių sąrašų „papuošimą“ įtakingų politikų pavardėmis, jei jie, jau išrinkti į savivaldos tarybas, net nemano atsakyti dabar turimų postų?“

A. Sakalas nuolat pabrėžia, kad kiekvienas politikas turėtų sakyti tik tiesą, ją ginti visur ir visada: „tik tokiais politikais pasitiki rinkėjas. Kartu pasitiki ir ta partija, kuriai jis atstovauja. Meluojantis politikas ir meluojanti partija gali apgauti rinkėją. Bet tik vieną kartą. Tautos prisikėlimo partijos pavyzdys yra pamokantis.“

„Kova dėl postų sunaikina par-

tijų identiteta ir daro jas vienodai nepatraukliomis. Neveltui dažnas rinkėjas nebenori dalyvauti rinkimuose ir sako „nėra ką rinkti, nes visos partijos vienodos“, pabrėžia A. Sakalas.

Liberalizmas yra kelias į niekur

Paprastai per rinkimus politinė švytuoklė krypta tai į kairę, tai į dešinę. Tai lyg ir pasuferuotų kelių įtvirtinti Lietuvoje dvipartinę sistemą. O kur dėtis dar vienai sisteminėi politinei daliai – liberalams?

Liberalų ir centro sąjungos (LiCS) pirmininkas Algis Čaplikas neslepia (interviu *Delfi.lt*), kad jo partija turi politinių ambicijų Lietuvos politikoje formuoti „trečiąjį kelią“ ir taip pristabdyti politinės švytuoklės judėjimą.

„Šioms ambicijoms įgyvendinti turime ideologines nuostatas, struktūrą ir žmones, kurie pajėgūs Lietuvos gyventojams pasiūlyti naują, kokybišką politinę alternatyvą, – sako A. Čaplikas. – Ir tai yra labai svarbu: juk rinkėjai iki šiol nebuvo suteikę pasitikėjimo mandato liberalioms partijoms formuoti valdančiąją daugumą, todėl nebuvo galimybės įgyvendinti liberalų vertybių – per laisvą žmogų ir atvirą visuomenę kurti stiprią valstybę. „Trečiasis kelias“ kaip tik ir yra liberalių jėgų (ne konservatorių ar socialdemokratų priedėlio) aljansas – alternatyva valdantiems konservatoriams ar valdžiusiems socialdemokratams.“

Romualdas Ozolas, Lietuvos centro partijos garbės pirmininkas, šį užmojų vadina titanišku. „Tačiau LiCS pasirengusi „prisiimti pagrindinį „trečiojo kelio“ veiklos krūvį ir atsakomybę“, nes yra pajėgi „pasiū-

Romualdas Ozolas:
„Partijos atsisakė nacionalinės valstybės kūrimo.“

lyti naują, kokybišką politinę alternatyvą“. Alternatyva apibrėžiama taip: „Per laisvą žmogų ir atvirą visuomenę kurti stiprią valstybę“. Apibrėžimas skaidrus, aiškus ir prasmingas. Tačiau senas kaip visa mūsų atkurtoji nepriklausomybė – vienaip ar kitaip jį perfrazuodamos ir interpretuodamos, laisvo žmogaus, atviros visuomenės ir stiprios valstybės postulatais rėmėsi visos valdančios daugumos. Kur ir kaip šiandien mes esame – būtent tų nuostatų priimtumo visoms partijoms ir nuoseklus jų įgyvendinimo rezultatas“, – sako R. Ozolas.

Jis pastebi, kad stiprios valstybės akcentavimu nepatenkinti gal tik Liberalų sąjūdžio liberalai, propaguojantys visišką valstybės nuosavybės privatizavimą. „Ta aplinkybė, matyt, taip ir neleis jiems sutarti su liberalcentristais, nors pastarieji ir tvirtina praktikoje galį pasiegti ir kitaip, nei liudija jų propagandiniai liepiniai, kurie dažniausiai iš tiesų nieko nereiškia. R. Ozolo nuomone, liberalas, jeigu jis nori būti nuoseklus, o ne vien „praktinis“, „nuosaikus“ ar „protingas“, negali pripažinti stiprios valstybės siekiu kaip programinio postulato.

„Tad kokios valstybės gali norėti A. Čapluko išdėstytas „trečiojo kelio“ aljansas? Kadangi „diegti grynąjį liberalizmą valstybės valdyme – labai sudėtinga“, aljansas turėtų

siekti sutartinio (praktiškai įmanomo), kompromisinio liberalizmo, t.y. ligi šiol vykdyto Lietuvos gyvenimo liberalizavimą palaikančios valstybės. Kitaip sakant, viskas yra gera ir gražu, tik duokit pavaldyti liberalcentristams! Nežinau, gal ir suteiks tą galimybę Lietuvos rinkėjai liberalcentristams. Aš už juos balsuoti neraginsiu. Nes nei jie, nei jų telkiamas aljansas, kaip sako jų bazinė formulė, nieko nauja nežada, – tvirtina R. Ozolas. Jo nuomone, „trečiasis kelias“ – tai kelias esamos geopolitinių ir politinių koordinacijų ribose. „Kairėje tą sistemą Lietuvoje nuosekliai reprezentuoja Lietuvos socialdemokratų partija, dešinėje – Tėvynės sąjunga su visais savo krikščioniškais ir liberaliais priedėliais. Per beveik du dešimtmečius jų keliais iš Lietuvos jau išėjo ketvirtis milijono populiacijos (Vilniaus miestas!), o valstybė tapo korupcija persmelktomis oligarchinėmis valdomis. Likdamas sistemos dalimi nieko nepakeis joks „trečiasis kelias“, nesvarbu, kas bus aljanso flagmanas – Liberalų susivienijimas ar Darbo partija, - jie yra ir liks esamos tikrovės dalimi“.

Pasak R. Ozolo, apytiksliai nuo 1993 metų partijos iš esmės atsisakė Sąjūdžio deklaruotos nacionalinės valstybės kūrimo ir pradėjo valstybės neokomunistinę restauraciją, Lietuvą atvedusią į įvairiausiais vardais besidangstantį vienpartišumą (sutartinę tarppartinę antinacionalinę politiką), išsivalstybinimą, fizinį ir dvasinį skurdą, išsivaikščiojimą ir moralinę degradaciją.

„2003 m. birželio 1 d. savo atkuriamajame suvažiavime Lietuvos centro partija apsibrėžė kaip Sąjūdžio idėjai kurti nacionalinę valstybę ištikima politinė organizacija ir deklaravo tokias nekintamas savo mąstymo ir elgesio gaires: Lietuva – nepriklausoma demokratinė nacionalinė valstybė; Lietuvos teritorija nedalinama, jos žemė užsieniečiams neparduodama; Lietuvos

piliečiai yra Lietuvos teritorijoje gyvenantys lietuvių kalbai, Lietuvos istorijai ir teritorijos gynimui ištikimi asmenys; Valstybė privalo disponuoti valstybiniu kapitalu teikiančiu socialinės saugos minimumus visiems piliečiams; jokių kvotų imigrantams; lietuviai kuria nacionalinę kultūrą, jie oriai ir teisingai elgiasi su visomis pasaulio tautomis ir valstybėmis ir to pat reikalauja iš kitų.

Kažkada mes buvome patikėję liberalizmo konstruktyvumu. Šiandien aiškiai matome, kad liberalizmas yra kelias į niekur – dvasinė ir fizinė anihiliacija, – teigia R. Ozolas. – „Trečiasis kelias“ kaip liberalinė asociacija – būdas pratęsti partinę egzistenciją, o ne sutelkti jėgas tvarkyti valstybei, nes valstybė su savo žmonėmis reikalauja visai kitokių sprendimų, kurių jau ieško Europa, bet kol kas ne Lietuva“.

R. Ozolas taria NE „liberalizmui kaip ideologinei doktrinai, nors ji vis dar dominuoja globalizaciniais „laisvosios rinkos“ pavidalais, nešdama naujas nelaimės žmonėms ir valstybėms“.

Gal galime apsieiti be partijų?

Seimo Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų frakcijos seniūno pavaduotojas Kęstutis Masiulis, ieškodamas priežasčių, kodėl Lietuvoje partijos taip nepopuliarios, pastebi, kad „Lietuvoje terminas „partija“ turi neigiamą prasmę dar nuo tarpukario. „Valstybės vadai Antanas Smetona neigiamai žiūrėjo į partijas, kol jos išvis buvo uždraustos ir turėjo veikti nelegaliai. A. Smetona formulavo vadinamosios „organinės visuomenės“ idėją, kuri reiškiasi per bendruomenes, draugijas, visuomenines organizacijas ir apsieina be partijų. Tuo laiku viešai pareikšti, kad esi, tarkim, krikščionių demokratų partijos narys buvo tolygu patekti valdžios nemalonėn ir grėsi netekti valdiško darbo“.

– primena K. Masiulis. Jis pastebi, kad mūsų partijos ir dabar yra ne-gausios. „Pavyzdžiui, dabar Lietuvoje gausiausios partijos: Tėvynės sąjungos – krikščionių demokratų ir Socialdemokratų turi vos po 16 tūkst. narių. Taigi dažnas gyventojas išvis nėra paprastai - buitiškai bendravęs su eiliniu partijos nariu. Partijos nariai didelei žmonių daliai asocijuojasi su valdžios parei-

Kęstutis Masiulis:
„Partijos Lietuvoje turi labai mažą pasitikėjimą.“

gūnais, nemaloniais karjeristais ir aktyviais politikais, kurie nėra labai gerbiami“.

Ir vis dėlto nepaisant partijų nepopuliarumo jos yra būtinos ir reikalingos, įsitikinęs A. Masiulis.

„Partijos veikia visose demokratinėse ir nedemokratinėse valstybėse, nes tai yra būdas sutraukti didelės gyventojų grupės palaikymą ilgalaikiai politinei darbotvarkei.

Politinė partija yra vienintelis civilizacijos atrastas ir iki šiol nepakeičiamas įrankis mobilizuoti gyventojų paramą politiniams tikslams įgyvendinti, tačiau tuo pačiu ir būdas kontroliuoti ar valdantieji siekia tų tikslų. Visuomenė seka valdžios veiksmus ir paskui per rinkimus arba valdančiuosius paremia, arba ne, tačiau partijos daug lanksčiau ir greičiau gali reaguoti į valdančiųjų žmonių veiksmus ir parinkti tinkamus instrumentus, kad visuomenė remtų būtent partijos palaikomus politikus.

Taigi, daro išvadą K. Masiulis,

partijos yra reikalingi šiuolaikškos šalies instrumentai, tačiau apmaudu, kad Lietuvoje jos turi labai mažą pasitikėjimą visuomenėje. Jį, K. Masiulio nuomone, būtų galima padidinti sprendžiant dvi aktualias problemas.

„Pirma, partijos turėtų gebėti greitai ir veiksmingai atsiriboti nuo netinkamo elgesio ar negarbingų narių. Dvi didžiausios Lietuvos partijos – Tėvynės sąjungos – krikščionių demokratų bei Socialdemokratų šią problemą sprendžia vis greičiau ir efektyviau.

Kitas reikšmingas dalykas, jeigu politikai nori, kad jais būtų pasitikima, ir būtų pasitikima politinėmis organizacijomis, yra partijų atvirumas bei vidinė demokratija. Vieši vidiniai pirmininko rinkimai, visuotinis balsavimas esminiais klausimais, nuolatinis bendravimas su žiniasklaida, „atvirų durų“ renginiai, veikla internete: tinklalapiai, socialiniai tinklai, el. grupės – tai yra įrankiai, kurie padėtų pasiekti, kad gyventojai labiau suprastų ir dalyvautų partijų veikloje“.

Partijos turi tesėti savo pažadus

Socialdemokratas Gediminas Paviržis, Vilniaus rajono savivaldybės tarybos narys, taip pat neabejoja, kad partijų institutas valstybėje, valdomoje demokratiniais pagrindais, gyvybiškai būtinas. Partijos, aktyviausias visuomeninis institutas, plečia savo narių skaičių, įtaką, rengia veiklos programas, jas propaguoja, stengiasi įtikinti jų reikalingumu, galiausiai gauna pritarimą per demokratinius rinkimus, tuo pačiu ir mandatą valdyti, tesėti duotus pažadus. Tačiau gavusios valdžią ar visada pamena, ką buvo žadėjusios.

„Pagrindinis žmonių dėmesys skiriamas renkamos valdžios institucijoms, nes čia susiburia valstybės ir vietos lygmens politinis partijų elitas. Kaip jis susiformuo-

ja, kaip jis reaguoja į rinkėjų pas-tabas ir siūlymus, kaip reaguoja į nūdienos klausimus, kaip elgiasi, visa tai buvęs rinkėjas vertina, ir teisingai, kaip partijų veiksmus. Todėl be akcentuotų vidinių partijos reikalų, kas labai svarbu, dar svarbiau išrinktų ar jų paskirtų asmenų valdžioje veikla, dėmesys, kompetencija, – sako G. Paviržis. – Konstitucija teigia, kad aukščiausių suverenią galią Tauta vykdo per demokratiškai išrinktus atstovus. Bet tie atstovai renkami atsižvelgiant į pažiūras, kvalifikaciją, kompetenciją, moralės normas. Kaip eiliniam rinkėjui suprasti poelgius Seimo narių, kurie lyg kojines keičia frakcijas? Juk kiekvienas Seimo narys (nekalbu apie kelis nepriklausomus) tik ir pakliuvo į Seimą, nes priklausė vienai ar kitai partijai, davė įžadus laikytis jų programos, rinkimų kampanijos metu duotų pažadų.

Gediminas Paviržis:
„Gavusios valdžią partijos dažnai pamiršta, ką buvo žadėjusios.“

Sakysite, Seimo nario mandatas laisvas. Bet ar ne partija, jos vadai kalti, jei už tokius asmenis laidavo ir siūlė rinkėjams kaip gerai žinamus, reikalingus ir vertingus? Norint, Seime galima ir tai sutvarkyti, jei būtų politinė valia. Bado akis žmonėms pastovūs skandaliukai dėl išlaidų parlamentinei veiklai, kelionių, tuščiažodžiavimų, kurie

ties dažni, kad jau ir humoristams neįdomūs. Kas kaltas, kad viso to nebandoma griežčiau reguliuoti?“ – klausia G. Paviržis.

Dažnai sakoma, kad rinkėjai kalti, jog išrenkami to neverti žmonės. „Dalis tiesos yra, ypač dėl mūsų abejingumo, aktyvumo per rinkimus, dėl ko dažnai būna „šaukštai po pietų“. Dabar retai kas prisipažins, kad balsavo už prisikėlėlius. Tačiau buvo keista girdėti partijų veikėjų stebėjimąsi, kaip galėjo tai atsitikti? Lyg ne partijų autoritetai juos iškėlė? Juk „svogūnų laureatai“ savo autoritetais ruošė dirvą ir tiesų kelią jiems į Seimą, kai dėl kelių minučių pasirodymo televizijos ekrane pagal laidų vedėjo scenarijų stengėsi šokti, dainuoti, kažką improvizuoti“, pastebi G. Paviržis. Jis mato ir esant partijų kalbę „dėl porinkiminio turkaus, kur dėl aritmetinės daugumos, valdžios postų jungiasi visai priešingų ideologijų partijų atstovai, kai metais tampa partijų, gavusių vos kelis mandatus tarybose, atstovai. Ar tai pagarba rinkėjams, jų valiai?“

Nors visos partijos savo įstatuose deklaruoja tarnaujančios valstybės ir gyventojų interesams, kartais tuo tenka abejoti. Kad partijų, o tuo pačiu ir valdžios institucijų reitingai kiltų, reikia ne tik pageidavimų, bet ir veiksmų, pabrėžia G. Paviržis.

Svarbiausia - žmogus

„Man visuomet atrodė, kad politikoje svarbiausias dalykas yra ne galios žaidimai, o žmogus, – sako socialdemokratų partijos pirmininkas Algirdas Butkevičius. – Įvairios struktūros, institucijos, tarnybos yra, žinoma, svarbios, tačiau nereikia užmiršti pagrindinio dalyko – jos yra tik instrumentai. Jos nieko nevertos, jei netarnauja žmogui, jo gerovei. Per tuos 20 valstybingumo metų mes kažkaip išbarstėme tą supratimą. Ir žmonės tą jaučia. Jie

ignoruoja rinkimus. Arba balsuoja protestuodami. Arba protestuodami išvažiuoja svetur. Ir negrįžta.

Ir to supratimo (ar tikėjimo – savimi, savo tauta, valstybe) neįpūs jokie lozungai. Lozungais šiandien niekas nebetiki. Esu įsitikinęs, kad lozungų amžius baigėsi. Arba turi baigtis tiems, kurie nori šiame neramiame pasaulyje išlikti.“

A. Butkevičius sako susitikinėdamas, bendraudamas su žmonėmis jaučias, kad jie ne tik nebetiki „nuogomis“ frazėmis. „Gal aš klystu, tačiau atrodo, kad juos vis mažiau ir mažiau veikia viešieji ryšiai, tas vadinamasis „pijaras“, skirtas vien manipuliacijoms. Gal mes dar patys iki galo to sąmoningai nesuprantame, tačiau žmonės, ypač rajonuose, mažesniuose miesteliuose, patiria stiprų tikro, adekvataus, nuoširdaus santykio ilgesį. Santykio, kuris prieš dvidešimt metų buvo beužgimstas mūsų lietuviškoje politikoje, tačiau ilgainiui buvo išstumtas į viešo gyvenimo periferiją.

Tas santykis nėra abstraktus, apibrėžiamas tokiomis kategorijomis kaip „nacionalinis interesas“, „valstybės reikalai“ ar „energetinis saugumas“. Tos abstrakcijos nėra beprasmės, tačiau jos įgyja tikrąją vertę tik tuomet, kai susiejamos su konkrečių žmonių problemomis, siekiais ar lūkesčiais. Nacionaliniai interesai yra svarbūs ne patys savaime, o tiek, kiek padeda užtikrinti orų, garbingą, visais atžvilgiais normalų piliečių gyvenimą savo valstybėje. Tai, atrodytų, banali tiesa, tačiau mes kažkaip priratomė, kad „valstybės interesas“ savaime yra vertybė. Ir kad vardan tos vertybės lengva ranka galima paaukoti žmonių gerovę. Ir kad Lietuvoje yra viena politinė jėga, kuri monopolizavusi tą teisę spresti, kas yra, pavyzdžiui, energetinis saugumas ir ką vardan jo sutinka paaukoti Lietuvos žmonės.

Kai suprantame, kad reikia pradėti nuo konkrečių dalykų, nuo žmo-

Algirdas Butkevičius:
„Lozungais šiandien niekas nebetiki.“

gaus, jo problemų, bendruomenių, bendrijų, įvairių asocijuotų struktūrų, galop, nuo savivaldos, iš kurios išauga centrinė valdžia, į pirmą planą iškyla veiklos efektyvumas bei rezultatyvumas. Veikiant lokaliai, sakyčiau, projektiškai, valdant ribotus resursus, tačiau turint unikalų tikslą, galima maksimaliai išplėsti ir veikimo, ir savivokos horizontus. Būtent taip, o ne kitaip atsiranda „valstybinis mąstymas“ ir toji brandi pilietinė savimonė, leidžianti pasijusti būtent šios žemės šeimininku.“

Pasak A. Butkevičiaus, reikėtų neužmiršti, kad nelengvame kelyje solidarios bei kūrybingos visuomenės link, „metaforiškai kalbant, gimdančios atsakingus politikus arba, kitaip išsireiškus, valdančios efektyviai veikiančius socialinius mechanizmus, produkuojančius adekvačią politinę praktiką, labai svarbios dvi pamatinės vertybės – kompetencija, charakterizuojanti dalykinę pusę bei tolerancija, susijusi su asmenybės reikalais“.

„Politika nėra purvinas reikalas, politika yra juodas darbas, kuriam dirbti reikia kantrybės, išmanymo bei pasiryžimo“, – pabrėžia A. Butkevičius.

Galbūt toks darbas padėtų žmonėms atsikratyti nuomonės, kad, politologo V. Laučiaus žodžiais tariant, politika ir politinės partijos yra savarankiškų interesų vėtrungės, dirbančios ne valstybės gerovei. ■

Parengė Albinas KOSCIUŠKA

Ar įmanoma sukurti socializmą demokratiniu keliu?

Kapitalizmo politinė forma yra liberali parlamentinė demokratija, ji skirta atstovauti įvairiems kapitalistinio pasaulio verslo interesams, o ne eiliniams piliečiams, teigiama šiame straipsnyje. Jo autorius remiasi istoriniais pavyzdžiais.

Vytautas LIUTKUS

„Čia tampa aišku, kad tikrasis Veiksma negali tilpti demokratijos (suprantamos kaip pozityvi valdžios teisėtumo laisvais rinkimais sistema) ribose. Veiksma nutinka kritinėje situacijoje, kai reikia surizikuoti ir veikti be jokios legitimacijos, ištraukti į paskališkas lažybas, kad Veiksma pats sukurs sąlygas savo retroaktyviai „demokratinei“ legitimacijai. Tarkime, kai 1940 metais, palaužus Prancūziją, de Golis (de Gaulle) ragino tęsti kovą su vokiečiais, jo gestas nebuvo „demokratiškai įteisintas“ (tuo metu didžioji dauguma prancūzų vienareikšmiškai rėmė maršalą Peteną, garsus prancūzų komunistas Žakas Duklosas (Jacques Duclos) rašė, kad, jei 1940-ųjų rudenį Prancūzijoje būtų vykę „laisvi rinkimai“, Petenas būtų surinkęs bent 90 procentų balsų). Vis dėlto, nežiūrint šios „demokratinio įteisinimo“ stokos, tiesa buvo de Golio pusėje, ir jis tikrai kalbėjo Prancūzijos, prancūzų „kaip tokių“ vardu.“

Tai yra slovenų filosofo Slavojaus Žižeko žodžiai, kuriais jis savotiškai kritikuoja demokratinių rinkimų prasmę, bei mėgina parodyti, kad Veiksma ar tikra Revoliucija, kurią yra norima įteisinti demokratiniu keliu, prarandą savo esybę. Kitaip tariant, tai yra Revoliucija be Revoliucijos. Nes, pasak

Žižeko, pats Veiksma privalo įsiveržti į sociosimbolinį kontekstą ir savo įsiveržimu pakeisti pačias to konteksto koordinatas. Tačiau, kas jeigu tos koordinatės jau būtų paruoštos pačiai Revoliucijai, tai yra, jos būtų įteisintos tuo pačiu, Žižeko kritikuojamu, demokratinių rinkimų būdu? Naomi Klein (Kanados visuomenės veikėja, viena įtakingiausių šiuolaikinių kairiųjų politinių mąstytojų, keliančių esminį klausimą: ar kapitalizmas suderinamas su demokratija ir ar „laisvoji rinkta“ sykiu reiškia ir „laisvus žmones“ - Red.) detalai aprašytas Čilės pavyzdys atrodo puikiai tinka iliustruoti tokią situaciją.

Socialistas Salvadoras Aljendė (Allende) į valdžią demokratiškų rinkimų būdu Čilėje atėjo 1970 metais. Tuo laiku visoje Pietų Amerikoje kairiosios-socialistinės idėjos buvo labai populiaros, pats Aljendė tikėjo, kad socialistinės permainos privalo būti įvestos demokratišku būdu, o ne per karinę revoliuciją. Jis planavo į valstybės rankas perduoti visus didžiuosius užsienio ir vietos korporacijų valdomus šalies ūkio sektorius, ir netgi žadėjo visiems išmokėti sąžiningas kompensacijas. Deja, multinacionalinės JAV korporacijos išsigando, kad tokios naujos tendencijos gali išsiplėsti visoje Lotynų Amerikoje, o ir pati Čilė buvo didžiulio pelno šaltinis. Taigi, įvairiausių JAV kor-

poracijų (tokių kaip „International Telephone and Telegraph“, „Bank of America“, ar „Pfizer Chemical“) atstovai pradėjo labai artimai bendradarbiauti (nors greičiausiai jau ilgą laiką bendradarbiavo) su CŽV ir JAV vyriausybe, siekdami ekonomiškai sužlugdyti Aljendę ir jo nacionalizacijos planus. Naomi Klein žodžiais, vos tik Aljendė laimėjo rinkimus, „korporacinė Amerika jo administracijai paskelbė karą“.

Klausimas, ar JAV verslo interesams atstovaujantiai CŽV vienai būtų pavykę įgyvendinti savo tikslus Čilėje ir nuversti Aljendę, išlieka atviras. Tačiau, atrodo, čia ir išryškėja kartinė sistemos dalis. Būtent vietiniai Čilės verslo magnatai, kuriuos be abejo rėmė tos pačios JAV multinacionalinės korporacijos bei CŽV, buvo vieni centrinių, jei ne patys pagrindiniai žaidėjai įvykdant perversmą Čilėje ir užbaigiant demokratine „socialistinę revoliuciją“, kuriai mandatą buvo suteikę Čilės gyventojai. Žinoma, reiktų pridurti ir tokį faktą, kad per daugelį metų JAV instruktoriai ir agentai Čilės kariškiams buvo įskiepiję antikomunistinę isteriją, ir privertę patikėti, kad socialistai yra tikrieji vietos gyventojų priešai. Tačiau, labai realu, kad šiuo garsiuoju Čilės atveju, vargu ar be vietinių verslo atstovų iniciatyvos būtų buvęs įvykdytas karinis perversmas. Na, o po jo sekė gana

lengvai nuspėjami Pinočeto režimo veiksmai: prieš čiliečius, ir ypač kairiuosius bei profsąjungų aktyvistus narius nukreiptos represijos, grobimai, žudymai, kankinimai, ir panašiai. Tik taip buvo įmanoma nuslopinti kairiųjų idėjas čiliečių visuomenėje.

Ir štai ką apie šį konkretų Čilės atvejį – mėginimą įvesti socializmą demokratišku keliu – mano Slavojus Žižekas: „Šiuo vidiniu demokratijos ribotumu galima paaiškinti ir išskirtinį Salvadoro Aljendes figūros žavesį: siekdamas sujungti socializmą su „pluralistine demokratija“, jis ne tiek sukūrė sektingą modelį, kiek (nepriklausomai nuo savo subjektyvių intencijų) tapo neigiamu herojumi, kurio paskirtis buvo pačiu savo pralaimėjimu (tragiška mirtimi 1973-aisiais) pademonstruoti socializmo be prievartos, veikiančio „minkštu“ parlamentiniu būdu, negalimybę. Tad prisipažinkime: mes (pakankamai pagyvenę, kad būtume jo amžininkai) visi žinojome, kad jo projektas pasmerktas, taigi, galiausiai tik laukėme, kada tai įvyks, slapta netgi trokšdami jo mirties.“

Kaip interpretuoti tokią šio filosofo poziciją? Žižekas, ne paslaptis, yra susilaukęs nemažai kritikos dėl savo dažnai išreiškiamo apokaliptinio požiūrio – jis yra išreiškęs mintį, kad esamą tragišką politinę-ekonominę situaciją gali pakeisti tik didžiulis ir išskirtinis smurto protrūkis. Taip pat ne paslaptis ir tai, kad Žižekas dažnai kairiesiems siūlo mokytis iš Lenino figūros (šiuo atveju tokia Žižeko pozicija yra šiek tiek dviprasmiška). Tad galima tikėtis, kad demokratinius reformistus šis slovenas galėtų apkaltinti naivumu. Nepaisant to, Čilės pavyzdys parodo, kad bent teoriškai demokratiškas ir taikus kelias į socializmą (ar kitą antikapitalistinę ekonominę santvarką) įmanomas. Tokie pavyzdžiai taip pat tik patvirtina pačios Naomi Klein

teiginį, kad kairioji ideologija nepralaimėjo dešiniams idėjų kovojai – laisvosios rinkos ideologija daugumoje atvejų buvo primetama sabotazu, karinėmis priemonėmis bei represijomis ar apgavystėmis. (Juk Europos, kurios socialinio saugumo sistema yra laikoma geriausia pasaulyje, gerovės valstybė, įskaitant ir socializuotą sveikatos apsaugą ar švietimą, yra pagrįsta būtent socializmo idėjomis. Ir kadangi įtikinti europiečius, kad tokia sistema neturi jokios naudos ir tik kenkia, yra neįmanoma, tada

Tikrieji kairiųjų priešininkai yra ne dešinieji ideologai – didžiausią pavojų kairiesiems kelia (ir labiausiai neapykantą jiems jaučia) apie idėjas ir politiką dažniausiai tik minimaliai nutuokiantys verslo atstovai bei jų šalininkai, kurių vieninteliai interesai yra pelnas, galia, kontrolė ir žmonių išnaudojimas, ir kurie savo gyvenimų be tokios valdžios nebeįsivaizduoja.

belieka ieškoti kitų argumentų, kurie priverstų atsikratyti žmogaus saugumą užtikrinančių priemonių – šiuo atveju tai yra biudžetų deficitai.) Ir apskritai neturėtų stebinti tendencijos dėl kairiųjų idėjų populiarumo daugelyje pasaulio visuomenių (tiek istoriniame, tiek ir šių dienų kontekste) – turint omenyje, kad laisvoji rinka realią naudą teikia tik gyventojų mažumai, dešiniųjų ideologiją žmonėse palaiko arba kvailumas, arba nacionalistinės idėjos, arba verslo interesai.

Vienas įdomus faktas Čilės per-

versmo atveju – dauguma vietos verslo elito, kurie bijojo Aljendes ir socializmo, bei rengė perversmą, liko nusivylę vadinamųjų „Čikagos berniukų“ neoliberalizmo įdiegta laukinio kapitalizmo sistema, nes, kaip parodė laikas, ji atitiko ne jų, o užsienio korporacijų ir kelių vietos finansų spekuliantų interesus. Tad visa šita istorinė perspektyva turėtų būti gera Tikrieji kairiųjų priešininkai yra ne dešinieji ideologai – didžiausią pavojų kairiesiems kelia (ir labiausiai neapykantą jiems jaučia) apie idėjas ir politiką dažniausiai tik minimaliai nutuokiantys verslo atstovai bei jų šalininkai, kurių vieninteliai interesai yra pelnas, galia, kontrolė ir žmonių išnaudojimas, ir kurie savo gyvenimų be tokios valdžios nebeįsivaizduoja. Be abejo, yra pagrindo manyti, kad paties globalinio kapitalizmo metafora tapusių JAV užsienio politika yra neretai paremta kairiųjų idėjų baime. Tačiau tuo pat metu būtina suprasti, kad priešingai, nei dažnokai susidaro vaizdas, ne visada pats Vašingtonas ar CŽV yra tiesiogiai suinteresuoti vykdyti perversmus prieš kairiųjų (ar antikorporacines) vyriausybes. Čilės, Irano 1954-ųjų ar Indonezijos 1965-ųjų perversmų pavyzdžiai kalba patys už save – JAV verslo ir korporacijų interesai, t.y. ekonominiai išskaičiavimai, o ne ideologijos (ir tuo labiau ne žmonių teisės) yra pagrindiniai motyvai. Nors, be abejo, ne paslaptis, kad Vašingtono tikslas yra kontroliuoti pasaulį, ir šiandien tai lengviausia daryti ekonominiu būdu pasitelkus korporacijas. Taigi, susiduriame su daugiau ar mažiau abipusiu procesu.

Ir pabaigai – būtent korporacinis valstybių modelis, kuriam skelbia karą Naomi Klein, lemia, kad verslas turi įtakos vyriausybėms, o šios pasitelkia visus savo įgaliojimus ginti ir plėsti verslo (bei kartais savo užsienio politikos) interesus. Taigi, pats metas ir Lie-

tuvos atveju pripažinti, jog turime korporacinę valstybę – fenomeną, kuris apima daugumą, jei ne visą, Vakarų pasaulio šalis. Oligarchija – ne lietuviškas fenomenas, o natūralus neoliberalizmo padarinys. Ir būtent ta oligarchija bei kitokių verslo interesų turintys dalyviai yra labiausiai nusistatę prieš bet kokias tikras kairiųjų idėjas – vargu ar jie labai skiria komunizmą, anarchizmą, ar socializmą. Jiems svarbu jų interesai, o Laisvosios rinkos institutas bei „nepriklausoma“ žiniasklaida yra tik priemonės juos ginti. Tad reikėtų identifikuoti tikruosius Lietuvos žmonių bei visų kairiųjų priešininkus – iš tarptautinės perspektyvos tai galėtų būti Skandinavijos bankininkai, rusų „Gazpromas“, galbūt vokiečių „Rurgas“, prancūzų „Dalkia“ ir t.t. Ko gero, čia žymiai didesnė grėsmė kyla iš vidaus, pavyzdžiui, iš „VP Market“, „Achemos“, „Senukų“, „MG Baltic“, ICOR ar net daug smulkesnių žuvelių. Be to, kad ir kaip būtų gaila, gindami savo interesus kapitalistai tarptautiniu lygiu sugeba solidarizuotis daug sėkmingiau nei darbininkai. Sunku nuspėti, ar visgi pavykus Lietuvos kursą pakreipti į kairę, čia būtų įvykdyta tokia žiauri kontrrevoliucija, kaip Čilėje ar Indonezijoje, su represijomis bei dešiniąja diktatūra (šiandien ir daugumos kritikuojamo Hugo Čaveso (*Venesuelos prezidentas*. – *Red.*) likimas yra sėkmingesnis nei Salvadoro Aljendes Čilėje). Tačiau beveik nėra abejonių, kad būtų pasitelkti standartiniai argumentai – neva yra pažeidinėjamos žmogaus teisės, laisvės, remiami teroristai, bei šalis nepakankamai demokratiška. Nedemokratiška? Štai čia ir visa sistemos esmė. Galbūt tai Žižekas ir turėjo omenyje, sakydamas, kad „minkštas“ parlamentinis socializmas neįmanomas. Antikapitalizmas yra tik viena visų kairiųjų kovos dalis. Tačiau kova prieš kapitalizmą nėra pakankama

nemetant iššūkio pačiai liberaliai parlamentinei demokratijai, kuri būtent ir yra kapitalizmo politinė forma. Paprastas empirinis to įrodymas – šalyse, kuriose privatus kapitalas yra labai ribojamas arba valdomas valstybės, visos opozicinės jėgos ir partijos yra remiamos ir finansuojamos iš užsienio šaltinių. Nes partinė atstovaujamoji demokratija būtent ir skirta atstovauti įvairiems kapitalistinio pasaulio verslo interesams, o ne eiliniams piliečiams. Tad, jei įsiklausytume į Žižeką, mūsų pagrindinis tikslas

yra ieškoti kairiosios demokratinės sistemos alternatyvos. Be abejo, ta kova vardan tos alternatyvos privalo būti politinė-partinė – visi socialiniai judėjimai, tokie kaip, pavyzdžiui, „Greenpeace“, tėra „politika be politikos“ – valdantieji juos mielai išklauso, tačiau prisileidžia tik iki tam tikros ribos. Ir svarbiausia – identifikuoti tuos verslo ir pelno interesus, kuriems [demokratinė ir ne tik] revoliucija būtų didžiausia nelaimė, bei ruošti beveik neišvengiamam jų atsakui, kuris gali pasireikšti bet kokia forma. ■

Kai smurtas tampa atsaku į smurtą

Čia spausdinamame straipsnyje dažnai cituojamas slovenų filosofas Slavojus Žižekas. Kritinės minties institutas DEMOS šiemet išleido jo knygą „Smurtas“. Pasak vieno knygos vertėjų Andriaus Bielskio, viena iš pagrindinių Žižeko „Smurto“ tezių yra tokia: jei norime išsaugoti šį pasaulį ir susidoroti su bręstančiomis jo krizėmis, turime išmokyti ne tik kur kas giliau žvelgti į tai, kas yra smurtas ir kaip jis reiškiasi, bet ir prisiimti atsakomybę už sisteminių, socialinėje aplinkoje įsitvirtinusių smurtą. Buitinis smurtas - muštynės kieme ar prievartaujama moteris, Žižeko vadinamas subjektyviu smurtu, kad ir koks bausis ir nepateisinamas būtų, lengvai atpažįstamas, tačiau jis trukdo matyti tai, kas iš tikrųjų sukelia objektyvų smurtą, kuris yra išsiverbęs į paties socialinių bei ekonominių institucijų kūną, yra nematomas „plika akimi“, nes jis visuomet pridengtas ideologijos ir nukreipia mus nuo to, kas iš tikrųjų yra reikšminga.

Žmonių rūstybės proveržiai pasaulyje (kaip ir 2010 m sausio 16 d. riaušės prie Seimo) yra atsakas į sisteminių smurtą. Ir toks pasipriešinimas režimui vertinamas kaip smurtas. „Buvo vienareikšmiškai koneveikiami riaušės sukėlė žmonės, tuo tarpu valstybinis smurtas buvo beveik neminimas. Į smurtaujančius, taip pat ir į taikiai šalia stovinčius žmones buvo ne tik šaudoma guminėmis kulkomis ir leidžiamos ašarinės dujos. Į juos buvo nukreiptas ir simbolinis bei ideologinis smurtas - laidomi prakeikimai, tasmoma po teismus, buvo sukurti netgi nauji žodžiai jiems pavadinti...“, sako A. Bielskis. Pasak jo, S. Žižeko knyga „Smurtas“ padeda geriau suprasti vyraujančią neofašistinę ideologiją, kuri pasiruošusi padaryti atpirkimo ožiu bet koki silpno ar marginalizuoto žmogaus subjektyvų smurtą. Lietuvoje kolektyvinė ir simbolinė galia reiškiasi dogvilišku principu - šunauja pasigauna tą, kuris suklupęs pratrūko, jį sunaikina tam, kad išpirtų ir pridengtų sistemine prievarta ir smurtą. „Perfrazuojant Žižeko žodžius būtų galima sakyti, kad kaip tik čia ir slypi didysis politinės kairės uždavinys - demaskuoti ideologijos pridengtą sisteminių smurtą tam, kad sugebėtume priimti atsakomybę už jį“, teigia A. Bielskis.

„Esu nepakanti tiems, kurie žemina žmogų“

Profesorės, Seimo narės Marijos Aušrinės Pavilionienės gyvenimo ir darbo visuomenei patirtis inspiravo straipsnius, paspalvintus ironijos ir kritikos, šie sugulė į naujos knygos „Viltys ir nusivylimai“ puslapius.

Evelina BUTKUTĖ – LAZDAUSKIENĖ

Profesorė aptaria moterų diskriminacijos, lytiškumo stereotipų, socialinių grupių judėjimo, žmogaus teisių ir laisvių problemas. Drąsiai žvelgia į intrigų kupiną Lietuvos politiką, viešai išsako nuomonę, kuri dažnai nepatinka tiems, kas daug ką norėtų nutylėti. Galbūt autorės drąsa, savita tiesa ir žavi skaitytoją.

Su profesore kalbamės apie gyvenimą ir politiką.

– Visuomet įdomu skaityti tekstą, kuriame kalbama kitaip negu įprasta šių dienų publicistikoje. Kas Jus įkvepia? Jūsų asmeninė patirtis ar situacijos, į kurias patenka aplinkiniai žmonės?

– Mane jaudina akivaizdžiai kurpiamas melas, nešvarios politinės intrigos. Esu nepakanti tiems, kurie žemina žmogų, skleidžia žmonių nelygybės, išnaudojimo idėjas, pažeidžia žmogaus teises ir laisves. Negaliu susitaikyti su fanatišku, dogmatišku mąstymu, savikritikos, dvasingumo stoka, neišprusimu. Mano straipsniai – tai mano reakcija į minėtus reiškinius.

– Daug dėmesio skiriate lyčių lygybei, moterų diskriminacijos temai. Ar matote visuomenėje ryškių savo darbo rezultatų, turiu galvoje, ar keičiasi situacija Lietuvoje, galbūt mažėja skriaudžiamų moterų,

gal į moterį imta žiūrėti kiek kitaip?

– Drįstu teigti, kad savo mintimis ir rašiniams prisidėjau prie visuomeninių santykių kaitos Lietuvoje, kad kartu su kitomis drąsiomis ir protingomis moterimis bei vyrais formavau lyčių lygybės, lygių galimybių politiką mūsų valstybėje. Tačiau šias idėjas reikia pabrėžti nuolat todėl, kad keičiasi žmonių kartos, kad jauni žmonės vis dar vadovaujasi lyčių, lytiškumo stereotipais, kad žmonių nežinojimu naudojasi savanaudžiai politikai, bažnyčios tarnai, kurie stabdo žmonių sąmonės prabudimą tam, kad valdytų minią, kad stabdytų mokslo, kultūros, visuomenės pažangą. Deja, mūsų valstybėje moterys yra vis dar skriaudžiamos, nes žmonių bendravimas yra pats sudėtingiausias ir įdomiausias dalykas, kurį suvokia ne kiekvienas, nes tam reikia žinių ir daug intelektualinių bei dvasinių pastangų.

– Esate politikė. Ar nebijote, jog knygoje pateikti kai kurie tekstai politikos tema sukels daliai visuomenės prieštarų nuomonių, gal net pykčio bangą, nes pati būdama Seimo narė, viename iš straipsnių Seimą metaforiškai pavadinate „gyvatynu“?

– Šį žodį ištariau tuomet, kai dar nebuvo Seimo narė, tačiau ir

šiandien nuo jo neatsiribojau. Seimas yra ypatinga terpė, kurioje telkiasi skirtingo išprusimo, intelekto, dvasinių struktūrų, egoistinių ar altruistinių siekių individai. Šioje terpeje neįmanoma pastovi darba ir pažiūrų harmonija. Tai nėra profesinis kolektyvas, kurį vienija panašus išsilavinimas, tikslai ir uždaviniai. Tai – ir širšių lizdas, kuriame į tave sminga neišprusimo, pavydo, karjerizmo, plagiatu geluonys.

– Ką būdama politikė darote kitaip negu daugelis, kad pakeistumėte visuomenės nuomonę apie mūsų Parlamentą – „visi ten vagys“, „jiems nerūpi eilinis Lietuvos žmogų“? Ar dar yra vilties, kad Seimas kada nors taps ta vieta, kurioje virs darbas dėl žmonių geresnio gyvenimo, o ne tarpusavio intrigos?

– Visada lieku savimi. Gerbiu

savo įsitikinimus ir pažiūras. Neveidmainiauju ir neparsiduodu dėl geresnio karsnio ar Seimo kėdės, nes žinau, kad gyvenime visada rasiu ką veikti. Rasiu kaip panaudoti sukauptas žinias ir gyvenimo patirtį. Man įdomūs gyvenimo iššūkiai, nes jie verčia mane pasitempti, ieškoti naujų būties bei saviraiškos formų. Žmonių nuomonė apie Seimą pakis tik tuomet, kai į Seimą ateis intelektualiai subrendę Lietuvos piliečiai, kurie suvoks

tarnavimo tautai, o ne savo kišenei, misiją. Kurie nebus garbėtroškos ir nesipuikuos savo kvailumu prieš žurnalistų kameras.

– Paskutinį knygos skyrių pavadinate „Esu laisva paukštė“. Ar turite galvoje dvasinę, kūrybinę, minčių ar veiklos laisvę? Ar dirbant su socialdemokratais Jums pakanka erdvės įgyvendinti savo iniciatyvas?

– Esu laisva, nes manau atlikusi žmonos ir motinos pareigas. Sąžiningai atlieku dukters ir močiutės

pareigas. Esu laisva visomis prasmeimis, nes iš naujo pamilau gyvenimą, iš naujo išgyvenu jausmų gelmę, aistringai pasisakau už viltį gyventi, patirti gyvenimo geismą.

Bet kokios partinės nuostatos varžo asmenybės laisvę, tačiau net ir partijoje galima išmokti būti savimi. Erdvės veiklai tikrai pakanka, tačiau lieka vis mažiau noro būti ir likti dvasiškai svetimoje terpeje. Vėl esu kryžkelėje. ■

Mokslo filosofas, matematikos poetas

Albinas KOSCIUŠKA

„Tai plačių interesų žmogus. Eruditas. Mokslo filosofas. Neišsemiamas, nes pilnas žmogiškumo. Tai konstruktyvi, teigianti, kurianti asmenybė“. Taip apie Joną Kubilių, pasaulinio garso matematiką, akademiką, ilgametį Vilniaus universiteto rektorių yra rašęs poetas Justinas Marcinkevičius. Liepos 27 d. profesorius J. Kubilius šventė garbingą devyniasdešimtmetį.

Gimnazijoje J. Kubilius garsėjo literatūriniais gabumais, rašė eilėraščius. Bet studijoms pasirinko matematiką. Po daugelio metų jis sakys, kad ir matematikoje yra pozicijos.

J. Kubiliaus gyvenimas neatsiejamai susijęs su Vilniaus universitetu nuo 1941 m. – čia studijavo, baigęs dirbo dėstytoju, 1958 m. liepą buvo paskirtas rektoriumi. Juo tapęs J. Kubilius savo tikslu laikė sulietuvinti universitetą, sugrąžinti jo istoriją ir kelti universiteto mokslo bei mokymo lygį. „Universiteto idėja – tai, visų pirma, kultūros, dvasios universalumo idėja“, tvirtino jis.

J. Kubilius tuo laiku buvo jauniausias rektorius pasaulyje. „Labai gera būti jaunam, kiekvienas iš mūsų pavydi tiems, kas dabar

džiaugiasi šiuo gyvenimo mirksniu. Jaunystė, aišku, ne tik kūno jaunumas. Ir daugelį metų nugyvenęs žmogus gali būti jaunas. Dvasios galia, ryžto stiprumas, mokėjimas aukotis ir aukoti daro žmogų jauną“, vėliau sakys J. Kubilius.

J. Kubiliaus, garsaus mokslininko autoritetas, diplomatiniai gebėjimai padėjo universitetui, seniausio tuometinėje Tarybų Sąjungoje, 400 metų jubiliejų 1979 m. paversti tikru tautinio atgimimo įvykiu.

J. Kubilius Vilniaus universitetui vadovavo tris dešimtmečius (iki 1991 m.), baigimo diplomus įteikė 65 tūkst. absolventų, neatsitiktinai jis visų pagarbiai vadinamas „mūsų rektorius“. J. Kubiliaus mokslinės veiklos dėka susiformavo nauja mokslo šaka – tikimybinė skaičių teorija, be kurios dabar neišsiverčia pasaulio matematika. Jau kelinti metai J. Kubilius nebedėsto Universitete. Rašo Lietuvos matematikos istoriją, atsiminimus. Šie būsią archyvui, nes „pirmiausia yra daug detalių, kurios įdomios tik man, maniškiams, artimiems žmonėms. Kitas dalykas, rašau apie visus nesivaržydamas. Nenoriu nieko įžeisti, esu linkęs įžvelgti, ką žmogus turi gero. Tačiau yra ir tokių, kurie darė klaidų, negerų dalykų. Manau,

E. Giedraičio nuotr.

tai turi likti istorijai. Norintiesiems skaityti bus apribojimai – turės gauti mano dukros ar sūnaus leidimą“. J. Kubilius mūsų laikais mato daug visokių nukrypimų: „Garbinami turtai, postai, seksas, o tikrosios žmogiškosios vertybės nueina į antrą planą“. Jis linkęs žmones skirstyti ne pagal partijas, o į dorus ir nedorus su visa gradacija tarp tų dviejų sąvokų. „Man priimtinausia būtų Lietuvos partija, bet tokios nėra“, sako J. Kubilius, žmogus, visą gyvenimą dirbęs Lietuvai. ■

Varėnos grybavimo ypatumai

Šiuose atsiminimuose rasite priminimą tų dienų, kurios dabar ne itin vertinamos. Bet ar galima nevertinti darbų, kuriuos tada atliko žmonės, siekdami, kad Lietuvoje būtų geriau ir gražiau gyventi?

Jonas BARAVYKAS

„Baltuosiuose rūmuose“

Chruščiovinio atsilimo metais į atsakingas pareigas respublikose buvo keliami nacionaliniai kadrai, tai yra vietiniai specialistai, kartais ne taip priekabiajai žiūrint ir į jų biografijas.

Kartais net paprašant po karo užplūdusių Lietuvą rusų užleisti vietą lietuviui.

Matyt, ant šitos bangos patekau ir aš 1959 metais.

Beje, tada iš visų Vilniaus aukštosios partinės mokyklos absolventų tik aš ir Antanas Daktaraitis iš Ignalinos, jau spėjęs pabūti kolūkio pirmininku, patekome į tuos rūmus, kuriuos liaudis jau vadino Baltaisiais...

Tuose Lietuvos kompartijos Centro komiteto rūmuose, beje, vis dar dominavo kitataučiai – rusai iš vadinamojo aukštinio kadrujų fondo, atsiųsto tuoj po karo, ir, žinoma, žydai. Vėliau jie pamažu užleido vietas lietuviams. Rusų kalbą keitė lietuvių kalba, atsirado lietuvių mašininkų ir net vertėjų. Kompartija lietuviškėjo.

Mūsų skyriaus vedėjas Vasilijus Kalesnikovas buvo išprusęs, aukštinio kadrujų fondo atstovas, bet baigęs du institutus ir, keisčiausia – beveik abstinentas, kai tuo tarpu jo likimo broliai nespjauzdavo į stikliuką. Antanas Sniečkus jį gerbė,

laikė jį savo tarpininku tarp Maskvos ir Vilniaus, nes jis, būdamas rusas, drąsiai gynė mūsų respublikos interesus, ir juo mūsų Šeiminkas, kaip už akių vadinome Antaną Sniečką, pasitikėjo.

Dirbdamas šiame skyriuje turėjau daugiau galimybių naudotis statistiniais duomenimis, netgi visiškai slaptais. Stebėjausi netolygiu, sakyčiau, netgi subjektyviu piniginių ir materialinių resursų skirstymu tarp Vilnios rajonų. Pavyzdžiui, Varėnos ir Veisiejų rajonuose nebuvo nei vieno valstybinio ūkio, kuriuose už darbą būdavo mokamos valstybinės algos, kaip ir valstybinėje įmonėje, o tuo tarpu Vilniaus ir Šalčininkų rajonuose valstybiniai ūkiai dominavo.

Kodėl šitaip?

Sudėtinga buvo lengvų žemių ūkiams ištrūkti iš užburto rato. Natūralu, kad čia mažesni javų derliai, o mineralinės trąšos būdavo skirstomos pagal derlingumą: didesni derliai – daugiau gauni trąšų, mažesni derliai – ir trąšų gauni mažiau. O kaip tada pasivyti tuos, kurie išaugina geresnius derlius, nes gauna daugiau trąšų? Kažkoks absurdų absurdas.

Kitas absurdas – ūkiai, laiku neišsipirkę trąšas, jų netekdavo, o neišpirdavo todėl, kad neturėjo pinigų. Paprastai tas viršfondines trąšas išsiveždavo apskresni vidurio Lietuvos kolūkių pirmininkai, nes jie turėjo pinigų.

Labai buvo skaudu matyti, kai bet kurio rango valdininkėlis ar funkcionierius, vos šratinuką paėmęs į rankas žurnalistėlis oriai ir išdidžiai plakė šiuos varganus rajonus ir jų vadovus, visuomet baigdami mano Varėna, kaip beviltiškai atsilikusia, tiesiog nepakeliama našta respublikai.

O kur dėtis tai mano Varėnai, kai tokios jos žemės – vieni smėliukai? Pasikarti? Nesinorėjo!

To neapsikentęs pradėjau, kur tik tai galima, advokatauti savo gimtajam rajonui, nors toks pat varganas buvo ir kaimyninis Daugų rajonas. Tuo reikalu prirašiau daugybę pažymų partinei vadovybei, žemės ūkio ministerijai. Prašiau atkreipti dėmesį. Juk visur gyvena žmonės. Teikia įvairių pasiūlymų.

Tos mano pažymos nebūdavo nuogrūdamos į stalčių galą ar išmetamos lauk – Respublikos vadovybė buvo suinteresuota žemės ūkio plėtra ir atsigavimu. Juk reikėjo maitinti kraštą. Taip tų mano raštų dėka Varėnos rajone vietoj kelių varganų kolūkių atsirado du valstybiniai ūkiai – Druskininkų ir Merkinės. Padėjau tiems ūkiams surasti naujus vadovus, nes juos skyrė centras, o ne žemininkai visuotiniame susirinkime. Respublikos institucijos nei kolūkių naikinti, nei valstybinių ūkių steigti savarankiškai negalėjo – viską reikėjo papildomų biudžetinių lėšų, kurios

gulėjo Maskvos seifuose.

Komandiruotėse prisižiūrėjau visko – ir badaujančių gyvulių, ir skurstančių žmonių, ir laukus nenuimto derliaus. Visa tai buvo įvardijama vienu žodžiu – neūkiškumas. Kartais jis – piktybinis, kartais iš nesupratimo, kartais – iš nevilties. Juk viena buvo ūkininkauti savo trijų-penkių hektarų ūkelyje, ir visai kita, kai po vienu stogu atsidurdavo visas kaimas su žeme, pastatais ir žmonėmis.

Nuo ko pradėti?

Kad fermose nedvėstų iš bado gyvuliai, reikėjo labai daug ir visai nedaug – laiku ir sočiai prisigaminti stambiųjų pašarų. Rodos, kiekvienam žemininkui aiškus dalykas. Nešėrsi – nemelši. Juk jie visi dirbė žemę, laikė gyvulius, jie žino, kaip ką daryti. Negi reikėjo tai priminti? Rašyti pažymas apie padėtį rajonuose, žarstyti pamokymus ir pastabas, kiekvienam aiškinti aiškius dalykus.

Prisižiūrėjęs to neūkiškumo, sėdau ir parašiau brošiūrėlę apie šieno, dobilų, šiaudų ir pelų saugojimą bei ruošimą, kad jų, tų pašarų, kiekvienoje fermoje užtektų iki pat pavasario...

Tą mano knygelę išplatino Žemės ūkio ministerija. Jai, pristatydamas skaitytojui, anuometė „Tiesa“ paskyrė visą antrą puslapį, pabrėždama, kad „ši knygelė turėtų būti kiekvienoje gyvulininkystės fermoje“. Kiekvienoje fermoje, maniau, turėjo būti pašarų, o ne ta mano knygelė, bet buvo malonu skaityti šitokią savo darbelio įvertinimą.

Tuo metu kolūkiai dar tik stojosi ant kojų, bet žmonės jau darėsi aktyvesni, jau nustojo gedėti savo žemės ir savo arklio – žmonės suprato, kad kitaip nebus, todėl reikia mokytis gyventi taip, kaip liepia valdžia. Jau augo nauja specialistų ir vadovų karta. Juos rengė ne tik aukštosios mokyklos, bet ir technikumai, specialios mokyklos.

Bet vis dar buvo dirbtinų užtvankų, kurios į niekus pavėrsdavo žmonių entuziazmą ir gero gyvenimo troškimą, kartais netgi viltį. Dauguma kolūkių – ekonomiškai silpni.

Jonas Baravykas (antras iš dešinės) ir Ministrų Tarybos pirmininkas Juozas Maniušis (kairėje). 1970 m.

Kaip šitokiems vargšams sustiprėti? Kaip išbristi iš vargo? O dar bankai smaugte smaugė – nurašydavo bet kokias lėšas, vos jos įplaukdavo į jų sąskaitas. Tai žlugdė bet kokią viltį atsigauti ir atsistoti ant kojų.

Situacija vertė ieškoti išeities. Ir sumanesni ūkių vadovai rasdavo būdų, kaip apeiti bankus – it didžiausius pažangos kaime priešus. Taip gimė garsioji praktika auginti privačiai bekonus ar buliukus už pašarus, kuriuos išaugindavo ūkis bendruose plotuose. Tie susitarimai kažkodėl buvo pavadinti ne ūkio ir kolūkiečio sutartimis, o kontraktacija, nors reiškė tą patį.

Taigi toks įmantrus žodis atėjo į kaimą tais sunkiais metais. Kodėl tų kontraktacijų prireikė? Visai dėl paprastos priežasties.

Kaimas dar neturėjo modernių fermų, kuriose būtų galima masiškai auginti bekonus ar buliukus, o kolūkiečiai turėjo palyginti neblogus tvartus, kurie stovėjo pustuščiai, nes ūkininkas jau nebeturėjo arklio. Tose sodybose paprastai moterys į darbą kolūkyje neidavo, nes reikėjo prižiūrėti namų ūkį ir auginti vaikus, kurių tais laikais šeimose būdavo ne vienas ir ne du – daug daugiau...

Tai tie laisvi žmonės pagal sutartis ir augindavo savo tvartuose kolūkiui

ar bekonus, ar veršiukus: ūkis atveža paršiukus ar veršiukus, atveža tiems gyvuliukams pašarų, o žmonės tuos gyvuliukus augina. Už darbą jiems mokėdavo pinigais, o dažniausiai prie šešiasdešimties arų prirėždavo antra tiek ar netgi daugiau padaržių žemės – kad užtektų žaliesiems pašarams ir, aišku, už darbą...

Partiniai ideologai čia įžvelgdavo, atseit, pavojų kolektyviniam ūkininkavimo būdai – girdi, šitaip išsivaikščios kolūkiai. Bet neišsivaikščiojo ir negalėjo išsivaikščioti. Dar daugiau – šitokiu būdu buvo išauginama valstybei daugiau gyvulių, tai yra mėsos, o kolūkiai protingiau išnaudojo darbo jėgą.

1960 metų vasarą sukūriau šeimą, rudenį jau laukėmės pirmagimio. Turėjau gerą darbą, pagal tuos laikus – neblogą dviejų kambarių butą. Mintys apie rytdieną manęs nevargino.

Ir staiga vieną rytą paskambina Partinių organų skyriaus vedėjas Jonas Navickas ir praneša, kad tučiuojau turime kartu eiti pas Šeiminką. Paklausiau – ar žino apie iškvietimą mano viršininkas.

– Tai ne jo reikalas, – lyg kirviu nukirto Jonas Navickas.

Čia dabar kas?

Šeiminkas buvo geros nuotikos, pakilo iš užstalės, ištiesė ranką

ir man tiesiai be jokių užuolankų:

– A, žinai, pats gerai išmanai Dzūkijos problemas, – ir jau šypsodamasis pro ūsą: – Siunčiame tave į Varėną pirmuoju sekretoriumi.

Ir žiūri tiesiai į akis – kokį įspūdį padarė man tie žodžiai, ką aš į juos atsakysiu?

O ką aš galiu atsakyti, šitaip staigiai užklyptas. Pasiūlymas (o tai juk faktiškai jau ne pasiūlymas, o partijos Centro komiteto nuta-

Tokia buvo anuometė demokratija, iš kurios dabar mėgstama pasišaipyti.

Bet buvo ir demokratija: jei slaptame balsavime surinkai daugiau kaip dešimt „prieš“, žinok, tavo dienos tame poste jau suskaičiuotos – paslapčiomis į tavo vietą jau ieškomas kitas kandidatas.

Kartais net Maskva pasidomėdavo, ar nedirba rajonuose vadovai, kuriais, atseit, nepasitiki žmonės.

rajo komiteto pirmuoju sekretoriumi.

Po visų procedūrų atsisedęs visai ne į minkštą, bet baisiai kietą pirmojo sekretoriaus kėdę, o faktiškai – įsitaisęs ant gerokai padėvėtos taburetės pirmojo sekretoriaus kabinete, susimąščiau.

Nuo ko pradėti?

Paprastas ir konkretus klausimas.

Paprastas ir konkretus pirmas asmeninis klausimas – kur gyventi? Viešbučio Varėna neturėjo. Tiesa, buvusioje duonos kepykloje, kur dabar kukliausių kukliausia valgyklėlė, yra keli kambarėliai, kurie vadinami viešbučiu. Ten viešpatauja tarakonai ir kitokie gyviai. Gyventi su jais neturiu jokio noro, ir įsikuriu partijos rajono komiteto kabinete.

Apmąstymai apie gyvenimą užsitęsė iki vėlaus vakaro darbo kabinete. Lygiai dvyliką užgeso šviesa. Jos, žinau, nebus iki šeštos valandos ryto. Toks dyzelinės elektrinės darbo režimas. Jam nepasipriešinsi.

Suirztu: jau triukšmingai veikia Kauno hidroelektrinė, o Varėna neturi elektros? Užsidegu žvakę ir jos šviesoje tą klausimą įsirašau į savo artimiausių darbų programą – reikia klibinti Vilnių.

Respublikoje jau veikė televizija, bet Varėnoje jos nebuvo. Ir doro telefono ryšio nebuvo. Pasuki aparato rankeną ir paprašai telefonistę sujungti su tuo ar anuo. Kaip amžiaus pradžioje – jokios pažangos. Pasirodo, telefonai tik įstaigose ar organizacijose. Tikrai keli tokie aparatai butuose. Žmonės atskirti nuo pasaulio ir vienas nuo kito. Vėl įrašas darbų programoje. Juk Druskininkai jau turi modernesnius telefono aparatus. Kodėl Varėna jų neturi?

Tai kabinetiniai apmąstymai.

Platesne prasme jie buvo visai kitokie.

Svarbiausia mano vadinamosios programos dalis buvo grąžinti žmonėms viltį, kad mes nesame kupranugariai ir jau tokie liurbiai, kokiais varėniškiaus laiko Vilniaus valdininkai ir tuometinė spauda. Jie buvo įsikalę į galvą, kad varėniškiai mažai

Grybų paruošos Varėnoje. 1969 m. Dešinėje Ministrų Tarybos pirmininko pavaduotojas žemės ūkio klausimams Vytautas Vazalinskas.

rimas) stačiai pritrenkė. Žinojau – su Šeiminingu nepasiginčysi. Jei nutarė, tai šitaip ir bus.

Ir aš supratau, kad mano likimas jau nulemtas.

Sugrįžtu į Varėną

Per nepilnus penkiolika metų Varėnoje pasikeitė septyni pirmieji sekretoriai. Taigi vidutiniškai jie dirbo tik po dvejus metus. Gal ir man šitiek užteks?

Pirmieji sekretoriai pagal tų metų reglamentą buvo paskiriami dviem būdais: sušaukdavo plenumą, pristatydavo naują kandidatą ir atviru balsavimu išrinkdavo, arba pirma slaptu balsavimu išrinkdavo į komitetą, o paskui partinėje konferencijoje jau atviru balsavimu išrinktąjį paskirdavo į numatytas pareigas.

Tad kadru rinkimais nuolat buvo priverstas domėtis ir Vilnius. Bet juos paprastai domino tik pirmojo, kartais dar antrojo sekretoriaus ar vykdomojo komiteto pirmininko pareigybės.

Išrinko mane pirmuoju sekretoriumi be didelio triukšmo ir ilgų ginčų ar kalbų. Juk Varėnai buvau ne svetimas – čia gimęs ir augeš. Taigi namiškis. Žinomas. Suabejojo gal vienas, o gal du. Atvirai. Ne dėl kvalifikacijos ar biografijos – dėl to, kad per jaunas. Man tada buvo tik 28 metai.

Pasirodo, esu pats jauniausias partijos rajono komiteto pirmasis sekretorius respublikoje.

– Jaunystė ne yda, o liga, kuri ir negydoma praeina, – pajuokavo kažkas salėje, ir tuos žodžius palydėjo plojimais.

Taip ir tapau partijos Varėnos

išaugina grūdų, mažai primelžia pieno, neaugina daržovių ir neturi sodų. Tuo pačiu ir mažai tų produktų parduoda valstybei, ką ten parduoda – pristato. Juk kainos mizeriškos.

Ir klausimas: ar turi kentėti žmonės, jei pati motinėle gamta taip sutvarkė, kad vos 13 procentų rajono teritorijos užėmė dirbama žemė! Likusi teritorija – miškai, sraunios upės, upeliai, ežerai, pelkės. Beje, tai juk didelis šalies turas, bet ne nelaimė!

Teko emociškai aiškinti, kiek per dešimtmečius iškirsta ir Merkio ar Ūlos upėmis į Nemuną nuplukdyta statybinių rąstų. Kiek iki Kauno hidroelektrinės pastatymo neršė lašišų Merkio intakuose, o kiek dabar, kai elektrinė stojo dirbti. O dėl paruošų? Kodėl viskas matuojama tik tai kopūstų galvomis ir obuoliais? O kiek dzūkėliai, dvilinkai susilenkę ar klūpodami, prirenka valstybei ir jos žmonėms spanguolių, mėlynių, bruknių, kiek šviežių ir džiovintų baravykų išveža į Gardiną, Vilnių ir net Leningradą?

O juk uogos, grybai ir visokiausios vaistažolės – tai pirmi vitaminai ir vaistai miestų žmonėms. Ir ne tikai miestų. Apskritai žmonėms.

Neveltui paminėjau Gardiną.

Tai jau Baltarusija, tačiau ten valdžia supranta, kad ir kaimo žmogui reikia kažką duoti – ne vien kapeiką ar visai nestiprų rublį. Gardine už grybus ir uogas žmogus lengvatinėmis kainomis galėjo nusipirkti miltų, netgi kvietinių ir ypatingai baltų.

Noriu priminti, kad grybus supirkinėdavo ne tik baltarusiai. Merkinėje juos supirkdavo Kauno „Sodyba“, apie Valkininkus, beveik iki pat Gluko – Vilniaus konservų fabrikas. Varėnos paruošėjams liko tikrai teritorija apie Rudnią. Žmonėms tas pats. Kas geriau mokėjo, tam ir pardavinėjo. Kainos svyravo nežymiai. Bet jos buvo tokios mažos, kad sunku net patikėti – 0,8-1,2 rublio už kilogramą voveraičių, tai 1961 metų kainomis – 8-12 kapeikų.

Pigūs buvo ir kiti grybai.

O juk supirkta įspūdingi kiekiai. Vien grybų – 1 200 tonų, spanguo-

lių – 83 tonos, džiovintų baravykų (po 3 anuomečius rublius už kilogramą) – apie 8 tonas per vieną sezoną.

Beje, džiovinti dzūkėlių baravykai per Ventspilio uostą išplaukdavo į užsienį, bet juos ten išveždavo jau ne lietuviai ir pinigus už juos gaudavo jau ne Lietuva – ten darbavosi Maskvos paruošėjai....

Taigi Varėnos rajonas, ekonomiškai skurdus ir toliau skurdinamas, buvo pigių žaliavų šaltinis turtingesniems rajonams.

Išvežti žaliavas, ypač medieną, buvo patogų, nes daugiau kaip šimtmetį nuo šiaurės rytų į pietus Varėną kirto geležinkelio arterija Peterburgas-Varšuva. Ta pačia kryptimi tekėjo ir Merkio upė, medienos eksportui tarnavusi tais laikais, kai dar nebuvo geležinkelio. Taigi geležinkelis ir Merkio upė buvo ta ašis, kuri dalijo Varėną į vadinamąją lietuvišką ir į gudišką, nors iš esmės visur gyveno lietuviai, tik kai kur buvo įsiterpusios vietinių lenkų salelės ir buvo tik vienas Rokų kaimas, kuriame gyveno tikri gudai.

Geležinkelis buvo viso socialinio-ekonominio gyvenimo variklis. Bet jis ir kenkė rajonui – leido įvairioms valdžioms netiesti vietinių kelių. Kam Varėnai asfaltuoti keliai – juk yra geležinkelis!

Sunku net patikėti, kad teritoriją, kurią sudaro beveik ketvirtis milijono hektarų, kerta tik du plentai ir dvi jų atšakos, kad toje milžiniškoje teritorijoje yra tik vienas padoresnis vieškelis Varėna I-Nedzingė-Merkinė. Kitur – tik smėlėti, vienkinkio vežimo išpjautomis vėžėmis keliukai.

Beje, nuo kelių pradėjau naują pažintį su rajonu, su jo gyvenvietėmis ir ūkiais. Rajone buvo tik vienintelė valdžios „Volga“, todėl žmonės, pamatę ją, žinojo, kokio svečio laukti.

Svarbiausia kaime - pašarai

Apie rajono žemės ūkio būklę, žmonių rūpesčius ir bėdas įdomiai ir spalvingai man pasakojo „Tiesos“

kolūkio pirmininkas Jonas Lazarevičius, „Pergalės“ (vėliau – Tomo Tamulevičiaus) – Viktoras Balukonis, „Dzūkų krašto“ (tai mano tėviškė) – Pranas Židanavičius, irgi dzūkas, tik nuo Jiezno. Šie ūkiai dar turi pašarų, bet kiti jau skambina pavojaus varpais – girdi, greit baigsis šienas ir šiaudai, o pelus jau seniai užbaigėme, sekretoriau....

Todėl pirma problema – kaip be didelių nuostolių sulaukti pavasario.

Net piktjuokis suima – partinis sekretorius rūpinasi ne partinių eilių augimu, o suka galvą, kaip per žiemos dar silpnųjų kolūkių mažutės gyvulių bandos! Tuo juk turėtų rūpintis ūkio vadovai ir tie, kurie rajone tvarko žemės ūkio reikalus. Bet yra kaip yra, ir manau, taip bus dar ilgai, o gal ir visą laiką.

Tais laikais (o gal ir vėliau) galėjo blizgėte blizgėti visi partiniai reikalai rajone, bet jei iš bado dvesia gyvuliai, žemi karvių primilžiai ir penimų gyvulių priesvoriai – ieškotis, sekretoriau, darbo kitur, nes niekas tavęs neišgelbės nuo piktos rankos. Gal tuo ir skyrėsi Lietuvos žemės ūkis ir parduotuvių prekybos taliai – jie buvo daug turtingesni nei kaimyninėse respublikose, ir šitaip buvo iki pat septinto dešimtmečio. Vėliau, po Antano Sniečkaus mirties, padėtis pradėjo keistis ir, žinoma, ne į gerąją pusę.

Tai jau kita tema – palikime ją ramybėje....

Rajono kaimus ir miestelius, jų žmones ir jų papročius, jų gyvenimo istorijų peripetijas, kas be ko – ir kultūrinę bei ekonominę atsilikimą, kaip varėniškis, žinojau visai neblogai. Žinojau, kad daug kur reikia visiškai nestandartinių sprendimų tam atsilikimui įveikti. Žinojau, tam aš čia ir atsiūstas. Žinojau, aš prie šito krašto pririštas nematomais saitais, ir jų niekaip nenutrauksiu.

Pirmoji darbo žiema kėlė daug rūpesčių, bet, laimei, sulaukėme ankstyvo pavasario, tad kolūkiai, kurie pritrūko pašarų, jau kovą išleido gyvulius į miškų viržynus, o Plungės kaime kovo trisdešimtą

jau buvo pasėtos pirmos avižos.

Taigi žiema praėjo be katastrofiškų nuostolių, tačiau daug ko pamokė. Visų pirma, auksinės taisyklės – reikia laikyti tiek gyvulių, kiek turi pašarų.

Taigi svarbiausia kaime – pašarai ir dar kartą pašarai.

Kaip „laikėmės“ Chruščiovo nurodymų

Taip likimas lėmė, kad mano atvykimas į Varėną sutapo su Perlojos bandymų stoties įkūrimu ir įžymaus agronomo nuo Panaros kaimo Jono Aleksonio paskyrimu šiai stotčiai vadovauti.

Šis nepaprasto kuklumo ir padarumo žmogus buvo labai toli nuo politikos ir politikavimo, pats per plauką buvo išvengęs represijų ir sugebėjo gauti akademinį išsilavinimą.

Man pavyko padėti Jonui Aleksoniui, kad stoties centras tapytų Perloja, bet ne Ežerikai, kuriuose iki Antrojo pasaulinio karo buvo Varėnos I bandymų stotis.

Jonas Aleksonis buvo lyg ant sparnų. Jo darbų programa, jo mokslinė disertacija apie lengvų žemių dirbimą ir specifinių kultūrų (lubinų, garždenių, esparcetų ir geltonžiedės liucernos) auginimą sudarė pagrindą Varėnos rajonui atsistoti ant kojų. Antroji šios programos dalis – kompleksinis durpynų įsisavinimas, dirbamos žemės kultūrinimas, akmenų ir krūmų šalinimas ir gausus tręšimas mėšlo bei durpių kompostais. Mūsų krašte tai buvo nauja.

Mano amžininkai gerai prisimena Nikitą Chruščiovą ir tuo metu jo padarytus teigiamus proveržius. Politikoje su užsieniu skambėjo plėšinių epopėja, miestuose – penkiaaukščių gyvenamųjų namų kvartalai, vadinami *chruščiovkomis*, kuriose ir šandien gyvena žmonės.

O tas pats Nikita Chruščiovas suabejojo baltarusių Polesės durpynų įsisavinimu ir masine melioracija. Baltarusijos vadovus jis

už tai viešai išbarė. Tai buvo ir signalas Lietuvai, nes prieš kelerius metus, demonstratyviai ignoruodamas respublikos vadovybę, atvykęs iš Rygos į Šiaulius, jis suvarytai į mitingą miniai viešai išdėjo į šuns dienas Antaną Sniečkų – už tai, kad respublikoje plečiami žaliųjų pasėliai, taigi didžiuliai plotai apsejami dobilais ir ignoruojama tokia stebuklinga kultūra kaip kukurūzai.

Jau atrodė, kad po tokios žiaurios kritikos Antano Sniečkaus dienos pirmojo respublikos sekretoriaus poste jau suskaičiuotos. Užkulisiuose jau buvo spėliojama, kas jį pakeis. Bet Antanas Sniečkus atsilaikė.

Šešiasdešimt pirmųjų žiemą Nikita Chruščiovas su didele jam ištikimų mokslininkų ir patarėjų grupe atvyko į Minską, kur turėjo vykti zoninis pasitarimas žemės ūkio klausimais. Į tą pasitarimą buvo pakviesti ir du rajoninės grandies vadovai. Vienas iš tų pakviestųjų buvau aš.

Iš klausėme ilgą ir grėsmingą Nikitos Chruščiovo pranešimą, kad laikas baigti su tais *belarusiskais* „bulbininkais“ ir ubagiškais avižų derliais – sočių ir produktyvią gyvulininkystę padaryti kukurūzai ir pupos. Dar cukriniai runkeliai ir šakniavaisiai – tai yra kaupiamosios kultūros. Pagrasino ir mums: baikite, lietuviai, su tom savo dobilienom – reikia išarti ir jų vieton pasėti kukurūzus... Taigi vėl buvome viešai suniekinti.

Mes, varėniškiai, jau buvome atlikę didingą žygį į Černigovo sritį Ukrainoje. Mus lydėjo ilgiausia sunkvežimių kolona – mainais į miško medžiagą (pušinius rąstus) parsivežėme daugiau kaip dešimt tonų pašarinių lubinų sėklos. Operacija pavyko. Respublikos valdžia palaikino mūsų lubinus. Varėnoje atsirado lubinų sėklininkystės ūkiai, o jaunas „Naujo gyvenimo“ kolūkio pirmininkas Vytautas Česnulevičius tapo šios kultūros propagotoju, o jo kolūkis iš to – pasiturinčiu respublikoje ūkiu.

Ledai buvo pralaužti.

Vėl mintimis grįžtu į praėjusio šimtmečio šešiasdešimt antruosius metus. Varėnai tai buvo didelių darbų pradžių pradžia, nors politiškai labai rizikinga, bet savo kelio ieškojimas.

Ką tuo metu eilinis Varėnos žemdirbys galėjo sėti ir sodinti iš paskelbtos chruščiovinės žemės ūkio „programos“, kad nebūtų iš aukštų tribūnų iškoneveiktas? Tik-tai kukurūzus ir pupas, nes cukriniai runkeliai smėlėtose Varėnos žemėse nederėjo – kaip ir žiemiiniai kviečiai ar linai.

Kas liko daryti? Rizikuoti ir kiek galima daugiau plotų užsodinti bulvėmis, apsėti pašarinių lubinų-avižų bei avižų-vikių mišiniais silosui. Metai buvo lietingi. Nuo drėgmės pertekliaus žiuriai nukentėjo ištisų rajonų gerų žemių šeimininkai, o Dzūkija – mažiausiai. Mūsų laimei, puikiai užderėjo bulvės ir mišiniai.

Kitus rajonus nusiaubė ne vien liūtys, bet ir pernelyg stropus atsakymas nuo avižų ir avižų mišinių auginimo bei bulvių plotų sumažinimas.

Rudenį, pirmą kartą pokario metais, jau išgarsėjome ne kaip visko ubagaujantis rajonas, bet kaip gebantis minimaliai aprūpinti Vilnių ir Kauną bulvėmis. Apie grybus, žinoma, nekalbu.

Žiemą į mūsų rajoną pradėjo rengti turistinius žygius turtingų respublikos rajonų šeimininkai. Žinoma, juokauju – tai nebuvo turistiniai žygiai. Patikėję kaupiamųjų kultūrų ir kukurūzų stebuklingąją galia, geriausių žemių šeimininkai pasijuto atsidūrę basomis kojomis ant ledo. Jie prašė parduoti partijos prakeiktųjų avižų arba siūlė jas keisti į jų kviečius, kad pavasarį galėtų bent kiek pasisėti mišinių.

Šitaip tyliai buvome pripažinti, kad sugebame ir galime, kiek tai buvo tuo metu įmanoma, daug ką spręsti savarankiškai...

Reikia gyventi sava galva, jei nori gyventi ir išgyventi. ■

Tęsinys kitame numeryje

Žmonių atminty, paminklo metale

Paminėtos pirmojo po Nepriklausomybės atkūrimo Lietuvos Prezidento Algirdo Mykolo Brazausko mirties metinės.

Antakalnio kapinėse Vilniuje atidengtas paminklas A. Brazauskui – granitinė platforma ir pailgas pjedestalas su metaline Prezidento galva (architektai Tadas Balčiūnas, Kristina Balčiūnaitė ir skulptorius Kęstutis Balčiūnas). Prieš metus mirusio Prezidento atminimą pagerbė Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė, Prezidentas Valdas Adamkus su žmona, Lietuvos socialdemokratų partijos pirmininkas Algirdas Butkevičius, partijos bičiuliai, Seimo nariai, bendražygiai, artimieji, šimtai kitų Lietuvos žmonių. Iš Vyriausybės minėjime dalyvavo tik kultūros ministras Arūnas Gelūnas. Valdandžioios partijos atstovai nematė reikalo pagerbti Prezidento atminimą. Matyt pasitenkinta tuo, kad paminklui

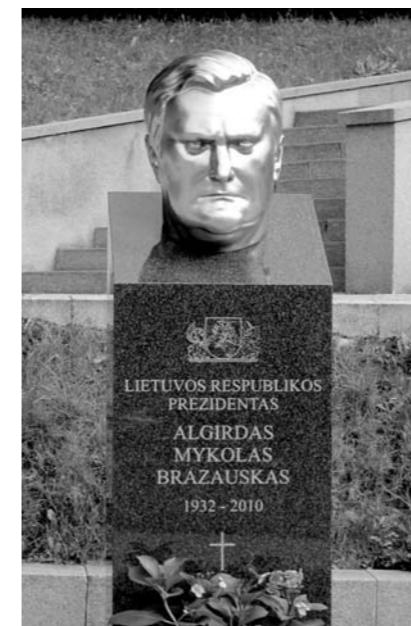

pastatyti lėšas skyrė Vyriausybė. Ar tos lėšos tinkamai panaudotos?

A. Brazauskas žmonių atmintyje išliko kaip nuoširdus, jautrus kitų nelaimėms, paprastas žmogus. Ar toks jis įamžintas kapinėse metalo lydinyje? Gerai A. Brazauską pažinojusi žurnalistė R. Sakalauskaitė paminklą vadina „pilko granito

giljotina, ant kurios užmauta Prezidento galva su R. Pakso lūpomis ir D. Grybauskaitės nosimi.“ Dar sunkiau atpažinti A. Brazauską paminklinėje lentoje Rokiškyje prie namo, kuriame jis gimė. Matome atsainų požiūrį, gal net nepagarbą šalies vadovui, šalies istorijai.

V. Gulevičiaus nuotraukos

Nuoširdžiausiu atvirumu prisodrinti gyvenimo paveikslai

Julius NORKEVIČIUS

Likimas taip lėmė, kad tapau ištikimas Petro Baužio romanų, apsakymų, apsakų skaitytojas. Šeštąja knyga, pavadinta atsiminimų romanu, – „Asmenybių šešėly“ autorius pakvietė skaitytojus pakelti savo gyvenimo keliu, pradėdant kūdikyste ir baigiant šiandiena, kai jau sulaukta brandaus amžiaus. Šios neakivaizdinės kelionės vadovas – nuoširdus, atviras (kartais gal net ir per daug), kritiškas ir savikritiškas. Tai žavi ir paperka skaitytoją. Ir ne vien tai.

Sumaniai, momentais net intriguojančiai papasakoti gyvenimo vingiai vingeliai, kasdienos darbai darbeliai, džiaugsmas ir nusivylimas ne vienam skaitytojui pažadino savos jaunystės prisiminimus ir negalėjo atidėti knygos į šalį, kol neperskaitė paskutinio puslapio. Prisipažinsiu: „Asmenybių šešėly“ paskatino ir mane prisiminti kai kuriuos autoriaus klasės, studijų draugus, mokytojus. Taip jau nutiko, kad P. Baužiui išvykus į Vilnių studijuoti beveik po pusmečio pradėjau skanauti pedagogo duoną Kartenos, Kretingos vakarinėje (suaugusiųjų) vidurinėje mokykloje. Tad su ne vienu romane minimumu mokytoju teko kartu dirbti, daugiau ar mažiau bendrauti ir po pamokų, rajono dainų šventėse, laisvalaikiu. Bendrų pedagoginio ir žurnalistinio darbo pažįstamų sąrašas ilgas. O ilgiausiai galėčiau

pasakoti apie autoriaus bene geriausią ir ištikimą bičiulį Vytautą Liutiką. Rengdamas šių metu mokslų istorikų konferencijai pranešimą apie šį bendrą pažįstamą, kaip mokslininką, švietimo organizatorių, asmenybę, pasinaudojau ir P. Baužio atsiminimais.

Knygos autorius P. Baužys skaitytojui paaiškina, kad atsiminimus pavadinęs „Asmenybių šešėly“, nes taip suvokęs padėtį tarp žmonių. Visos sutiktos ir turėjusios vienkia ar kitokią įtaką asmenybės išrikuotos knygos ketvirtame viršelyje pagal abėcėlę: tai ir rašytojas Jonas Šimkus, mokytoja Laimutė Abraitytė, kunigas Jonas Kusas, verslininkas Valdemaras Jacekas, skulptorius Antanas Mončys, kalbininkas Aldonas Pupkis, dirigentas Pranas Sližys, grafikė Aušra Čapskytė... Jų iš viso yra trisdešimt penki. Apie visus per savo kasdienos veiklą, džiaugsmus ir rūpesčius labai šiltai, nuoširdžiai papasakoja. Kai kurių, autoriui ypač reikšmingų, pateikia išsamesnes biografijas, išvardija jų svarbiausius darbus ir laimėjus, užimamus postus, kopimą karjeros laipteliais. Bet ir šie informaciniai intarpai parašyti, kaip ir visas atsiminimų romanas, vaizdžia, turtinga kalba. Skaitytojui, manau, į vardijamų asmenybių gretas įskaičiuotų ir patį autorių. Nors jis savo atžvilgiu žymiai griežtesnis, rasdamas daug įvairių priežasčių, kurios menkinio autoritetą, kai galėjo būti kitaip – gy-

venti ne šešėlyje, o lygiagrečiai. Tai dar labiau išaukština autorių kaip kuklią, principingą ir savikritišką asmenybę.

Pasakodamas apie klasės, studijų draugus, mokyklos, redakcijos bendradarbius, medžiotojų būrelio narius pirmiausia pamini jų darbštumą, išradingumą, kūrybiškumą, entuziazmą, atsivaimą pareigai, rūpinimąsi šeima. Tačiau nevengia ir kritinių pastabų. Jų romane sulaukė net tėvai, kaimynai, kai kurie jį mokę pradinių klasių mokytojai, šeiminkės, pas kurias gyveno besimokydamas. Skaitytoją toks tiesus požiūris intriguoja, savitiškai paperka. Kartu kelia ir abejones: ar vertėjo, sakykim, pažeminti, pernelyg tamsiomis spalvomis nupiešti buvusio bendradarbio, bet jau išėjusio iš gyvenimo, būdo savybes, kasdienę elgseną? Skaitai knygą ir klausai savęs, ar reikėjo pasakoti apie įvairius nukrypimus, pasivašininimus, nepropaguotinas gamybinių pasitarimų, seminarų, pabaigtuvių tradicijas? Tuo labiau, kad knygoje tokie nukrypimai beveik nesulaukia autoriaus įvertinimo, nelabai nevienodai traktuojami.

Knygos autorius dešimtmetį vadovavo Raseinių rajono Lyduvėnų vidurinei mokyklai. Švietimo skyriaus, bendradarbių buvo gerai vertinamas už darbštumą, taktiškumą, gilią kiekvieno pedagoginio darbo analizę, kad niekam nelidžia simuliuoti, gebėjimą sutelkti kolektyvą rezultatyviam kasdienos

darbui, už pedagoginius ieškojimus. Pats apie savo pedagoginį darbą buvo kritiškesnis. Skyriuje „Lyduvėnuose“ užsimena ir apie padarytas pedagogines klaidas, pasitaikiusius netaktus, nutylėjimus ir net suklydimus tvarkant finansinę apskaitą. Pernelyg didelis atviras savikritiškumas, kritiškumas gal ir pakenkė jo didžiausiam karjerai. Mokyklos radijo „Lėtučio ir Šnekučio“ laida, kuriai tekstus kūrė P. Baužys, nestokojo ironijos, švelnesnės ar griežtesnės kritikos. Kai kurie per radiją paglostyti prieš plauką išizeidė ir net supyko. Ir pasipylė skundai, juos lydėjo svarstymai...Visa tai knygos autorių paskatino atsistatydinti iš mokyklos direktoriaus pareigų ir priimti siūlymą užimti rajono laikraščio redaktoriaus pavaduotojo postą.

Žurnalistinio darbo atsiminimams skirtas knygos skyrius „Raseiniuose“. Čia atvirai pasakojama apie laikraštiniško darbo džiaugsmus, vargus, sunkumus ieškant medžiagos ne itin paklausiai, bet reikalingai temai. Konkrečiais pavyzdžiais panagrinėtas redakcijos vadovo, žurnalisto principingumas ir pasekmės profesinei karjerai. Gražių žodžių nepagailėta medžiotojų būrelio narių šiokiadieniems, medžioklei. Tiesa, kai kurie linksmi nutikimai, gražūs prisiminimai sugulė ir anksčiau išleistose jo apsakymų, komedijos, literatūrinės publicistikos knygose „Tik akimirkos“, „Brakonieriai“, romanuose „Tais nemeilės metais“, „Kerštų laikai“.

Plušėdamas rajono laikraščio redakcijoje, P. Baužys sutiko mūsų dainuojančią revoliuciją, pergyveno sudėtingą politinį virsmą iš vienos politinės santvarkos į kitą, nepriklausomybės atkūrimą ir įsitvirtinimą. Nepaprastai teisingi, individualiais pergyvenimais paremti, prisiminimai. Labai sąžiningai papasakota apie politinių persivertėlių, rėksnių draskymąsi dėl karje-

ros, dėl valdžios visais įmanomais būdais nustumti, pažeminti, įskaudinti, dorus, kruopščiai dirbusius, anksčiau gerbtus bendradarbius, dabar savarankiškai mąstančius, turinčius ir neišsižadančius savo nuomonę, ją ginančius. Reikia pasidžiaugti ir įvertinti P. Baužį, kad išdrįso atvirai, nevyniodamas žodžių į vatą, pasakoti, kas vyko,

koks vingiavo kelias į Darbėnus, kokie kaimai supo gimtinę. Skaitydamas knygą, pasijunti vaikštinėjantis, gyvenantis aprašomose vietose. Nors smulkmenišką aplinkos, gamtovaizdžio pasakojimas kartais blaško dėmesį ir iš skaitytojo akiračio išsprūsta gilesnės minties klodai. O jos knygoje labai daug. ■

Petras Baužys (viduryje) tarp kalbininkų doc. Aldono Pupkio ir prof. Zigmo Zinkevičiaus 2006 m. Viduklės Simono Stanevičiaus vidurinėje mokykloje.

perduoti tų dienų nuotaiką, nes daugelis plunksnos brolių vis dar neišdrįsta apie tai prabilti.

Baigiant skaityti romaną krenta į akį, kad autorius, dirbdamas Raseiniuose, ypač tais pertvarkos metais, beveik nesutiko asmenybės vardo vertų žmonių. Ko gero, atsiliopė pernelyg aštrus jo kritiškas žvilgsnis. Nors psichologai primena, kad ir pati idealiausia asmenybė neišvengia šešėlių, tamsių dėmelių.

Stebina „Asmenybių šešėly“ autoriaus atmintis, gebėjimas žodžiais piešti gimtųjų namų, kaimo, klasės, nuomotų kambarių vaizdą. Labai tiksliai, net smulkmeniškai primena, sakykime, kur kokios lova, stalas, spintelė stovėjo, kokie buvo langai, į kurią pusę žiūrėjo. Kokie, kieno sodinti medžiai augo kieme,

*Žurnalistas,
kalbos kultūros puoselėtojas,
rašytojas Petras Baužys
šį mėnesį pasiekė savo gyvenimo
aštuoniasdešimtmečio
viršukalnę.
Prisijungdami
prie jo draugų ir gerbėjų
sveikinimų ištikimam mūsų
žurnalo bičiuliui ir vertintojui
linkime dar daug
kūrybos metų.*

Derlinga rašytojo vasara

Aloyzas URBONAS

Prabėgusi vasara buvo dosni ne tik Lietuvos kaimo žmogui, bet ir rašytojui Stasiui Lipskiui, vėl paklojusiam ant skaitytojų stalo keletą naujų solidžių leidinių. Skirtumas tik tas, kas ūkininko darbą ir viltis kai kada smarkiai apgriauna gamtos stichija. Tačiau jokios negandos nesutrukdė kūrėjui iš metų į metus likti tarp darbščiausių literatūros artojų, kuriuos be išlygų ar ironijos laikome inteligentais, tikrais elito atstovais, nenusileidusiais iš blizgančio madų žurnalo.

„Asmenybių gyvenimo perlai“, „Kuršėnų krašto žmonės“, „Dienų ir metų tėkmėje...“ Paminėjau tikrai šiomet Stasio Lipskio parašytas arba kartu su bendraautoriais sudarytas knygas. O kur dešimtys kitų autorių knygų, kurias išleido rašytojo vadovaujama laki „Žuvėdra“? (Naujausias šios leidyklos knygas anonsojame trečiame žurnalo viršelyje-Red.)

Imdamas į rankas „Asmenybių gyvenimo perlus“ bei greitai žvilgsniu perbėgdamas turinio eilutėmis, gali pamanyti, jog nedaug ką naujo surasi šios knygos puslapiuose. Mat didžioji dauguma talpinamų meninių apybraižų yra skirtos tiems šviesiems herojams, apie kuriuos jam anksčiau išleista ne viena dokumentinės prozos knyga, studija ar monografija. Monsinjoras Kazimieras Vasiliauskas, žymus politikos veikėjas Justas Paleckis, rašytojai Antanas Venclova ir Ieva Simonaitytė, Žemaitė, poetas Paulius Širvys... Ne kas kitas, o S. Lipskis yra išleidęs ne vieną knygą, skirtą dainingam poetui. Prisiminkime, kad ir prieš penkerius metus išėjusį beveik 300 psl. apimties leidinį „Spindėjo beržas toluoj“, kurį pats autorius pavadino sakme apie Paulių Širvį. Atrodo, viskas, kas įmanoma, toje knygoje pasakyta. Ką dar naujo jis galėtų pridėti palyginti nedidelės apimties apybraižoje apie Paulių?

Arba Justas Paleckis. S. Lipskio knygoje „Amžiaus audrų paviliotas“, išleistoje prieš metus, aprašyti, re-

gis, visi šio iškilaus žmogaus veiklos ir dramatiško gyvenimo vingiai. Ką naujo bepasakysi?

Neskubėkime su išvadomis. Pamažtykime apie tai, jog žinomas literatūros kritikas ir leidėjas negali būti naivuolis, nesuvokiąs knygos svorio bei vertės, todėl sukąs pigių pasikartojimų keliu. Net ir plačiausioje knygoje nesutelpa tai, ką autorius surinko archyvuose, gyvų liudytojų prisiminimuose ir išnešiojo savo širdyje. Noromis nenoromis „už borto“ lieka daug reikšmingų detalių, kurių, prabėgus laikui, netikėtai sužvilga nauja šviesa ir prašosi į knygos puslapius. Antra vertus, pasirinktas meninės apybraižos žanras vėlgi diktuoja savo sąlygas. Pirmiausia reikalauja lakoniškumo. Todėl knygos herojaus gyvenimas, anksčiau plačiai aprašytas, tekėjęs palyginti ramia bei nuoseklia vaga, staiga sušvinta ypatingu ryškumu – tarsi nakties žaibo apšviestas miškas.

Naujoje apybraižoje apie Paulių Širvį „Nelaimė ar laimėi tave pažinau“ nebėra jokių kitų detalių, lieka tik meilės istorija. Skaudžios, nepasibaigusios, kaip pasakose, „ilgu ir laimingu gyvenimu“, daugiau kančios ir ilgesio nei džiaugsmo atnešusios meilės drama. Bet poeto jausmas nepraėjo kaip dūmas. Kančių, ilgesio ugnyje gimė ir grūdinosi nemarūs poezijos posmai.

Justas Paleckis. Apybraižoje „Karšta vasara“ kaip niekad atsispindi šios asmenybės dramatiškumas, kuo glaudžiausiai susijęs su bolševikų okupuoto mūsų krašto drama. Kokį kelią galėjo pasirinkti tauta ir žmogus, užklupti brutalių galingo grobiko jėgos? Variantų buvo nedaug. Bėgimas už Atlanto. Pasipriešinimas, kuris baigsis kilpa ant kaklo, kulka širdyje arba geriausiu atveju – Sibiro tremtimi. Ir pagaliau natūralus noras gyventi, išlikti kartu su tautiečiais, kiek įmanoma padėti sau ir kitiems. Nepaliauti tikėjus laisvo krašto ateimi, nors aukštos pareigos verčia vienai kalbėti iš aukštų tribūnų, kitaip

galvoti ir elgtis kasdieniniame gyvenime. Dėl to šios dienos didieji „patriotai“ lengvai apšaukia asmenybę vieninteliu žodžiu – kolaborantas. Jie net nebando pažiūrėti realybei į akis bei suvokti anų dienų sudėtingumą. Ir nors autorius pavadino savo knygą „Asmenybių gyvenimo perlais“ – pasitaikančiomis džiaugsmo akimirkomis, tiesą sakant, džiaugsmo nedaug. Tik dygliuotas erkėčių kelias, kuris net ir šiandien, žmogui iškeliauvus Amžinybėn, vis nesibaigia. Kiekvienas, švelniai tariant, ne itin aukštos moralės veikėjas laido prakeiksmų žaibus, tarsi siekdamas išaukštinti save, nepakliuvusį į baisią Istorijos mėsmalę.

Tai, ką čia bandžiau prabėgomis apibūdinti, tėra knygos dalis. Skaitytojo dar laukia malonūs netikėtumai, negirdėti faktai, stebėtinios gyvenimo istorijos, kruopščiai surinktos iš retų užsienio leidinių, archyvų dokumentų, kitų šaltinių ar asmeninių autoriaus išpūdžių. Apybraižoje „Dieviškoji Ana“ perskaitysime apie praeityje pasaulinio garso rusų baleriną Aną Pavlovą, apybraižoje „Prakeiktas poetas, prakeikęs poeziją“ pasakojama apie prancūzų poetą Artiūrą Rembo, dar kituose pasakojimuose – žymaus rusų rašytojo, kino režisieriaus bei aktoriaus Vasilijaus Šukšino, anksti žuvusio talentingo literatūros kritiko Dmitrijaus Pisarevo portretai.

Kaip anksčiau minėtose apybraižose, taip ir čia regime ne trykštančius džiaugsmo šaltinius, bet aštriais akmenimis klotą kūrėjo kelią – dažniausiai su tragiška baigtimi. Todėl autoriui galėtume išsakyti bene vienintelį priekaištą: švelnokas knygos pavadinimas bei lyriškai nuspalvintas įžangos žodis neatitinka aštraus, sunkia herojų lemtimi paženklinto turinio. Tačiau minėtas disonansas jokiū būdu nenustelbia gilių apybraižų prasmės, patrauklios pasakojimo manieros bei naujo, tik šiam autoriui būdingo pateiktų faktų interpretavimo

Sonetų romanas apie A. Kulvietį

Eglė TUTINIENĖ

Jonavos centre stovi paminklas (skulptorius K. Bogdanas) reformacijos skleidėjui Lietuvoje, žymiam XVI a. pirmosios pusės švietėjui, Karaliaučiaus universiteto profesoriui, daug prisidėjusiam prie pirmosios lietuviškos knygos rengimo, vertusiam į lietuvių kalbą psalmes, – Abramui Kulviečiui (1510? – 1545).

Jonavoje gyvenantis žurnalistas, poetas, Lietuvos kaimo rašytojų sąjungos pirmininkas Kostas Fedaravičius šiam lietuvių raštijos pradininkui sukūrė ir poetinį paminklą – sonetų romaną „Abraomas Kulvietis“, kurį Jonavoje išleido „Dobilo leidykla“.

Gražiai jonaviečiai pagerbė savo garsųjį kraštiečių, gimusį senoje lietuvių bajorų šeimoje Kulvos dvare prie Kauno.

Pavarčius knygą pirmiausia nustebino kūrinio žanras – sonetų romanas. Kilo asociacija su pirmuoju rusų eiliuotu romanu A. Puškino „Eugenijumi Oneginu“. K. Fedaravičius pirmas lietuvių literatūroje sukūrė sonetų romaną, kurio veikėjai tarpusavyje bendrauja sonetų forma – 14 eilučių strofomis. Romano veikėjai – istorinės asmenybės: Lenkijos karalius Žygimantas Senasis, jo žmona Lietuvos švietėja Abraoma Kulviečio globėja karalienė Bona, sūnus Žygimantas Augustas, Prūsijos kunigaikštis Albrechtas, reformatai Stasys Rapalionis, Jurgis Zablockis, pagrindinis sonetų romano herojus Abraomas Kulvietis ir kiti. K. Fedaravičiaus kūrinys atsispindi sudėtinga epocha – katalikybės ir reformacijos prieštaravimus, jų konfliktą, aštrią, sudėtingą tarpusavyje kovą. Veikėjai individualizuoti, su ryškiais charakteriais, spalvinga šmaikščia kalba ginantys savo tiesą. Veiksmas vyksta Vilniuje, Prūsijoje, Lenkijoje, Kulvos dvare Lietuvoje. Romano intriga įtempta, dinamiška,

besibaigianti pagrindinio herojaus mirtimi neaiškiomis aplinkybėmis, jo bibliotekos pargabenimu į Lietuvą: *Į Kulvą grįžta protas, / Kulviečio jai paaukotas.*

Apie reformaciją Lietuvoje kalbama mažokai, dažniausiai apsiribojama teiginiu, kad reformacijos šalininkų iniciatyva išleista pirmoji lietuviška knyga M. Mažvydo „Katekizmo prasti žodžiai“. Reformacija Lietuvoje, kaip ir katalikiškoje Europoje, yra sudėtinė jos istorijos dalis. Juk yra ir religijų istorija, dievoieškos istorija. Pastaroji problema šiandieniniame pasaulyje gana intensyviai nagrinėjama, vis atviriau kalbama apie tai, kad baisiausi karai – religiniai karai, kad reikalinga pasaulinė religija. Ši idėja paskelbta XIX amžiuje, bet buvo užgniauzta, kadangi religija ir valdžia ilgus amžius buvo glaudžiai susijusios. Pirmas pasaulyje religiją nuo valstybės atskyrė imperatorius Bonapartas Napoleonas XIX a. pirmojoje pusėje Prancūzijoje. Taip yra šiandieniniame pasaulyje išsivysčiusiose valstybėse. Lietuvos respublikos konstitucijos 43 straipsnis teigia, kad Lietuvoje nėra valstybinės religijos, nors dažnai katalikų hierarchai ir kunigai dalyvauja valstybiniuose renginiuose. Rajonuose šventinamos įvairiausios vėliavos, pastatai ir kt. Net Prezidento inauguracijoje, Seimo narių priesaikos procedūroje Lietuvos katalikų bažnyčios hierarchas groja vos ne pagrindiniu smuiku. Jo palaimintas Seimas priima naktinius įstatymus, kurie deja nuskurdina labiausiai pažeidžiamus visuomenės sluoksnius. Ar tai kelia katalikų Bažnyčios autoritetą? Nežinau, kieno iniciatyva katalikų kunigai dalyvauja pasaulietiniuose renginiuose, bet jiems tikriausiai lieka mažai laiko sielovadai, katalikų dvasinio gyvenimo tobulinimui, dešimties Dievo įsakymų propagavimui. Kaip jaustis laisvamaniams,

A. R. Šakalio pieš.

kitų religinių konfesijų atstovams, kai matyti, kad Lietuvoje yra valstybinė religija. Eilinį kartą paminama LR konstitucija. Skaudu.

Sveikintina, kad „Gairės“ spausdina straipsnius apie Lietuvos šviesuolius laisvamanius. Ypač įdomu buvo skaityti apie prezidentą K. Grinių, jo žmoną. Įdomu būtų daugiau sužinoti ir apie reformacijos, kitų religinių konfesijų istoriją Lietuvoje. K. Fedaravičius sonetų romanu bando užpildyti šią spragą. Skaitydama minėtą kūrinį supratau, kad apie reformaciją Vakarų Europoje žinau daugiau nei apie ją Lietuvoje. Prisiminiau, kad 1542 m., stiprindamas kovą su reformacija, popiežius Paulius III Romoje įsteigė Aukščiausiąją inkvizicijos tribunolą, kad iki inkvizicijos panaikinimo 1852 m. buvo nužudyta 9 – 12 mln. žmonių, kad Galilėjaus knygos iki 1822 m. buvo uždraustos. Prisiminiau, kad Kelmės valdytojai grafi Gruževskiai buvo evangelikai – reformatai (vienas iš Gruževskių Lietuvoje pradėjo 1863 m. sukilimą), kad vieną Gruževskytę katalikai nužudė, užmėtydami ją akmenimis.

Verta perskaityti K. Fedaravičiaus sonetų romaną „Abraomas Kulvietis“, kuriame atsispindi ištisa Lietuvos istorijos epocha, Prūsijos reikšmė Lietuvos kultūrai, katalikų Bažnyčios kova su reformacija, prieš lietuvišką žodį, tuo pat metu apmąstant šiandieną. ■

Kaip minėsime 1236 metų kautynių Šiaulių žemėje pergalę?

Saulės mūšio laimėjimas, savo laiku stebinęs Europą, dabar laikomas kone pasaulinės reikšmės įvykiu. Ar jis vis dar svarbus mums patiems, šiandienos Lietuvai?

Julius JURGINIS

Artėja Saulės kautynių 775 metų sukaktuvės. 700 metų jubiliejus 1936 m. buvo deramai paminėtas prieškarinėje Lietuvos visuomenėje. Pasirodė daug įvairių mokslinių darbų, švietėjiškų straipsnių spaudoje, Kauno karo muziejaus ekspoziciją papildė meno kūriniai, skirti šiai datai, vyko renginiai ir kt. Gal kiek kukliau 750 metų sukaktuvių data paminėta ir tarybinėje Lietuvoje. Kultūros ministerija 1987 m. Saulės mūšio lauką Jauniūnuose įrašė į Respublikos istorijos paminklų sąrašą. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę šiam istoriniam įvykiui dėmesys nesumenko. 2000 m. Lietuvos ir Latvijos Seimai kautynių dieną paskelbė Baltų vienybės diena, o 770 metų jubiliejus proga buvo sukurtas dviejų dalių dokumentinis filmas „Saulės mūšis“ (režisierius Saulius Bartkus, scenarijaus autorius Gintaras Songaila). Tautos istorijos praeities bei tautinės savivarbos plėtojimo būtinumą suprato ir Algirdo Brazausko XIII Vyriausybės kabinetas, kuris 2005 m. nutarė mūšio vietą įamžinti memorialiniu kompleksu ir numatė tam lėšas.

Į Žalgirio mūšio 600 metų jubiliejines iškilmes lietuviai vyko į Lenkiją, į Griunvaldo apylinkes. Žalgirio mūšio pergalė sietina su Lietuvos ir Lenkijos kariuomenėmis bei joms talkinusiomis rusų pulkais, Saulės kautynių pergalė gi priklauso išimtinai Lietuvai – žemaičių kariuomenei, visa tai vyko ne svetur, o savame krašte. Ir pačių kautynių pergalės reikšmė Europai

buvo ne ką mažesnė negu Žalgirio, nors jos ir vyko 125 metais anksčiau. Žemaičių pergalė prieš labai galingą Kalavijuočių ordiną iš esmės padarė jį bejėgį, netrukus talkininkavus Šv.Sostui, jis buvo sujungtas su Kryžiuočių ordinu.

Kryžiaus žygiai, skelbiami neva krikščionybei įtvirtinti netikėlių žemėse, iš tikrųjų buvo grobikiški, siekiantys užkariauti dar nepriklausiusias šventosios Romos imperijai žemes, pavergti tautas ir pasisavinti jų turtus. Malonų skaitytoją prašau atkreipti dėmesį į Šv. Sosto Kryžiaus žygio paskelbimo įsaką turinį (vertimas iš lotynų kalbos), kupiną gražbylostės ir „dvasingumo“. Popiežiaus Grigaliaus IX 1236 m. vasario 19 d. bulėje išdėstyti nurodymai savo pasiūstam legatui Modenos vyskupui Vilhelmui, kaip privalu tvarkyti Livoniją (Kalavijuočių ordino užkariautas dabartinės Latvijos ir dalies Estijos žemes): „Reikia, kad pagonims, kurie vis dar šiaušiasi pagoniškos klaidatikystės šlykštumu tarsi dygliais, jokių būdu neleidžiama skriausti tikinčiųjų Kristų, o tvirtai būtų nuo jų ginama ir kitokia pagalba remiama, jog jie ne tik nebūtų verčiami nukrypti nuo teisybės kelio, bet ir drąsiau stiprindami tikėjimą veiksmingiau įkalbėti atsiversti. Juk koks būtų skausmas ir kokia gėda krikščionių žmonėms, ypač aplinkinių kraštų, jei šalis, garsiais darbais ir išlaidomis viešpačiui įgyta, būtų prarasta per tikinčiųjų apsileidimą! < ... > Vyrai krikščionys ir katalikai turėtų užsigauti dėl Kristų keikiančiųjų įžeidinėjimų ir išsirengtų drąsiai ir

tvirtai, vedami uolumo Dievui, pasirengę vykti, tavo nurodymu, darbu plėsti krikščionių tikėjimo ir išvaduoti artimųjų iš pagonių rankų, ir veikti taip, kad jiems priklausytų amžinasis atpildas, o netikintieji negalėtų girtis, jog nebaudžiami kovoja prieš Kristaus vardą.“¹

Livonijoje lyviai, latviai ir estai jau buvo nukariauti, tramdomi kuršiai ir žiemgaliai. Taigi, popiežiaus paskelbtas žygis Kristaus vardu bausti pagonis ir netikintuosius aiškiai buvo nukreiptas į žemaičių žemes – įsitvirtinti ir užvaldyti šį kraštą, prisigrobtį turto. Štai kaip metraštininkas Hermanas iš Vartbergės – ištikimas Livonijos (kalavijuočių) ordino magistrui, jo politikai ir priešingas Rygos arkivyskupui ir vyskupams, kaip ardančioms vokiečių vienybę, aprašo Livonijos kronikoje Saulės mūšį: „Po daugelio garsių ir laimingų kovų su netikėliais magistras Volkvinas su kariuomene žygiavo į netikėlių lietuvių (*infidelium Letvinorum*) kraštą <...> ir ten Saulės žemėje (*terram Sauleorum*) šv.Maurikijaus ir jo draugų kankinių dieną (rugsėjo 22) patys lietuviai užmušė 50 ordino brolių ir daugybę tiktatikų (*multitudine fidelium*)“.²

Kitas platesnes žinias, bet mažiau patikimas, apie Saulės mūšį randame Eiliuotoje kronikoje. H.Vartbergės kronika parašyta lotyniškai - proza, o Eiliuotoji kronika – vokiškai eilėmis. „Tai vėlyvųjų viduramžių riterių poezijos kūrinys, skirtas Livonijos ordino magistro ir to paties Ordino narių garbei žadinti ir kariniam narsumui kelti. Bevardis Eiliuotosios

kronikos autorius – magistro dvaro (Rygoje) poetas, ištikimas kryžiaus žygių ideologijai ir riterių etikai. Šitam poetui, riteriui ir, be abejo, kunigui, vienuolio įžadai draudė žavėtis erotika ir meilės lyrika, bet leido didžiulis narsumu ir savo vyrų kilme. <...> Jo poezija menka, bet pats kūrinys – reikšmingas istorijos šaltinis“, – verstos lotynų kalbos kronikų knygos įvade rašė istorikas Juozas Jurginis.³ Vertingiausi Lietuvos istorijai yra du šios kronikos aprašymai: Saulės mūšio ir Mindaugo karaliavimo.

Kunigas Pranciškus Žadeikis (1869-1933) išvertė Eiliuotąją Livonijos kroniką (*Livländische Reimchronik mit Anmerkungen, Namenverzeichniss und Glossar / Herausgegeben von Leo Meyer, Paderborn, 1876*) į lietuvių kalbą, nors vertimas taip ir nebuvo išspausdintas.⁴ P. Žadeikis vertė iš vokiečio Ditlibo Alnpeko 1926 m. Taline perrašytos kronikos. Vertimus paskelbė Zenonas Ivinskis prie savo straipsnių apie Saulės ir Durbės mūšius „Karo archyve“ 1936 ir 1938 metais. Skaitytojui pateikiu kronikos vertimo dalis (kalba netaisyta) skirtas Saulės kautynėms ir paskelbtas V.Daugirdaitės-Sruogienės „Lietuvos istorijos vaizduose ir raštuose“:

„Volkvins leido jiems tą karą, tardams: „Juk ir mes dėl Dievo esame čia, jis mus saugo. Su jumis aš draug žygiuosiu, kad jau taip kovoti norit, duokit truputį laiko, aš ten pats jus nuvesiu, kur patenkinti mes būsim“. „Siuntė kviest rusus į talką. Ir gan greitai tie atėjo“.

„Vokiečiai gi ryto metą pasitraukt iš čia sumanė, bet juos privertė kovoti, jiems patiems visai nenorint. Priedanga dauboj menkutė buvo ir kaip bobas juos išmušo. Gyvasties man gaila vyrų, nesigindami

kam žuvo, daug jų matėsi pakrikus, jie namon pasprukti bandė. Tuos žiemgaliai tuoj nudėjo. Ir žiauriu būdu nukovė, draug turtingus ir beturčius. Viršininkas ir jo broliai gynėsi, kaip tink didvyriams, kol žirgai kovojant krito, dar jie gynės dar pėsti, ir ne vieną čia nudėjo, kol jie liko nugalėti“.

„Keturiasdešimt aštuoni krito, tuos lietuviai kiek atstūmę, mūšio sambrūzdyje basliais, tuoj beveizint ir išmušo. Jų vėles tesaugo Dievas. Jie garbingai tada žuvo“.⁵

Žinių apie Saulės mūšį aptinkama ir kitose kronikose ar metraščiuose. Įvertinant rašytinius šaltinius ir norint susidaryti pilną vaizdą apie Saulės kautynių eigą, reikia prisiminti agresorių – vyskupų maldininkų (piligrimų) bei Kryžiuočių (Teutonų) ir Kalavijuočių (Livonijos) ordino brolių plėšikavimo ir tiek lietuvių – prūsų, tiek žemaičių ar lietuvių žemių užkariavimo Kryžiaus žygių metu būdą.

„Dovanotose, pasidavusiose ar jėga užimtose žemėse jie pasistatydavo pilį, joje apsigyvendavo ir iš jos puldavo gretimas sritis. Už-

kariavimus plečiant, pilių daugėjo, tačiau jas reikėjo saugoti, kad prasisiveržę prūsai, lietuviai, žemgaliai ar kuršiai neužpultų ir nesunaikintų. Riterių (brolių) buvo ne daug, kiekvienas ordinas jų turėjo ne daugiau kaip po šimtą. Su jais į žygį vykdavo tarnai ir ginklanešiai. Buvo vedami ir atsarginiai arkliai,

kad vienam kritus, riteris gautų kitą; arkliai buvo laikomi arklidėse. Kronikose dažnai pasakojama, kad stodami į mūšį arba pajutę pasalą, riteriai apsiginkluodavę. Tai reiškė - užsidėdavę šarvus patys arba tarnų padedami. Šarvus ir sunkiuosius ginklus gabeno maršalo prižiūrimi ginklanešiai. Maršalas tuo metu buvo ir arklidžių viršininkas.

Magistrai su didžiųjų pilių komendantais - komtūrais buvo užimtos teritorijos aukščiausi valdovai ir komtūrių kariuomenės vadai, atstoję karalius ar kunigaikščius. Jie stengėsi, kad riteriai sudarytų smogiamuosius būrius ir vadovautų kariuomenei, renkami iš pavaldžios teritorijos vyrų, kuriems ietys ir lankai su strėlėmis buvo ginklai ir medžioklės įrankiai.

Šitokie kariai, krikščionimis pripažinti žemdirbiai, buvo nepatikimi, todėl magistras, popiežius ir imperatorius ragino vokiečių amatininkus ir žemdirbius vykti į užimtus kraštus ir ten įsikurti.

Vykstantiems į žygius kolonistams buvo suteikiama teisė, skelbianti, kad į tą kraštą atvykęs krikščionis gauna žemės nuosavybę. Toks žemės savininkas duoda magistrui ar vyskupui, tam, kurio valdoje jis apsigyvena, nustatytą kiekį grūdų nuo žagrės ir moka vyriausybės pripažinimo (rekognacijos) mokesį. Be to, jis privalo atlikti dalinę prievolę: ginti artimiausias 6 provincijas nuo įsiveržusio priešo. Jeigu kolonistui būtų padovanoti keli žemdirbiai, tada jo prievolė būtų neribota: su riteriais jis turėtų vykti į puolamuosius žygius.⁶

Saulės mūšio data tiksliai nurodyta H.Vartbergės Livonijos kronikoje – 1236 m. rugsėjo 22 d. Mūšio vieta aprašyta daugelio lietuvių ir užsienio istorijos tyrinėtojų – mokslininkų darbų publikacijose. Remtasi ne tik rašytinių šaltinių duomenimis, bet ir archeologinėmis žiniomis. Nuo 1983 m. Saulės mūšio istoriografinius šaltinius tyrinėjantis istorikas Romas Batūra aiškiai patvirtino - kautynių vieta yra 6 km į šiaurę nuo Meškuičių gyvenvietės, Jauniūnų vietovėje (Joniškio raj. savivaldybė). Bet iki šiol nenurimsta diskusijos ir teikiamos įvairios mūšio vietos prielaidos. Štai istorikas Alfredas Bumblauskas suabejoja: „Kad ir kaip būtų lokalizuotas Saulės mūšis – į šiaurę ar į pietus nuo Šiaulių, vis tiek galima teigti, kad šio mūšio liudininkai galėjo būti ant Bubių piliakalnio, esančio 12 km į pietus nuo Šiaulių, gyvenę žmonės. Apskritai šis piliakalnis turėjo būti vienas iš svarbiausių visoje Šiaulių žemėje, kuri, kaip manoma, priklausė Bulioniams, o pirmas iš jų buvo Vismantas – tas pats Mindaugo sąjungininkas, žuvęs prie Tverų; jo našlė tapo Mindaugo žmona, karalienė Morta.“⁷

„Visas šaltinių informacijos pobūdis, įvertinant bendrą situaciją agresorių stovykloje, rodytų, kad buvo nužygiuota ten, kur norėjo legatas ir nenorėjo kalavijuočių vadovybė – į Žemaitiją. Kad žygiuota į livoniečiams mažai žinomą Žemaitiją, rodo ir labiau nei sunkus kelias į tikslą: matyt jų vadovybė ne per geriausiai orientavosi, kiek laukų ir upių teks pereiti, jei jų gausumas livoniečius labai išvargino“, – rašė istorikas Edvardas Gudavičius.⁸

Livonijos ordino magistras Volkvinas visaip dėsė pradėti žygi, laukė taktininkų iš Pskovo ir nesukibėdamas telkė vietinius gyventojus. Modenos vyskupas Vilhelmas – popiežiaus legatas visaip ragino žygi pradėti kuo greičiau, to reikalavo ir atvykę maldininkai - kryžiuočiai.

Štai kaip mūšio eigą aprašo J.Jurginis: „Žygis pradėtas iš Mežotnės pilies Žemgaloje (dabartinėje Latvijoje, Bauskės r., 12 km į šiaurės vakarus nuo Bauskės miesto – J.J.) . Ginkluotų maldininkų (pilgrimų) – kryžiuočių atvyko apie penkis šimtus. Į žygi vyko 55 Kalavijuočių ordino riteriai, su samdiniais ir tarnais - jų galėjo būti 600. Apie 200 karių atsiuntė Pskovo kunigaikštis, tuo metu buvęs pavaldus Ordino magistrui. Kariuomenėje, sudarytoje iš nukariautų lyvių, latvių ir estų, galėjo būti apie 1500. Iš viso Ordino pusėje kovojo apie 3000 karių. Maldininkų kariuomenės vadai buvo grafas Heinrichas von Danenbergas ir didikas Teodorichas von Hasseldorfas, abu iš Elbės žemupio, netoli Hamburgo. Jų kariai buvo iš Holštelno, Hamburgo, Liubeko ir iš Stadės apylinkių. Atvykę į Livoniją vasarą, maldininkai nenorėjo laukti žiemos, kada, Ordino magistro Volkvino tikinimu, geriausia pulti lietuvius, nes užšalę raistai ir ledų apsidengusios balos sudaro patogius kelius. Maldininkų ir legato verčiamas magistras nusileidęs ir žygi pradėjęs labai nepatogiu laiku - rugsėjo vidury.

Kalavijuočių kariauta išbandytomis priemonėmis; kariuomenė

pasiskirsto būriais ir nuo susirinkimo (stovyklavimo) vietos išvyksta į įvairias puses. Po 3-4 dienų būriai sugrįžta su grobiu.

Lietuviai kalavijuočius ir jų taktininkus ruošėsi pulti jau sugrįžusius į stovyklą. Atsitraukimui jiems buvo paliktas klastingas į raistą vedantis kelias. Magistras, vos tik priešą pastebėjęs, liepė taktininkams jį pulti, bet jų vadai atsisakė tai daryti, teisingai nepalankiomis sąlygomis: sunkiai šarvuoti riteriai pelkėtoje vietoje gali netekti savo arklių ir turėtų kautis pėsti, o pėščias riteris - menkas karys. Volkvinas neįtikino taktininkų. Lietuviai tuomet tik rinkosi apsupimui ir galėjo būt puolimu išblaškyti. Visa Ordino kariuomenė sustojo nakvoti pelkės saloje. Lietuviai laimėjo laiko gerai paruošti spąstus. Padėjusi ir mėnulio pilnatis - naktis buvo šviesi. Kai rugsėjo 22 d. rytą puolami vokiečiai pradėjo trauktis, buvo suvaryti tarp Kulpės ir Mūšos upių tarsi į butelio kaklą. Lietuvių puolimas buvo toks staigus ir galingas, o vokiečių gynimasis pelkėje toks silpnas, kad, kronikos autoriaus-poeto teigimu (vertimas pateiktas aukščiau – J.J.), juos išmušė kaip bobas ir išmušė su basliais. Ilgai istorikų buvo svarstoma, koks tai buvo lietuvių medis ginklas, daužęs nors ir pėščius, bet šarvuotus riterius. Greičiausiai tai buvo tos pirmą kartą prieš kalavijuočius kuršių panaudotos ant kotų buožės, kurias Henrikas Latvis (metraštininkas, Senosios Livonijos kronikos, paremtos trijų pirmųjų vyskupų darbais, autorius) laikė panašiomis į botagus.

Lietuvos kariuomenėje buvę daugiausia žemaičiai, suprantama, susitelkę iš aplinkinių Žemaitijos žemių. Ar dalyvavo, ar ne šiaurės rytų Lietuvos kariai – neaišku, lygiai taip pat, kas vadovavo šiai konfederatų kariuomenei. Mūšio aprašymuose žinių nėra, manoma, kad Vyckintas, nes jis Volynės metraščiuose vadinamas Žemaičių kunigaikščiu, nors toje pačioje kro-

nikoje rašoma, kad tuo metu kitus kunigaikščius nušalino ir Lietuvą valdė jau vienas Mindaugas. Už tai, kad vadovavo Vyckintas, kalba tokia Volynės kronikos žinia: Volynės kunigaikščiui Danilai Ordino magistras sakęs: „Tiktai dėl tavęs mes darome taiką su Vyckintu, nors jis pražudė daug mūsų brolių“. Kiti atvejai, kad Vyckintas būtų kariavęs su kalavijuočiais nežinomi.“⁹

E.Gudavičius daro išvadą: „Žinant tai, kad vėliau Vyckintas (jis valdė Laukuvos ir bent dalį Kražių žemės) ir Vismantas (Šiaulių žemės kunigaikštis) buvo sąjungininkai. Vadinas, pagrįsciau galima lokalizuoti Šiaulių apylinkes ir tikėti, kad kautynėse dalyvavo Vyckintas ir Vismantas.“¹⁰

Kokia gi šios pergalės reikšmė? J.Jurginis rašė: „Saulės mūšio laimėjimas stebino visus Europos krikščionis. Iš 55 kalavijuočių ordino riterių žuvo 50 kartu su magistru Volkvynu. Kiek žuvo kryžiuočių, vadintų maldininkais, niekas neskaičiavo, nebuvo skaičiuojami ir vietos gyventojų kariai, į karą eję per prievartą. Kautynės nulėmė lietuvių raitelių pranašumas prieš Ordino ir taktininkų riterius, šarvuotus ir su žirgais, keičiamais

paskui žygeivius traukiančiose arklidėse. Kita pralaimėjimo priežastis - nesusiklausymas Ordino pusėje. Tai matyti iš Eiliuotosios kronikos.“¹¹

E.Gudavičius: „Taigi Saulės pergalė pirmiausia yra Žemaičių žemių konfederacijos karinio potencialo išvada ir nuopelnas. Žuvus magistrui ir daugumai riterių, Kalavijuočių ordinas tapo nebegyvybingas. < ... > Šiuomet akcentuojama net pasaulinė Saulės mūšio reikšmė.“¹²

Artėja šio reikšmingo lietuvių tautai įvykio sukaktuvės. Kaip Lietuvos valstybė ruošiasi šią sukaktį paminėti? Paruoštas memorialinio komplekso projektas ir pradėti statybos darbai, bet atrodo bus kaip ...visada.

„Pasak specialistų, pavasarį surinkus per 90 Seimo narių parašų, palaikančių memorialo statybas, lėšų buvo prižadėjusi ir Vyriausybė, tačiau po savivaldos rinkimų naujai valdžiai esą labiau rūpėjo postų dalybos. Kol buvo spęsta, kas vadovaus rajonui, kol visi kiti klausimai buvo sprendžiami... Tas pasikeitimas turėjo labai daug reikšmės ir, manau, kad maždaug kokius keturis mėnesius visus reikalus nutolino, nes iki tol buvusi vadovybė dirbo labai rimtai“, – teigia Lietuvos kultūros fondo valdybos pirmininkas Hubertas Smilgys. Joniškio savivaldybė šiemet statyboms prašė bent 700 tūkst. Tačiau panašu, kad Saulės mūšio įamžinimo epopėja užsitęs dar ne vienerius metus. Kultūros ministerija „Panoramai“ (LTV laida – J.J.) sakė, jog memorialui šiemet skirs tik 50 tūkst. (!), nes Lietuvoje esą yra svarbesnių tvarkytinų objektų. „Memorialą užbaigus, jis duotų didžiulį postūmį apskritai visos epochos interpretacijai. Saulės-Šiaulių kautynės yra vienos iš pirmųjų tame 250 metų Lietuvos kare už laisvę prieš galingus pasaulinio masto priešus Rytuose ir Vakaruose“, – įsitikinęs R. Batūra. Šiemet minint Saulės mūšio 775-ąsias me-

tines visoje Lietuvoje numatyta dešimtys jubiliejinių renginių.“¹³

Suprantama, kad kultūrinio paveldo tvarkytinų objektų Lietuvoje tikrai gausu. Apie jų tvarkymo prioritetus, matyt, būtų atskira kalba, bet akivaizdu, kad tautos istorinio paveldo objektai stumiami į šoną. Pavyzdžių toli ieškoti nereikia. Gal tai ne tiek Kultūros ministerijos kaltė, kiek pačios Vyriausybės finansinės politikos išdava. Apie milijonais finansuojamus iš valstybės biudžeto Vyriausybės institucijų projektus ir apie jų išliekamąją vertę tautos istorijai kalbėti net neverta. Ne kartą apie tai buvo viešinama žiniasklaidoje - tai daroma krizės „tramdymo“ metu, ir anaipol ne „taupymo“ sumetimais. Lėšų – yra tiek kiek nori, bet „saviems“, kurie skirtus biudžetinius asignavimus tvarko kaip nori ir kur nori. Gal tai nebylus kerštas „tautos skurdintojams“ – ankstesnės kadencijos Seimo ar Vyriausybės požiūriui į istorijos paveldo įamžinimą.

Reikia siekti ir tikėtis permainų. ■

Šaltiniai

- ¹ Popiežių bulės dėl kryžiaus žygių prieš prūsus ir lietuvius XIII a., V., Mintis, 1987, p.130-131
- ² Henrikas Latvis, Hermanas Vartbergė. Livonijos kronikos, V., Mokslas, 1991, p.169
- ³ Ten pat, p.154,155
- ⁴ Lietuvių enciklopedija, JAV, Bostonas, T. XXXV, p.142
- ⁵ Daugirdaitė -Sruogienė V. Lietuvos istorijos vaizdai ir raštai, K., Sakalas, 1939, p.67-69
- ⁶ Jurginis J. Įvadas į lietuvių tautos atsiradimo ir Lietuvos valstybės susidarymo istoriją, 1993, (rankraštis)
- ⁷ Bumblauskas A. Senosios Lietuvos istorija 1009-1795, V., 2005, p.53
- ⁸ Gudavičius E. Kryžiaus karai Pabaltijyje ir Lietuva XIII amžiuje, V., Mokslas, p.46
- ⁹ Jurginis J. Įvadas.....
- ¹⁰ Gudavičius E. Kryžiaus ....
- ¹¹ Jurginis J. Įvadas.....
- ¹² Gudavičius E. Kryžiaus ....
- ¹³ Stringa Saulės mūšio memorialo statybos, DELFI, 2011 06 22

Teroro akivaizdoje nesame saugūs

Žinia apie teroro išpuolį, atskriejusi iš ramios ir stabilios Norvegijos, buvo lyg perkūnas iš giedro dangaus. Ši tragedija tapo perspėjimo signalu mums visiems, kad niekuomet nebūsime visiškai saugūs.

Vitalijus BALKUS

Mes pripratome girdėti apie nuolatines teroristų atakas Afganistane, Pakistane, Irake. Nenustembame išgirdę panašias naujienas iš Rusijos.

Tačiau skandinavai visuomet buvo kažkur toli nuo nestabilumo ribos net ir tuomet, kai tos pačios Norvegijos kariai aktyviai dalyvavo (ir tebedalyvauja) Afganistano okupacijoje ar Libijos operacijoje. Juolab mes taip pripratome įžvelgti islamišką pėdsaką bet kokiam teroro akte, kad šalyse, kuriose nėra rimtos religinės priešpriešos ar įsisenėjusių problemų su musulmonišku pasauliu, apskritai nematome prielaidų jokiam terorizmui. O juk klystame.

Šiuolaikinio terorizmo atskaitos tašku kai kas laiko palestiniečių „Fatah“ ir jos lyderio Jassiro Arafato veiklą, tačiau tai tik dalis tiesos. Veiksmai, kurie siekia ne tik likviduoti priešą, bet ir įbauginti galimus jo sekėjus, nebuvo naujiena ir prieš 1000 metų. Kalbu apie Hassano-i-Sabbaho sukurtą asasinų valstybę-sektą, kurios veikla buvo tokia efektyvi, kad žodis „asassin“ keliose Europos kalbose galiausiai tapo žudiko sinonimu.

Taigi individualaus teroro reiškinį europiečiai pažino labai seniai. Ne tik pažino, bet patys kuo puikiausiai tą patį terorą naudojo. Jau XIX a. Europa įgijo „nuosavą“ individualaus politinio teroro prak-

tiką, kuri visuotinai paplito revoliucingoje XX a. pradžioje. Kairieji radikalai, nacionalinių judėjimų aktyvistai, įvairūs „svieto lygintojai“ – visi naudojo teroro priemones savo tikslams pasiekti.

Priminsiu, kad Pirmasis pasaulinis karas prasidėjo nuo „Jaunosios Serbijos“ smogiko Gavrilo Principo šūvių Sarajeve. XX a. vidurys ir pabaiga irgi nebuvo ramūs: ETA, IRA, „Raudonos brigados“ ir dar tuzinas mažiau žinomų teroristinių organizacijų. Ir tik aštuntojo dešimtmečio pabaigoje Europa pirmą kartą pajuto kažką panašaus į islamišką terorizmą, nors palestiniečių akcija prieš Izraelio olimpinę rinktinę turėjo ne religinį, o nacionalinio išsivadavimo atspalvį, ir buvo Artimųjų Rytų konflikto tęsa (per 1972 metais Miunchene vykusią olimpiadą surengtą išpuolį žuvo 11 Izraelio atletų – Red.).

Kad ir kokia madinga būtų islamiško terorizmo tema, mes privalome kalbėti apie šiek tiek kitokius pavojus. Vieniųjų atakos, grįstos dažnai tik jiems patiems suprantama logika, Vakarų pasaulyje pastaruoju metu pasitaiko kur kas dažniau nei politinių ar religinių grupuočių išpuoliai. Žudynės mokyklose, universitetų miesteliuose ar tiesiog gatvėse – tai JAV atsiradęs reiškinys, bet jis vis labiau plinta po pasaulį ir yra kur kas grėsmingesnis (žvelgiant Lietuvos gyventojų akimis) nei religinis ekstremizmas.

Praktika rodo, kad įvykus vienam tokiam išpuoliui, jų atsiranda ir daugiau, nes globaliame informaciniame pasaulyje panašūs įvykiai plačiai nušviečiami ir pasiekia potencialių sekėjų ausis. Pirmasis logiškai nepaaiškinamas mokyklos užpuolimas įvyko 1927 m. gegužės 20 d. JAV – tada fermeris, įsiveržęs į mokyklą Mičigano valstijoje, nušovė 45 ir sužeidė 58 žmones, o pats vėliau susisprogdino savo automobilyje.

Tačiau smurto mokyklose epidemija prasidėjo po 1999 m. balandžio 20 d. žudynių Kolorado valstijos Kolumbinos mokykloje. Tuomet 2 paaugliai nušovė 13 ir sužeidė 22 žmones, ir po žudynių nusišovė patys. Buvo kalbama, kad šis išpuolis buvo skirtas A. Hitlerio gimtadieniui paminėti, tačiau, kaip ir daugelyje panašių įvykių, aiškios ideologinės išpuolio priežasties neatsirado. Vėliau prasidėjo ištisa virtuali panašių tragedijų: 2001 m. kovo 5 d. Kalifornijos valstijoje (2 nužudyti, 13 sužeisti), 2003 m. rugsėjo 17 d. Tenesio valstijoje (2 nužudyti, 2 sužeisti, šaulys nusišovė), 2003 m. rugsėjo 25 d. Minesotos valstijoje (1 nužudytas, 1 sužeistas, 15 metų paauglys sulaikytas), 2005 m. kovo 21 d. Minesotos valstijoje (9 nužudyti, 15 sužeisti, 15 metų paauglys nusišovė).

Per metus JAV užfiksuojami 2-3 panašūs įvykiai. Ne visi jie baigiasi masinėmis žudynėmis, bet tai greičiau laimingas atsitiktiniu-

mas, neleidęs žudikui įvykdyti savo svarbiausio tikslo – nužudyti kuo daugiau žmonių. 2010 m. JAV įvyko 3 panašūs incidentai, per kuriuos 1 žmogus žuvo, 8 buvo sužeisti, nuo didesnių aukų išgelbėjo tik prasta žudikų parengtis. Kaip minėjau, šis reiškinys jau yra įgavęs pandemijos požymius – panašūs atvejai jau įvyko Vokietijoje, Jungtinėje Karalystėje, Suomijoje.

O juk individualaus teroro formų, nesietinų su jokia tradicine ideologija ar bendraminčių grupuote, yra ir daugiau. 1995 m. Oklahomoje (JAV) buvo susprogdintas FTB pastatas. Tuomet žuvo 168 ir buvo sužeista 680 žmonių. Savadarbio sprogsmens galios pakako apgadinti 324 pastatus 16-oje kvartalų. Apie teroro išpuolio organizatoriaus T. McLaino politines pažiūras žinoma tik tiek, kad jis buvo dešiniųjų pažiūrų tradicjonalistas. Autobiografijoje jis išdėstė savo priekaištus valdžiai, tačiau jie

nebuvo niekuo ypatingi. Vis dėlto savo prisiminimuose, kuriuos rašė laukdamas mirties nuosprendžio, T. McLainas parašė: „Galvokite apie žmones kaip apie „Žvaigždžių karų“ personažus. Pavieniui jie gal ir nekalti, tačiau jie kalti, kad dirba Blo-gio Imperijai.“ Sutikite – tai skiriasi nuo to, kaip mes įpratę įsivaizduoti idėjinį teroristą.

Šių dienų teroristui jau nebereikia rašyti manifestų, kurie pateisintų jo veiksmus ir galbūt priverstų žmones palankiai jį vertinti. Jam tereikia nužudyti kuo daugiau žmonių, nes tik didelis aukų skaičius garantuoja, kad jis pateks į žiniasklaidą. Tas pats T. McLainas iš pradžių planavo sunaikinti tik federalinės valdžios pastatą, tačiau vėliau suprato, kad be žmonių aukų jo veiksmas gali likti nepakankamai pastebėtas.

Individualus teroras, neapkrautas jokiomis gilesnėmis vertybinėmis nuostatomis, turi puikią terpę plisti. Galima teigti, kad mes susiduriame

su tokios elgsenos skatinimu. Mokyklų žudynių tyrėjai išskyrė kelis faktorius, stumiančius mirtino smurto link. Be visiškai natūralių vidinių priežasčių (patirtos patyčios, smurtas ar kitos asmeninės nuoskaudos) skiriamos dvi svarbios išorinės priežastys: žmogžudystės sumenkinimas masinėje kultūroje ir virtualių žudynių išplitimas.

Žiniasklaidos, pirmiausia televizijos, įtaka antisocialinei elgsenai ištirta pakankamai gerai. Mažėjant bendram visuomenės narių išprusimui, didėja žiniasklaidos noras pritraukti kuo daugiau žiūrovų primityviai stimuliuojant jų susidomėjimą skandalais, nusikaltimais ar panašiais reiškiniais. Tuo būdu riba, kurią peržengus kito žmogaus gyvybės atėmimas tampa pateisinamas, nuolat trinama. Kiekvienas prisimena televizijoje matęs daugybę pavyzdžių, kada gyvybė buvo atimta dėl menkniekio.

Kompiuterinių žaidimų įtaka – naujesnis reiškinys, tačiau neabejotinai turintis didelės įtakos. Nustatyta, kad net 85-90 proc. kompiuterinių žaidimų yra smurtiniai. Iki 18 metų aktyvus žaidėjas mato (ir dalyvauja) 40-80 tūkst. virtualių žmogžudysčių. Atsirado ir terminai, apibrėžiantys patologines žaidėjų būsenas. „Patologinės žaidimų saviidentifikacijos sindromas“ atsiranda tada, kai žaidžiantysis ima identifikuotis su pagrindiniu žaidimo herojumi ir perkelia į realų gyvenimą jo elgsenos modelius. „Laros Kroft efektas“ pastebimas tarp tų paauglių, kurie įgytus žiaurais elgesio įgūdžius perkelia į realų gyvenimą. „Veldo sindromas“ – palaiptisui atsirandantis įsitikinimas, kad reali žmogžudyste priimtina.

Beje, atkreipkite dėmesį į pagrindinio įtariamojo Norvegijos žudynių byloje nuotrauką, kurioje Andersas Behringas Breivikas pavaizduotas kaip kompiuterinio žaidimo personažas. Tiriant mokyklų žudynes nustatyta daug bendrų bruožų su tikrais teroro aktais, todėl nedrįsčiau kalbėti apie esminius skirtumus, stumiančius žudynių link penkiolikmetį moksleivį, dvidešimtmetį studentą ar 32 metų

norvegų vidurinėsios klasės atstovą. Skirtumas tik tas, kad profesionalus kariškis T. McLainas ar verslininkas A. B. Breivikas turi kur kas didesnes galimybes užkurti pragarą nei moksleivis ar studentas.

Čia būtina prisiminti 1998 m. vasario 15 d. (!) žudynes Lietuvoje, Draučių kaime, kurias surengė Leonardas Zavistanovičius. Jos nebuvo įvardytos kaip teroro aktas, viskas nurašyta žudiko nepakaltinamumui, tačiau žinomos šio įvykio aplinkybės vis dėlto leidžia teigti, kad žudikas turėjo tam tikrą motyvaciją. Nežinia kieno veikiamas ir kurstomas buvo ir kitas pilietis, pasirinkęs individualaus teroro kelią, – D. Kedys, sušaudęs jam tariamai prasikaltusius asmenis, o tačiau ir jis puikiai dera prie mūsų žinių apie pavienius neideologinius teroristus. Dar laimė, kad

jis nepadėjo bombos prie „prakeiktos teisėsaugos“ pastato durų, kad ir „violetinėje minioje“, pritraukusioje ne vieną nestabilios psichikos žmogų, neatsirado savo „unabomberio“ ar šaulio. Visi specialistai, tiriantys individualaus teroro atvejus, pažymi – šie nusikaltimai su didele tikimybe gali būti pakartoti jų sekėjų. Visai įmanoma, kad jau šiandien tarp mūsų vaikšto „gyvoji bomba“, kuri rytoj sprogs.

politinės organizacijos narys, o ir kraštutinės (dažniausia nelegalios) organizacijos jų per daug netraukia. Jie apskritai sunkiai adaptuojasi bet kokioje bendruomenėje, o bendruomenės juos atstumia dėl nepamatuotų ambicijų ir perdėtos savigarbos.

Nenuostabu, kad potencialiai pavojingus žmones traukia viskas, kas sietina su karyba. Todėl žmonės, atsakingi už statutinių pareigūnų atranką, turėtų suvokti, kad potencialiai pavojingas, nes gali būti neapykantą slepiantis, savimi nepatenkintas individas, kuris niekuomet netaps nei geru kareiviu, nei autoritetingu vadu. Jo elgesys bus paremtas primityvia jėga, o kartu su ginklu įgautą valdžią jis gali bet kada panaudoti netinkamai.

Pasaulyje žinoma nedaug atvejų, kuomet pavyko sustabdyti teroristą dar prieš išpuolį. Radikalios grupuotės yra nuolat stebimos ir dažnoje jų veikia valdžios infiltruoti žmonės, o pavieniai teroristai lieka nepastebėti, nes neatstovauja jokiai organizacijai. Tik labai kontroliuojamose visuomenėse individualaus teroro aktas tampa neįmanomas. Net KGB, kontroliavusi visą Tarybų Sąjungą, nesugebėjo 1977 m. užkirsti kelio teroro aktui Maskvos metro. Savanoriškai apriboti savo teises teroro akivaizdoje sugebėjo izraeliečiai.

Tačiau Europoje nei autoritarinės kontrolės, nei savanoriško savo teisių (judėjimo, teisės į privatų gyvenimą) apribojimo nebuvo ir nebus, todėl saugūs būsime tik tada, jei sugebėsime sumažinti prieštaravimus visuomenės viduje, laiku pastebėti destruktivų elgesį ir greitai jį neutralizuoti. Būsime saugesni, jei prasidės visuomenės dekriminalizacija, kai iš viešosios erdvės, televizijos eterio ar spaudos puslapių bus sąmoningai šalinama tai, ką pavadinčiau „komerciniu kriminalu“. Būsime saugesni. Tačiau niekuomet nebūsime visiškai saugūs. ■

Laisvi šešėlių vergijoje

Petras EIDUKEVIČIUS

Šešėline ekonomika vadinama neteisėta fizinių ar juridinių asmenų ūkinė veikla, o gal ir teisėta, pasinaudojant įstatymų spragomis, nusikalstama – labai nenaudinga bendram interesui. Ji veda į tragišką ūkio destabilizaciją, ji lieka už oficialios statistikos, už BVP ribų. Ar gerai žinom jos mastą? Suskaičiuoti sunku, bet negalime palikti šį šešėlių klausimą šešėlyje.

Yra abejotinų patikimumu ir tikslumu bandymų tuos šešėlius suskaičiuoti iš netiesioginių duomenų. Tik nėra, bent viešoje erdvėje – populiarioje žiniasklaidoje, viešose diskusijose nesimato, mokslinės teorijos, objektyvios šio objektyviai egzistuojančio reiškinių analizės. Nėra ir politinio šio svarbaus labai tragiškais pasekmėmis reiškinio įvertinimo.

Kas kita, jei ne ekonomikos šešėliai plačiaja prasme – teisėtai pervertinto kapitalo burbulai į absurdo lygius, lyginant su jo realiąja verte, tai, kas lieka už BVP įskaitos, ir sukėlė visą šitą skolų „velniavą“ pasaulyje? Įtakingiausios valstybės, tarptautinės organizacijos taip ir neranda būdų, kaip suvaldyti tokį skolų augimo jau ne procesą, bet laviną. Visos priemonės, pagal valstybines ar tarptautinių organizacijų tikslines paskolas ar subsidijas, padengtas naujomis skolomis, nesprenžia problemos, ir tik atitolina nemokumo sprogimą. Tokiu būdu tik pučiamas, jau dabar peržengęs sveiko proto ribas, skolų mastas.

Ekonomistai, kaip ir įtakinga skolinimosi reitingų agentūra „Standard&Poor“ perspėja, kad JAV gali negražinti skolų. Rima Janužytė „Veide“ (2011 05 09)

straipsnio pavadinimu situaciją apibūdina dar grėsmingiau: „Vakarai prasiskolino tiek, kad skolų nebeįmanoma gražinti“. Nors pagal valstybių skolos procentą nuo BVP straipsnyje pateiktoje suvestinėje JAV, kurios skola apie 100 proc. nuo BVP, tik penktoje vietoje, ekonomistų nuomone, didžioji ekonomikos supervalstybė yra pačioje nepalankiausioje padėtyje, lyginant su ES atvejais.

Mažosios Islandijos finansinė sumaištis ar griūtis tragiškai atsiliepė olandų ir britų pensininkams, kurie praktiškai prarado savo pensijų fondus. Panašaus islandiško lygio nemokumo finansinė sumaištis Amerikos valstybėje turėtų nuspėjama pasekmių ir jai, ir visam pasauliui. Šios, jau gali būti neišvengiamos, grėsmės akivaizdoje pasaulis elgiasi kaip tas strutis, kuris stengiasi tik nematyti problemos.

Galima tik apgailestauti, kad šiuolaikinis ekonomikos mokslas – akademinė mintis nusikalstamai aplaidžiai neįvertina, netiria, neišvelka dienos švieson šios ekonominės realiai egzistuojančios šešėlinės „velniavos“ ekonomikoje. Mokslui ir BVP nieko blogo nežadant, išskyrus atskirų mokslininkų perspėjimus be adekvacijos akademinės bei politinės į tai reakcijos, 2008 metų kapitalo burbulų sprogo krizė smogė netikėtai.

Pasaulis be adekvacijos reiškiniai politinės, verslų, akademinės visuomenės reakcijos rieda į valstybių skolų burbulų sprogo krizę.

Tai reiškia ir menką, ar ne beviltingą kovą su šia ekonomiką žlugdančia negerove. Nors Lietuva pagal skolos procentą nuo BVP nesipuikuoja didžiųjų skolininkų sąrašo priekyje, bet jau yra gal ir

nepataisomai įtraukta į pasaulinę skolų augimo laviną?

Bendrame nemokumo grėsmės kontekste Lietuvos mokesčių surinkimo pasiskirstymas nedviprasmiškai kalba apie didžiulį šešėlinių pajamų mastą. 2010 metais bendrame mokestinių įplaukų į biudžetą aruode 5 proc. sudarė pajamų mokesčiai, 8 proc. pelno, 57 proc. PVM ir 27 proc. akcizų. 12 proc. nuo pajamų ir 80 proc. nuo išlaidų. Net ir įskaičiuojant neapmokestinamas pajamas, kaip pensijos, subsidijos, ar artimųjų perlaidos iš užsienio, akis bado didžiulis skirtumas tarp pajamų ir išlaidų. Tai ir patvirtinamas didžiulio šešėlių masto.

O išeitis, drastiškai keičiant žaidimo taisykles, jau beldžiasi į duris. Ką darė Islandija finansinės griūtis akivaizdoje? Be rinkimų valdžią iš dešiniųjų perėmė kairieji, kurie svarbiausiu ekonominiu žingsniu padarė privačių bankų perėmimą valstybės žinion. Ir galingosios tarptautinės organizacijos niekaip neprotestavo prieš tokį privataus verslo pažeminimą. Tokia islandiška išeitis akivaizdi, tik be finansų griūtis sunku net įsivaizduoti kaip tai būtų galima šiuo metu padaryti?

Nors kita vertus ir dabar valstybiniai komerciniai bankai labai praverstų kovojant su šešėliais, vykdamas realią pajamų – išlaidų, turto apskaitą. Tokios islandiškos išeities akivaizdoje ta mūsų progresinių mokesčių problemėlė, įskaitant ir progresinius turto mokesčius atrodo labai jau menkutė. Tenka dar kartą pakartoti minėtą „Veido“ priminimą: „Vakarai prasiskolino tiek, kad skolų nebeįmanoma gražinti“, primenant, kad ir Lietuva priklausė Vakarams. Laukime rimtų pasikeitimų. ■

Ar ne per daug mūsų šalyje „ponišku“ specialybių?

Albinas KLIZAS

Gargždai

Gal reikėtų džiaugtis, kad šalies aukštosios mokyklos kartu su kolegijomis išleidžia tūkstančius gerai parengtų specialistų. Deja, verkti norisi, kai tie absolventai įsidarbina išvykę į užsienį paprastais aptarnavimo darbuotojais. Žinios, įgytos aukštosiose mokyklose, jiems nereikalingos. Aš manau, kad tarybiniais laikais buvo geriau subalansuotas specialistų rengimas. Man teko dirbti švietimo skyriuje, pamenu, kad rudenio pabaigoje ir mokslo ministerija rinkdavo duomenis, kokių specialybių mokytojų reiks rajonui ir pavasarį jų atsiųsdavo, kiek buvome pageidavę. Kartais ne visus pageidavimus patenkino, tad yra tekę vyksti į Šiaulių pedagoginį universitetą atsivežti matematikų, kurių trūkdavo mūsų rajonui. Malonu, kad prikalbintos mokytojos matematikės sėkmingai dirba ir dabar Gargždų bei Priekulės mokyklose. Tai nejučiomis klausiu savęs, kam dabartinė tokia chaotiška specialistų rengimo tvarka reikalinga?

Pajūrio spaudoje skiltyje „Siūlo darbą“ matau, kaip šaukte šaukiamasi vairuotojų, virėjų, statybininkų, kirpėjų, siuvėjų ir kitokių darbininkiškų specialybių, o specialistų su aukštu mokslu nereikia. Vyksta aukštosios mokyklose ugdymo procesas, bet nė viena aukštoji mokykla arba kolegija, kartu su švietimo ir mokslo ministerija, nesuka galvos, kur dirbs jų absolventai. Viskas palikta savieigai. Milijoninės lėšos metamos į balą. Kiek jaunų žmonių lieka „ant ledo“. Negi Vyriausybėje

ir ministerijose nėra blaiviai mąstančių pareigūnų, kurie suprastų, jog be reikalo atsisakyta planuoti specialistų rengimą. Esamas chaosas sudaro sąlygas jaunimui palikti Lietuvą ir vyksti uždarbiauti į užsienį. Mūsų Klaipėdos rajonas turi du Seimo narius Petrą Gražulį ir Agnę Bilotaitę, kurie turi kelti šiuos klausimus ir nebijoti buvusios sistemos tvarkos – kas gera galima pritaikyti dabartinei Lietuvai. Man regis, kad „ponišku“ specialybių specialistų mūsų šalis sočiai prirengusi, todėl laikas atsigręžti į darbininkišką specialybę, kurios padėtų jauniems žmonėms įsidarbinti ir likti gyventi mūsų šalyje.

Kai nemokama veterinarinė pagalba tampa svajone

Ferdinandas PETKEVIČIUS

Ramygala, Panevėžio raj.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę 1991 m. gruodžio 17 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos veterinarinės įstatymas, apibrėžiantis mūsų krašto veterinarinės struktūrą. Ją sudaro valstybinė ir privati veterinarija.

Valstybinė veterinarinės tarnyba, 2000 m. sujungta su Higienos inspekcija, tapo Valstybine maisto ir veterinarinės tarnyba. Ji tiesioginių oficialių veterinarinių gyvūnų gydymo paslaugų neteikia.

Privačiai veterinarijai buvo sudarytos sąlygos plėtotis, 1994 m. Vyriausybei priėmus nutarimą dėl valstybinio turto privatizavimo. Uždaro akcijų pasirašymo būdu veterinarinės įstaigų ir įmonių darbuotojams buvo leista įsigyti iki 30 proc. valstybinio turto akcijų. Taip buvo privatizuotos apylinkių

veterinarinės ligoninės, vaistinės, veterinarinės tiekimo įmonės, tarnybiniai butai.

Nemokamos veterinarinės pagalbos gyvūnams neliko (išskyrus atvejus, kai atsiranda užkrečiama bendra gyvūnų ir žmonių liga, pvz., pasiutligės židinis, tada vakcinas skiria valstybė nemokamai, bet už darbą privačiam veterinarinės darbuotojui vis tiek tenka mokėti).

Visos valstybinės lėšos, skirtos valstybinei veterinarinės tarnybai (VMVT) naudojamos maisto produktų saugos kontrolei ir Lietuvos Respublikos teritorijos apsaugai nuo užkrečiamų ligų žmonėms ir gyvūnams. Ši apsauga yra moderniausia tarp ES valstybių.

Sovietmečiu buvo parengti 3683 veterinarinės gydytojai ir 8849 veterinarinės felčeriai. Atkurta tarpukario Lietuvoje buvusi Veterinarinės gydytojų asociacija (LVSA) šių metų pradžioje vienijo 872 (pernai buvo 1177) narius. Asociacijos nariai yra kas trečias privatus ir kas 8-9 valstybinio veterinarinės sektoriaus veterinarinės darbuotojas.

1990 m. visų kategorijų ūkiuose buvo 2 mln. 422 tūkst. galvijų, iš jų 847 tūkst. karvių, 2010 m. liko apie 700 tūkst. galvijų. Produktivių gyvulių mažėja. Mažėja ir veterinarinės paslaugų poreikis Lietuvoje.

Privatus veterinarinės darbuotojai be turimų diplomų turėjo gauti VMVT nustatyta tvarka licencijas privačiai veiklai ir užregistruoti veterinarinę įmonę ar gauti verslo liudijimą iš Mokesčių inspekcijos ir tada imtis veiklos. Joje pagal kapitalizmo (rinkos) dėsnius atsirado konkurencija, kova už būvį, rietenos, pavydas ir pan., užmirštant duotą veterinarinės gydytojo priesaiką, etiką ir gyvūno teisę į apsaugą nuo ligų, gydymą arba nors kančių sumažinimą. Turėdamas anksčiau išvardintus dokumentus ir gerai sutardamas su VMTV, sugebėdamas aprėpti, prisivilioti

kuo daugiau gyvūnų augintojų sutartimis ar gyvūnų identifikavimu (numeracijos), dirbtinio gyvulių sėklinimo paslaugomis, apsukrus veterinarinės darbuotojas gali gerai verstis.

Nelicencijuoti veterinarinės specialistai užsiima kita veikla (ūkininkauja ar vykdo šešėlinę veterinarinę veiklą). Atkūrus privačią veterinarinės tarnybą pradžioje valstybinė veterinarinės tarnyba buvo rekomendavusi veterinarinių paslaugų įkainius, bet vėliau atsisakė. Dabar VMVT įkainių neregliauja ir rekomenduoja nustatyti abipusiu susitarimu su gyvūno laikytoju atsižvelgiant į faktines gydymo išlaidas.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę privatus veterinarinės darbuotojas, įkūręs veterinarinio aptarnavimo kooperatyvą, nuo piniginių įplaukų turėjo mokėti nuo 5 proc. iki 15 proc. mokesčių valstybei ir turėjo visas socialines garantijas. Dabar tokie mokesčiai tik svajonė. Darbingo amžiaus privatus veterinarinės darbuotojas turi mokėti fiksuoto dydžio įmokas (72 litai privalomo sveikatos ir 224 litai privalomo socialinio draudimo), per metus išsineša 3521 litai, o jei dar turi pelno, tai ir pelno mokesčių – 15 proc.

Smulkusis verslininkas – privatus veterinarinės darbuotojas, ypač kaimo vietovėje, ne kiekvienas tokią sumą gali susirinkti, todėl negali užsiimti labdaringa veikla (nemokamai gydyti). Jis pats gali būti antstolio kontoros sunaikintas nesumokėjęs nustatyto dydžio (fiksuotų) mokesčių ir susidariusių delspinigių, o kiekvienas jo uždirbtas litas turi būti žinomas Mokesčių inspekcijai, nes gresia baudos (už nelegalią veiklą ar slepiamas pajamas).

Dabar privatus veterinarinės darbuotojas, gyvūno augintojo akimis, yra ne draugas ar pagalbininkas, o lupikautojas, nes net už konsultacijas reikia mokėti. Dide-

li veterinarinių paslaugų įkainiai (didžiausias – smulkių gyvūnų augintojams) verčia žmones juos eiti į veterinarinę ar kitas vaistines, pirkti patiems vaistus ir pašarinius papildus ir naudoti savo ūkyje pagal vaistininkų nemokamus patarimus. Bet sergantiems ir nedraus tiems tokiems gyvūnams būna kai kada neįmanoma pagelbėti, net turint specialias veterinarines žinias ir priemones.

Iš Lietuvos dirbančių 1200 bendros praktikos veterinarinės gydytojų LVSA jungia dabar 456 – jų per metus sumažėjo 219, nes matyti gyvenantieji kaimiškuose rajonuose neišgalėjo sumokėti asociacijai daugiau nei 100 litų nario mokesčio. Jauni privatus veterinarinės darbuotojai savo veiklai pradėti turi įsigyti ar išsinuomoti patalpas, nusipirkti įrankius ir sugrąžinti paimtas paskolas už mokslą – jie tuo labiau negali užsimti labdaringa veikla (nemokamai gydyti gyvūnų).

Gyvūnų augintojas turi mokėti ne tik už veterinarines paslaugas ir laboratorinius tyrimus, bet, jo manymu, ir už nereikalingus gyvūnų pasų išdavimą, identifikacijos (numeracijos) ir kitas biurokratinės paslaugas. Tai atbaido kaimo gyventojus, ypač jaunos, nuo užsiėmimo žemės ūkio veikla ir gyvūnų auginimu. Taip daugėja bedarbių, gyvenama iš pašalpų ar emigruojama. Daug žemės dirvonuoja, o maisto produktų kainos parduotuvėse auga.

Lietuvoje gyvūnų auginimas tapo prabangos užsiėmimu, bet ne tradicinės per amžius susiklosčiusios žemdirbystės (gyvulininkystės) tęstinumo veikla.

Europos Sąjungos biurokratai, remdami savo gyvulių augintojus (didesnėmis išmokomis ir pan.) nesuinteresuoti išsaugoti konkurentus kitose šalyse, jiems svarbiau parduoti savo gyvulių augintojų prastesnę produkciją ir numušti supirkimo kainas. Gyvūno augin-

tojas Lietuvos mieste ar kaime priverstas taupyti, kad galėtų išlaikyti naminių ar kompaninių gyvulių (šunį, katę, papūgą ar pan.), taupyti savo sveikatos sąskaita vartodamas pigiausias maisto produktus, pagamintus Lietuvoje iš ES gyvulių augintojų atliekų.

Pagerbtas Piotras Silkinas

Romualdas NAVICKAS

Kretinga

Garsiam maratono bėgikui kretingiškiui Piotru Silkinui suėjo 70 metų. Jis vis dar pilnas jėgų, entuziazmo ir sumanymų.

Kretingos rajono Garbės pilietis, Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Gedimino ordino Riterio kryžiaus kavaliere Piotras Silkinas, garsinantis Lietuvą, jubiliejinio gimtadienio proga pagerbė ir apdovanojo Kretingos rajono savivaldybės administracijos direktorė Jolita Vaickienė ir mero pavaduotojas Vytautas Ročys. Jie sveikino gražiausiais pagarbos žodžiais.

Mes, kretingiškiečiai, didžiuliam tuo, kad P. Silkinas nuolat garsina Kretingos vardą ne vien Lietuvoje, bet ir užsienio šalyse. Jis 2003 m. apibėgo aplink Europą, o maršrutas ėjo per 25-ias Europos šalių sostines. Buvo nubėgta 13 tūkst. 386 km. Bėgimą P. Silkinas skyrė būsimai narystei Europos Sąjungoje. 2005 m. jis apibėgo Žemaitiją, įveikdamas 500 km kelio. Mes, kretingiškiečiai, žinome, kad P. Silkinas įrašytas Gineso rekordų knygoje, greičiausiai įveikęs 1000 mylių maratoną. P. Silkinas šiemet jau dalyvavo 15 maratonų, kasdien nubėga po 30 km. Jau anksti rytą matome P. Silkiną, bėgantį miesto gatvėmis. Mūsų jaunimui yra ko pasimokyti iš P. Silkinio.

Kalba ir pilietybė

Petras RAILA

Nesu istorikas, taigi ir nežinau, kokia kalba kalbėjo anų laikų mūsų karingieji protėviai. Kokia kalba jie rašė, jei išvis mokėjo rašyti, nes didikai tik kartais mojuodavo, o rašymas buvo tarnų vertas dalykas. Spėju, kad kasdieniniame bendravime buvo naudojama gudų (dabar-baltarusių) kalba. O tarpvalstybinius susirašinėjimus lotynų kalba atlikdavo mokytieji vie-nuoliai.

LDK laikais ir vėliau diduomenė – bajorija ir dvarininkai – išimtinai kalbėjo lenkų kalba. Į lietuvišką kalbą buvo žiūrima žeminančiai laikant, kad tai prasčiokų, „chamų“ kalba.

Lietuvių kalbos šaknys išliko kaime, kuris pasirodė atspariausias istorijos audrų poveikiams. Lietuvių kalbą, pasiremdamas suvalkiečių tarme, sunormino kalbininkas J. Jablonskis. Man rodos, tai buvo jau XX a. pradžioje.

Po Pirmojo pasaulinio karo, Lietuvai atgavus nepriklausomybę ir Lenkijai okupavus Vilniaus kraštą, santykiai tarp dviejų kaimynių buvo smarkiai pašliję. Vienu metu aukštuomenėje tapo madinga sulietuvinti savo pavardes pakeičiant galūnes, o kartais ir visą žodį. Taip generolas V. Nagevičius tapo Nagys-Nagevičius, o architektas V. Landsbergis – Žemkalniu-Landsbergiu. Lietuvinamos buvo ir paprastų žmonių pavardės, bent jau naujagimių. Pažinojau bendradarbius du brolius. Vyresnysis – Adomavičius, jaunesnis – jau Adomaitis. Nuo seno Lietuvoje gyvenusiems rusams pakako pridėti lietuviškas galūnes.

Antra kartą Lietuvai atgavus

nepriklausomybę lietuvių kalba tobulinama, valoma nuo slavizmų. Nevartotinais tampa ne tik atskiri žodžiai, bet ir jų junginiai, jei bent kiek primena rusiškos frazės vertimą. Atsiranda naujadarai, kurie mums, senoliams, besimokiusiems lietuvių kalbos prieš penkiasdešimt ar daugiau metų, atrodo keistoki ir kažin ar reikalingi. Bet tai galima suprasti: jei yra kalbos priežiūros institucija, ji privalo rodyti, kad kažką dirba.

Gaila ir apmaudu, kad valant lietuvių kalbą nuo slavizmų jų vietą tuoj pat užėmė anglicizmai. Kiek dabar Lietuvoje firmų ir parduotuvių su angliškais pavadinimais. Tarsi lietuvių kalba tokia skurdi, kad negalima lietuviško pavadinimo surasti. Sutinku, kad pravartu mokėti kitų tautų kalbas, bet reikia gerbti ir savąją.

Pastaruoju metu vyksta diskusijos dėl dvigubos pilietybės ir dėl lenkiškų pavardžių ir vietovardžių rašymo. Šiais klausimais mano nuomonė gana kategoriška. Lietuva yra pripažinta nepriklausoma valstybė, o jos Konstitucijoje įtvirtinta nuostata, kad valstybinė kalba yra lietuvių. Ji turi būti vartojama visose valstybinėse įstaigose ir raštvedyboje. Lietuvos piliečių pasauose vardas ir pavardė turi būti rašomi valstybine kalba. Tautinių mažumų atstovams pageidaujant, kad pase atspindėtų jų tautybę, galima antroje eilutėje įrašyti vardą ir pavardę jų tautine kalba ir rašmenimis. Tai tikriausiai nesudarytų didelių techninių sunkumų.

Vietovės, kur gyventojų daugumą sudaro tautinė mažuma, vis tiek yra Lietuvos valstybės dalis ir visi pavadinimai turi būti rašomi tik valstybine kalba. Mokyklose visi dalykai turi būti dėstomi valstybine kalba. Visi Lietuvos piliečiai, nežiūrint jų tautybės, privalo išmolti valstybinės kalbos. Turiu galvoje jaunimą.

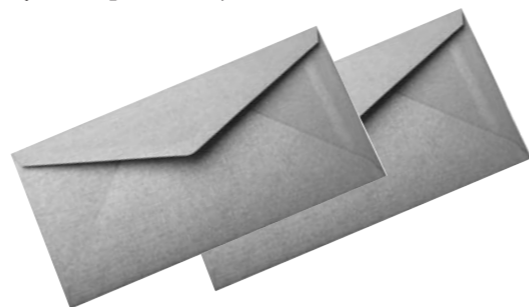
Lenkų kalba gali būti dėstoma kaip užsienio kalba. Tikriausiai ir lietuviams būtų pravartu išmolti lenkiškai – juk tai artima kaimynė. Atskirais atvejais, jei susidaro pakankamas mokinių kontingentas, lygiagrečiai gali būti steigiamos ir tautinės mokyklos. Bet lietuvių kalba kaip atskira disciplina ir ten privaloma. Atrodytų taip viskas aišku, kad nesuprantama, dėl ko laužomos ietys.

Tarpvalstybiniai susirašinėjimai paprastai vyksta anglų kalba. Taip yra įprasta pasaulinėje praktikoje. Visgi manau, kad kai kuriais atvejais, pvz., sveikinant kitą šalį jos šventės proga, tiktų naudoti ir adresatės valstybinę kalbą. Tai būtų gražus nuoširdumo ir pagarbos ženklas.

Dėl dvigubos pilietybės norisi šiek tiek pašmaikštauti. Jeigu įteisintume dvigubą pilietybę, logiška ir nuoseklu būtų įteisinti ir dvipatystę. Islamo šalyse tikėjimas leidžia turėti kelias žmonas. Gal dėl to ten toleruojama, kad asmuo gali turėti kelias pilietybes. Bet musulmonas visada išlieka Alacho tarnas, nors ir būtų prisitaikęs prie kitos šalies gyvensenos.

Šeima yra valstybės ląstelė, jos pagrindas. Tautybę gauname iš motinos. Pilietybę galima pasirinkti. Pilietybė kaip ir santuoka žmogui suteikia tam tikras teises. Kartu uždeda ir pareigas.

Gyvenime pasitaiko, kad žmogui santuoka nepavyksta ir jis susiranda kitą labiau jam tinkantį asmenį. Bet norint vėl susituokti privaloma juridškai anuliuoti ankstesnę santuoką. Tokia taisyklė turėtų būti taikoma ir pilietybės klausimu. Net galingiausia ir demokratiška pasaulio valstybė JAV dvigubos pilietybės nepraktikuoja.

Toks jausmas – lyg gyvas

*Negerai per ilgai gyventi: nelieka
Nei merginų, kurioms kadai pažadėta
Mirt jaunam, nei draugų, kurie autostradoj
Drįso žūti vieni, nors buvo prisiekę
Mirt drauge. Nėr net tų, kurie mokė
Neapykanta neapykantos. Nieko.*

*Nebeliko kalbų nei knygų. Pavirto
Viskas dulkių migla. Sunkiau pasakyti,
Kaip kalba susiranda jų lūpas ir klausą
Šermenių šurmuly. Juk, regis, nelieko
Mokinių, pasekėjų. Stovi prie kapo
Svetimų svetimiausi žmonės. Kalba,
Bet nežino, apie ką kalba ir kam.*

*Pavojinga ilgai gyventi: nė vieno
Nepažįstu, nesu jų niekad sutikęs,
Nepažįstu net jų ženklų. Toks jausmas,
Lyg aš gyvas, o jie atėję iš laiko,
Kurio niekas, net aš, negalim atminti,
Kuris niekam, net jiems, negalioja.*

Tai eilutės iš Valdemaro Kukulo eilėraščių knygos „Judas taipogi danguj“. Ten link ir jis išėjo iš šio pasaulio vieną rugpjūčio pradžios dieną.

Atrodo, buvom pažįstami seniai, gal net nuo Universiteto studentiško dienų. Mūsų pažintį, manau, tvirtino ir tai, kad buvom vienos žemės vaikai – aukštaitiai. Tos mūsų Aukštaitijos, pasak A. Nykos-Nyliūno, motinos žemėtais keliais, kruviniais atsiminimais... Buvom artimi savo mintimis apie Lietuvos nūdieną, nors ne visada sutardavom dėl politinių procesų vertinimų. Jis buvo mūsų žurnalo bendramintis, bendraautoris, kritiškas ir geranoris patarėjas.

Jis buvo tiesiog artimas žmogus, pas kurį galėjai užėiti į jo gana asketišką butą Vilniaus Viršuliškėse, klausytis jo ramios giliamintiškos šnekos prie stalo, ant kurio užšokdavo ir katė ir ant kurio stovėjo ne pirmos jaunystės kompiuteris. Juo buvo parašyta begalė tekstų – filosofinių eilėraščių, įžvalgių politinių komentarų, gilių literatūros kritikos straipsnių. Tiesiog parašyta tiek, kiek kitam galbūt reikėtų perpus ilgesnio gyvenimo. Bet kad tiek parašytum, reikėjo dar daugiau perskaityti kitų parašytų tekstų. Jo namai buvo pilni knygų. Jis buvo darbštus kaip Aukštaitijos valstietis.

Valdemaras Kukulas (1959-2011)

Vladio Braziliūno nuotr.

Valdas, kaip jis prašydavo jį vadinti, buvo Vilniaus universitete baigęs žurnalistiką, dirbo „Komjaunimo tiesos“, „Nemuno“ ir „Pergalės“ (nuo 1990 m. – „Metų“) žurnalų redakcijose, bendradarbiavo „Respublikoje“, „Žinių radijuje“, internetinėje spaudoje, „Naujojoje Romuvoje“, buvo savaitraščio „Nemunas“ bendradarbis. Jis išleido šešis poezijos rinkinius, tris eseistikos knygas. Buvo apdovanotas Lietuvos rašytojų sąjungos premija, Jotvingių premija, tapo penktuoju A. Miškinio literatūrinės premijos laureatu už aukštaitiškos dvasios puoselėjimą poezijoje, pelnė Kultūros ministerijos metų premiją už nuopelnus kultūrai.

Bet kodėl manė taip: negerai per ilgai gyventi? Jis kartais prasitardavo, kad sunkiai pakelia vasaros kaitrą. Kad dirba tiesiog titanišką darbą – nesiskųsdavo. Gal tą skundą kartais paskandindavo bohemiškose šėlionėse?

Jis buvo atėjęs iš laiko, kurį ilgai atminsime. Tai buvo mūsų laikas, skirtas gyventi Lietuvoje.

Kažkas pasakė: poetai nemiršta, jie žūva kaip žvaigždės, šviesa jų dar ilgai mus pasieks. Tikėkim, kad taip ir bus.

Algis KUSTA

Paprotinimo epigramos

Jonas VISOCKAS

Nusimazgojimas

Iš tribūnos tartum iš ambonos
Paisto miniai įvairiausių monus...
O kai to, ką paistė, nebebūna,
Kaltina, be abejo... tribūną!

Apie darbštumą

Pacukas, grauždamas raštus,
Didžiuojasi: koks jis darbštus!
Tik radęs net menkiausią progą,
Verkšlena, kad mažai jam moka...
Vis tyliai keikdamas režimą,
Kad taip nuvertino... graužimą!

Saldus kerštas

Ieškojai vis atkeršyt progos:
Meldei – kad jis sudegtų... nuogas!
Per jį tiek apkalbų patyre!..
Kai mirė, bent į blauzdą... spyrei!..
Dabar 2:1 tavo naudai,
Nes dar ant iškamšos jo spjaudai...

Šventas atėjimas

„Ateina genijai ir vėl išnyksta...“ –
Atėjo partijos visiems laikams –
Ne vien tik „chebrai“, jos vaikams!
Netgi vaikaičiams jų vaikų!..
Laiku atėjo... Ir puiku! –
Jos mus, nes skurdindamos, guos
Iki... pasaulio pabaigos!

Mažučiukas trūkumėlis

Ir seimūnas, ir šokėjas! –
Ir jaunų panų...žokėjas!
Ambicingas, nesukriošęs,
Tik galvoj – skystos daug košės...

Paralelė

Kai pučia burbulus vaikai,
Kvatoji, kaip ir jie, paikai... –
Karti kantrios tautos kančia,
Kai pučia burbulus valdžia...

Lietuvos Respublikos piliečio paprotinimas

Kas kad nuogas, kas kad basas, –
Nesakysi – nafik, pasas!
Kelia tau valdžia kartelę:
Pirkt turi Asmens kortelę!
Pirksi ir Piliečio pasą,
Ir tave įamžins... basą!
Paniurai? Na baik verkšlenti! –
Turi kuo riebiau gyventi
Ne tiktai pasų teikėjai, –
Aukštesni kur kas veikėjai!..

Vaistas pensininkui

Tikėk, kad pensiją, tau nukirptą tikrai grąžinsime,
Jei netikėtai... tavo kapą atpažinsime...

Švarutėliai

Šiurpina valdžia mus vėlei –
Kontrabanda ir „šešėliai“...
Kaip išvengti kontrabandos,
Jei valdžioj ryšiai šios bandos?!
Juos gi pridengia „šešėliai“...
Ir šaunu! Vėl švarutėliai!..
Bus kita valdžia – ir vėlei
Kontrabandą dengs... „šešėliai“!!!

Kaltų ieškojimas

Jie iš ekranų nuolat skalambija:
Kad kainos kyla – kalčiausia Zambija!
Jei tuo įtikint dar nepakanka,
Priduria: kaltas ir... Lukašenka!

Tik nieko dėtas čia monopolis, –
Jisai lietuviui – daugiau nei brolis!..

Šventas Premjeras. Ir Seimas šventas. –
Dėl to juos saugo ne vienas „mentas“...
Įtikint bando ne vien tik glušą –
Jie gi net naktį dėl bėdžių pluša...

Pakilę rytą visiems vėl stena,
Kad viskas brangsta – kalta... Gajana!
Jemenas irgi... Gana... Ruanda... –
Tik ne plėšikų vietinių banda!..

Kai krizė nuolat alina šalį,
Apkaltint gali net... Visagalį!